

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2462
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1433

OSMANLI TÜRKÇESİ GRAMERİ-I

Yazar

Prof.Dr. Hayati DEVELİ

Editörler

Prof.Dr. Musa DUMAN

Yrd.Doç.Dr. Halit BİLTEKİN

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

İçindekiler

Sunuş vi

1. ÜNİTE

Arapçada Kelime Yapımı: Kelime Kalıpları ve Çokluk	
Kategorisi	2
GİRİŞ	3
ARAPÇA KELİMELERİN YAPISI	3
ARAPÇA KELİME YAPIMI	4
ARAPÇA KELİMELERİN VEZNİ	6
Arapça Kelimelerin Veznini Bulmak	6
HARFLERİNE GÖRE ARAPÇA KELİMELER	8
ARAPÇADA İSİMLER VE ÇOKLUK	13
Arapçada İsimler	13
İsimlerin Vezinleri	14
Arapçada İsimlerde Çokluk	14
İkilik (Tesniye).....	14
Çokluk (cem').....	15
Sâlim Çokluklar	15
Mükesser Çokluklar.....	16
Özet	23
Kendimizi Sınyalım	25
Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı	26
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	26
Yararlanılan Kaynak	28

2. ÜNİTE

Arapçada Kelime Yapımı: Mücerred Masdarlar, İsm-i Fâ'iller ve İsm-i Mef'ûller	30
ARAPÇADA MASDARLAR	31
Mücerred (Semâî) Masdarlar	33
Sülâsî Mücerred Masdarların Vezinleri	33
Rubâî Mücerred Masdarlar	35
Mimli Masdarlar	36
Mec'ûl Masdarlar	36
İSM-İ FÂ'İL VE İSM-İ MEF'ÛL	37
Mücerred Masdarların İsm-i Fâilleri ve İsm-i Mef'ûlleri	37
Özet	40
Kendimizi Sınyalım	41
Kendimizi Sınyalım Yanıt Anahtarı	42
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	42
Yararlanılan Kaynak	43

3. ÜNİTE

Arapçada Kelime Yapımı: Mezîdünfih Masdarlar (Kıyâsî Masdarlar)	44
MEZİDÜNFİH MASDARLAR (KIYÂSÎ MASDARLAR).....	45
İf'âl افعال Bâbı	46
İf'âl Bâbının İsm-i Fâ'ili	46
İf'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü	46
Tef'îl تفعیل Bâbı	48
Tef'îl Bâbının İsm-i Fâ'ili	48
Tef'îl Bâbının İsm-i Mef'ûlü	49
Tefa"ul تفاعل Bâbı	50
Tefa"ul Bâbının İsm-i Fâ'ili	51
Tefa"ul Bâbının İsm-i Mef'ûlü	51
Tefâ'ul تفاعل Bâbı	53

Tefâ'ul Bâbının İsm-i Fâ'ili	53
Tefâ'ul Bâbının İsm-i Mef'ûlü	54
Müfâ'alet مفاعلة Bâbı.....	54
Müfâ'alet Bâbının İsm-i Fâ'ili	54
Müfâ'alet Bâbının İsm-i Mef'ûlü	55
İnfi'âl انفعال Bâbı	57
İnfi'âl Bâbının İsm-i Fâ'ili	57
İnfi'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü	57
İfilâl افعلال Bâbı	57
İfilâl Bâbının İsm-i Fâ'ili	58
İfilâl Bâbının İsm-i Mef'ûlü	58
İfti'âl افعال Bâbı	58
İfti'âl Bâbının İsm-i Fâ'ili	59
İfti'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü	59
İstif'âl استفعال Bâbı	61
İstif'âl Bâbının İsm-i Fâ'ili	61
İstif'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü	61
Özet	64
Kendimizi Sıyalalım	65
Kendimizi Sıyalalım Yanıt Anahtarı	67
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	68
Yararlanılan Kaynak	68

4. ÜNİTE

Arapça Kelime Yapımı: Sıfat-ı Müşebbehe, İsm-i Tafdîl, Mübâlağa-i Fâ'il, Diğer Kelime Türleri; Arapça Kelimelerde Değişim: İ'lâl	70
ARAPÇA SIFATLAR	71
Sıfat-ı Müşebbehe	71
İsm-i Tafdîl	72
Mübâlağa-i Fâ'il	74
İsm-i Mensûb	75
İSM-İ MEKÂN	77
İSM-İ ZAMAN	78
İSM-İ ÂLET	79
İSM-İ TASGÎR	79
İ'LÂL	80
Masdarlarda Yapılan İ'lâller	80
Sülâsî Mücerred Masdarlarda Yapılan İ'lâller	80
Kıyâsî Masdarlarda Yapılan İ'lâller.....	80
İsm-i Fâ'il Vezinlerinde Yapılan İ'lâller.....	82
İsm-i Mef'ûl Vezinlerinde Yapılan İ'lâller.....	84
Diğer Bazı Vezinlerinde Yapılan İ'lâller.....	85
Özet	86
Kendimizi Sıyalalım	87
Kendimizi Sıyalalım Yanıt Anahtarı	90
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	90
Yararlanılan Kaynaklar	90

5. ÜNİTE

Arapça Kelime Grupları: İsim ve Sıfat Tamlamaları, Edatlar	92
ARAPÇA YAPILI TAMLAMALAR	93
Harf-i Ta'rîf	93
Ay Harfleri (Hurûfû'l-kameriyye)	94
ARAPÇA YAPILI İSİM TAMLAMALARI	94
Arapça Tamlamaların Okunuşu	95
Makam ve Mevki İsimleri	96
Kitap İsimleri	96

Bilimsel Terimler	96
ARAPÇA YAPILI SIFAT TAMLAMASI	97
Arapça Sıfat Tamlamalarında Uyum	98
ARAPÇA ÖN EDATLAR (HARF-İ CERR'LER)	98
ARAPÇA TAMLAMALARDAKİ DEĞİŞİKLİKLER	99
Tamlamanın Üstünlü Okunması	99
Tamlamanın Esreli Okunması	100
ARAPÇA BİRLEŞİK SIFATLAR: LAFZÎ İZÂFET	102
Lafzî İzafetlerin Kullanışı	103
Özet	107
Kendimizi Sınayalım	109
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	110
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	110
Yararlanılan Kaynak	111

Metinler

Metinler.....	112
Mehmet Akif Ersoy - İstiklal Marşı	?
Mustafa Kemal Atatürk - Gençliğe Hitabe.....	?
Musa Süreyya - İstiklal Marşı	?
Ahmed Hikmet Müftüoğlu - Yeğenim	?
Falih Rıfkı - Fikir ve Sanat Ankarası	?
Mehmet Emin - Eğridir Gölünün Kıyısında	?
Mehmet Rauf - Eski Mektup	?
Köprülüzade Mehmet Fuad - Lisanımıza Dair	?
Ahmet Haşim – Gurabahâne-i Laklaka'dan “Müslüman Saati”	?
Ahmet Haşim - O Belde	?
Ahmet Refik - Sultan Cem'den	?
Ruşen Eşref - Mimar Sinan'ın Kabrini Ziyaret	?
Mehmet Akif - Bir Gece	?
Muallim Naci – Mecnû'a-i Mu'allim'den “Yazmış Bulundum”	?
Muallim Naci – Şerâre'den “Bir İki Söz”	?
Muallim Naci – Esâmî'den “Nabi”	?
Muallim Naci - Bahâr-ı Şebâb	?
İsmail Habib – Türk Teceddüd Edebiyatı'ndan “Rıza Tefvik”	?
İsmail Habib - Türk Teceddüd Edebiyatı'ndan “Cenâb Şehabeddin” ...	?
Abdülhak Hâmid - Kabr-i Selîm-i Evveli Ziyaret	?
Abdülhak Hâmid - Merkad-i Fatih'i Ziyaret	?

SUNUŞ

Osmanlı Türkçesi adı verilen dönem, Türkçenin 15. - 20. yüzyıllar arasındaki tarihsel gelişme sürecinin adıdır. Bu dönemin en belirgin özelliği ise, söz varlığı alanındaki etkileşme ve değişimlerdir. Türkiye Türkçesi, bir yazı dili olarak gelişmesini büyük ölçüde Fars ve Arap edebî dillerinin etkisi altında gerçekleştirdi ve bu dillerden yoğun söz varlığı ve kavram ödünçledi. Çok kültürlü bir imparatorluk aydını olarak Osmanlı entelektüeli de edebî ve bilimsel dilini geliştirirken Fars ve Arap dillerini doğal kaynakları arasında gördü. Türkçe, bu iki dilden hem söz varlığı hem de söz dizimi bakımından önemli alıntılar yaparken bu dillere de birçok kelime ve dilbilgisel yapı katmıştır.

Bugün 20. yüzyılın ilk çeyreğinden geriye doğru uzanan muazzam kültür birikimini anlamak, hem kültürel birikimimizi hem de tarihsel hafızamızı, yani arşivlerimizi gelecek nesillerin yararlanabileceği hâlde tutmak, Osmanlı Türkçesini bilen ve anlayan araştırmacılar sayesinde mümkün olabilir. Metinleri okumayı başaran veya araştırmacılar tarafından çevriyazısı hazırlanmış metinleri okuyan bir entelektüelin ise anlama ulaşabilmesi için çıkması gereken basamaklar vardır. Bir tarihsel metni anlamak için onun kelimelerini, kelimelerinin yapısını, söz dizimi içindeki görevini iyice bilmeliyiz. Bu metinleri üreten nesillerin yaşama biçimlerini, sosyal yapılarını, edebî eğilimlerini bilmeden de metinleri anlamakta güçlük çekeriz. Bunun için yapmamız gereken, tarihsel dönemlerle ilgili birçok kitap okuyarak geçmişte ne olup bittiğini anlamak, metinlerdeki alıntı söz varlığı unsurlarının dilbilgisel yapısı hakkında yeterli bilgiye sahip olmaktır.

Osmanlı Türkçesinin yapısını öğrenmek bize sadece geçmişle bağ kurma imkânını değil, günümüz Türkçesini doğru yazma, okuma ve anlama imkânını da verecektir. Bu derslerde yabancı bir dilin kurallarını değil, dedelerimizin bize bıraktığı mirasın dilini öğrendiğimizi unutmamalıyız.

Amacı Türkiye Türkçesinin 15-20. yüzyıllar arasındaki döneminin dil özelliklerinin ortaya konulmasına, bu dönemden kalan eserlerin, belgelerin okunup anlaşılmasına katkıda bulunmak olan kitabın hazırlanmasında emeği geçen yazarımız Sayın Prof.Dr. Hayati Develi'ye ve dizgi-basım sırasında yardımlarını esirgemeyen tüm çalışanlara teşekkür ederiz.

Editörler

Prof.Dr. Musa Duman

Yrd.Doç.Dr. Halit Biltekin

1

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arapça kökenli kelimelerin yapısını tanıyabilecek,
- Arapça kelimelerde vezin / kalıp kavramını kavrayıp bir kelimenin veznini bulabilecek,
- Harflerinin niteliklerine göre Arapça kelimelerin ayrıldığı kısımları (aksâm-ı seb'ayı) tanımlayabilecek,
- Arapça kelimelerde ikilik (tesniye) ve çokluk (cem') yapısını ayırt edebilecek, çokluk kelimelerin sıkça kullanılan kalıplarını sıralayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Vezin
- Kelime kalıbı
- Aslî harfler
- Zâid harfler
- Aksâm-ı seb'a
- Arapça kelime türleri
- İkilik (tesniye)
- Çokluk (cem')

İçerik Haritası

- ARAPÇA KELİMELERİN YAPISI
- ARAPÇA KELİME YAPIMI
- ARAPÇA KELİMELERİN VEZNİ
- HARFLERİNE GÖRE ARAPÇA KELİMELER
- ARAPÇADA İSİMLER VE ÇOKLUK

Arapçada Kelime Yapımı: Kelime Kalıpları ve Çokluk Kategorisi

GİRİŞ

Osmanlı Türkçesinde, bir kısmı günümüz Türkçesinde de kullanılan çok sayıda Arapça ve Farsça kelime bulunmaktadır. Konuşma diline yerleşmiş ve kullanım sıklığı yüksek olanlar dışında bu alıntı kelimeler Arap ve Fars yazı dilindeki orijinal imlâlarına bağlı olarak yazılmışlardır.

Arapça ve Farsça kelimelerin yapılarının bilinmesi, metnin doğru okunması ve doğru anlamlandırılması açısından önemlidir. Önümüzdeki ünitelerde, günümüz dil bilgisinde yapı bilgisi (morfoloji), klasik dil bilgisinde sarf bölümlerinde işlenen konuları ana hatlarıyla öğreneceğiz.

Bu iki dilden isimler, sıfatlar, zarflar ve bağlaçlar alınmış, çekimli fiil unsurları alınmamıştır. Önümüzdeki ünitelerde yapılarıyla ilgili özelliklerini öğreneceğimiz bu unsurlar, kabaca "isim" kategorisinde değerlendirilir.

ARAPÇA KELİMELERİN YAPISI

Arapça, **bükünlü** bir dildir; yani bir kökten yeni kelimeler türetilirken başa ve sona ekler getirilmez. Kelimenin kökünü oluşturan temel harflerin belli bir kalıba göre başına, sonuna veya ortasına; bazan hepsine birden belli harflerin ilâvesiyle yeni kelimeler yapılır. Bu yapıdan dolayı, Arapça kelimeler klasik dil bilgisi kitaplarında bugünkü dil bilgisi anlayışından farklı bir şekilde sınıflandırılmıştır. Türkçede kullanılmayan fiil çekimlerini bir tarafa bırakırsak, Arapça kelimeler kabaca iki gruba ayrılır:

- asıl isimler (=ism-i câmid)
- türemiş isimler (=ism-i müştak).

Asıl isimler (ism-i câmid) grubuna giren kelimeler özel isimler, cins isimleri ve sayı isimleridir.

Fiilden türemiş isimler (ism-i müştak) ise *masdar isimleri*, *ism-i fâ'il*, *ism-i mef'ûl*, *sıfat-ı müşebbehe*, *mübâlağa-i fâ'il*, *ism-i tafdil*, *ism-i mekân*, *ism-i zamân*, *ism-i âlet*, *ism-i tasgîr*, *ism-i mensûb* olarak gruplara ayrılır.

Bazı bağlama edatlarıyla, harf-i cer denilen edat ve zarfları da ayrıca zikretmek gerekir.

Edat ve harf-i cerler hariç bu kelimeleri dilbilgisel görevlerine göre isim ve sıfat olarak da sınıflandırmak mümkündür:

İsm-i câmid grubuna giren bütün kelimeler, masdarlar, ism-i mekân, ism-i zaman, ism-i âlet, ism-i tasgîr cinsinden kelimeler isimdirler.

bükün: Dil bilgisi görevleri ve yapı bakımından, kelime köklerinin başında, içinde veya sonunda türlü değişikliklerin olmasıdır.

bükünlü diller: Arapça, İbranice vs. gibi dillerdir.

İsm-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, mübâlağa-i fâ'il, ism-i tafdîl, ism-i mensûb cinsinden kelimeler ise sıfattırlar.

isim	}	İsim	ism-i fâ'il	}	Sıfat
masdar			ism-i mef'ûl		
ism-i mekân			sıfat-ı müşebbehe		
ism-i zamân			mübâlağa-i fâ'il		
ism-i âlet			ism-i tafdîl		
ism-i tasgîr			ism-i mensûb		

ARAPÇA KELİME YAPIMI

Birleşik kelimeler dışında Arapçada kelimeler ön ve son eklerle değil, bükünlenme yoluyla yapılır.

İki harfli edatlar ve birkaç kelime dışında Arapçada bir kelime kökü en az üç harften oluşur. Bunlara *aslî harfler* denilir. Yeni kelime yapılırken bu aslî harflerin başına, ortasına veya sonuna bir veya daha fazla harf ilâve edilir. Bu ilâve harflere *zâid harfler* (=ekleme harfler) denilir. Kelime yapımı belli kalıplara göre olduğu için, bu zâid harflerin hangi harfler olabileceği bellidir. Aşağıdaki harfler, kelimenin kalıbına göre zâid harflerden olabilir:

أ (hemze), ی, و, ه, ن, م, س, ت, ر, ا

Zâid Harfler Nerelerde Kullanılır?

Zâid harflerin kelimelerde kullanılışıyla ilgili bazı genellemeleri bilirsek, zâid ve aslî harfleri daha kolay tanyabiliriz:

1. Hemze (أ) sadece kelime başında zâid olur: افكار *efkâr*, اخراج *ihrâc* (Osmanlı Türkçesinde bu gibi kelimelerde hemze yazılmayıp sadece hemzenin 'kürsüsü' olan elif yazılmıştır.)
2. Elif (ا) kelime içinde uzun a (â) sesini karşılamak için kullanılır: ماهر *mâhir*, محابر *muhâbir*
3. Te (ت) kelime başında, ortasında ve sonunda zâid olarak bulunabilir: تشكيل *teşkil*, انتظار *intizâr*, شكایت *şikâyet*.
4. Sin (س) ist-, müst- ses grubuyla başlayan kelimelerde zâid harf olur: استتقال *istiskâl*, مستقبل *müstakbel*.
5. Mim (م) harfi sadece kelime başında zâid harf olur: معلوم *ma'lûm*, محكمة *mahkeme*.

6. Nun (ن) harfî in-, mün- ses gruplarıyla başlayan kelimelerde başta, -ân ile biten kelimelerde ise sonda zâid olur: انكسار inkisâr, منكسر münkesir, عرفان irfân.
7. Vav (و) harfî genellikle kelime içinde uzun u (û) sesini karşıladığında zâid olur: معلوم ma'lûm, مجهول mechûl, مظلوم mazlûm, مغلوب mağlûb, حقوق hukûk.
8. He (ه) harfî kelime sonunda Arapçadaki kapalı te harfî yerine kullanıldığında zâid olur: مدرسه medrese, كتابه kitâbe, ضربه darbe.
9. Ye (ي) harfî kelime içinde uzun i (î) sesini karşıladığında zâid olur: تعليم ta'lîm, فقير fakîr, كبير kebîr.

Kelime yapılışını daha iyi anlamak için aşağıdaki örneği inceleyelim:

Arapçada 'yazmak' fiilini oluşturan kök harfler ك ت ب (k-t-b)'dir. Şimdi bu kökten türetilmiş, dilimizde kullanılan bazı kelimelere bakalım:

كتاب kitâb, كاتب kâtib, مکتوب mektûb, مکتب mekteb, کتابه kitâbe vs.

Görüldüğü gibi aslî harfler değişmemekte, bu köke zâid (ilâve) harfler getirilerek yeni kelimeler yapılmaktadır.

Şimdi "sakin olmak, yerleşmek, rahatlamak" fiilini oluşturan س ك ن (s-k-n) aslî harflerinden türetilen bazı kelimelere bakalım:

سکون sükûn "durma, kesilme, rahatlık vs."

سکونت sükûnet "durgunluk, rahat, durma vs."

ساکین sâkin "kımıldamayan, oturan, durgun vs."

سکان sükân "oturanlar, sâkinler vs."

سکنة sekene "oturanlar, sâkinler vs."

اسکان iskân "yerleştirme, ev sahibi etme vs."

مسکن mesken "oturulan yer, ev vs."

تسکین teskîn "sakinleştirme, rahatlatma vs."

مُسکِن müsekkin "yatıştırıcı, teskin edici vs."

مسكنت meskenet "miskinlik, fakirlik; beceriksizlik vs."

مِسکِن miskîn "fakir, beceriksiz, cüzzamlı vs."

Bu kelimelerde de kelime kökünü oluşturan aslî harfler değişmezken, yeni kelimeler türetmek için bu köke zâid harfler getirilmiştir.

ARAPÇA KELİMELERİN VEZNİ

Elbette zâid harflerin aslî harflere getirilmesi rastgele olmaz. Her dilde olduğu gibi Arapçada da kelime türetme şekilleri bellidir. Aslî sesler belli kalıplara girerek yeni kelimeler oluştururlar. Arapça dil bilgisinde bu kalıplar *vezin* adı verilen yapılarla öğretilir. Bunun için, “yapmak, işlemek” fiilinin aslî sesleri olan **فعل** (fe-ayın-lâm) harflerine dayanan bir model geliştirilmiştir: **ف** harfi kelime kökünün birinci aslî sesini, **ع** harfi ikinci aslî sesini, **ل** harfi üçüncü aslî sesini temsil eder; zâid harfler aynen bırakılır. Ortaya çıkan kalıp kelimenin veznidir.

Bilhassa masdarlarda, ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl cinsinden kelimelerde kelimenin veznini belirlemek, hem kelimeyi doğru okumak, hem de doğru anlamlandırmak açısından önemli bir yardımcıdır.

Arapça Kelimelerin Veznini Bulmak

Yukarıda öğrendiklerimize göre **جهل** *cehl* “bilmeme, cahillik” kelimesinin veznini bulalım:

Bu kelime üç harften oluştuğuna göre zâid (ilâve) harf yoktur, harflerin hepsi aslîdir. Öylese 1., 2. ve 3. harfler için sırasıyla **ف**, **ع** ve **ل** harflerini yazalım ve kelimenin harekesine göre okuyalım:

جَهْل cehl
↓ ↓ ↓
فَعْل fa'l

Şu hâlde **جهل** *cehl* kelimesi **فعل** *fa'l* veznindedir. Fa'l **فَعْل** vezni birçok kelimenin türetilebileceği bir kalıptır.

Aynı kökten gelen **جاهل** *câhil* kelimesinin veznini de aynı şekilde bulabiliriz. Bu kelimedeki dört harf olduğuna göre bunlardan biri zâid demektir. Zâid olabilecek harf eliftir. Bu kelimedeki **ج ه ل** harfleri aslî harflerdir. Bu aslî harflerin yerine sırasıyla yine **ل ع ف** harflerini yazalım, elif harfini de kelimedeki yerine ilâve edelim; ortaya çıkan kalıbı **جاهل** *câhil* kelimesinin hareketlerine göre okuyalım:

فَاعِل fâ'il

Böylece **جاهل** *câhil* kelimesinin vezninin **فَاعِل** *fâ'il* olduğunu belirlemiş oluruz. Kâtib **كاتب** kelimesinin de **فَاعِل** *fâ'il* kalıbında olduğunu aynı şekilde bulabiliriz.

كتاب *kitâb* kelimesinde de zâid olabilecek tek harf eliftir. Ancak elifin yeri farklıdır. Buna göre kelimenin veznini yukarıdaki gibi bulmaya çalışırsak ortaya **فَاعِل** *fi'âl* vezni çıkar.

1. Alıştırma

آلیشدرمه

Aşağıdaki kelimelerde aslî ve zâid harfleri belirleyerek kelimelerin veznini bulunuz:

ذوق	zevk	→	فَعْلٌ	fa'l
صُلح	sulh	→	فُعْلٌ	fu'l
عُرُوب	gurûb	→	فُعُولٌ	fu'ûl
خِطَاب	hitâb	→	فِعَالٌ	fî'âl
حِلم	.....	→	.....	.....
ضَرَر	.....	→	.....	.....
دُخول	.....	→	.....	.....
شَرَف	.....	→	.....	.....
عِرْفَان	.....	→	.....	.....
كُفْرَان	.....	→	.....	.....
سِخْر	.....	→	.....	.....
كِرْم	.....	→	.....	.....
جَوَاب	.....	→	.....	.....
طَلَب	.....	→	.....	.....
عُمَر	.....	→	.....	.....
أَدَب	.....	→	.....	.....
جِسْم	.....	→	.....	.....
صَرَف	.....	→	.....	.....

Aşağıdaki metni okuyunuz. Bilmediğiniz kelimelerin anlamını öğreniniz.

تَرْبِيَّةٌ
تَرْبِيَّةٌ دَنْ مَقْصَدٍ نَهْدَرُ؟

تَرْبِيَّةٌ دَنْ مَقْصَدٍ اِنْسَانِكْ فِكْرِي، قَلْبِي طَوْغَرِي بَلَاغِه
آلِدَشْدَرْمَقْ، كَوْتُو خَوْبَارْدَنْ، فَنَا عَادَت وَطَبِيعَتَلَرْدَنْ مَنَع اِيْتَمَكْ،
بِيوَكْ ذَاتَلَر، اِنْسَانَلَرَه فَاَنْدَلِي آدَمَلَر يَتَشْدَرْمَكْدَر. گَرَكْ دَوْلَتَه،
گَرَكْ مَمْلَكَتَه وَ بَوْلَنْدِي مَمْلَكَتِكْ اِييَاگْنَه گَر چَاكْدَنْ چَايشَانلَر
اَكْ زِيَادَه تَرْبِيَّة گُورْمَش اولَانلَرْدَر.

(Ta'lim-i Kirâ'at'den.)

HARFLERİNE GÖRE ARAPÇA KELİMELER

Aksâm-ı Seb'a

Arapçada kelimeler, aslî harflerinin niteliklerine göre iki gruba ayrılır: a) **sahih** معتل b) **mu'tell** صحيح

ا و ی harfleri, içinde buldukları kelimelerde çeşitli değişikliklere uğrayan harfler olup bunlara *illet harfleri* denir. Aslî harflerin içinde bu harflerden biri veya ikisi bulunursa böyle kelimelere de *mu'tell* kelimeler denir.

Söz konusu illet harfleri, kelime yapımı sürecinde başka harflere dönüşür veya düşer. Bunların dönüştükleri harfler de yine bu üç harften biridir. Meselâ *vezn* وزن kelimesinde illet harflerinden *vav* vardır. Bu kökten yeni bir kelime üretildiğinde *vav* değişir: *mivzân* موزان olması gereken kelime *vav*'ın *ye'*ye dönüşmesiyle *mîzân* ميزان şeklini alır.

devr دور kelimesinde de *vav* illet harfidir. Bu kökten yapılan kelimelerde *vav* harfi başka harflere dönüşür: *daire* دائرة; *müdîr* مدير vs.

seyl سيل kökünde *ye* illet harfidir. Bundan türetilen *isâle* اسالة kelimesinde *ye* düşmüştür. Benzer yapıdaki *meyl* ميل kelimesinden türetilen *imâle* اماله kelimesinde *ye*; *havf* خوف kelimesinden türetilen *ihâfe* اخافه kelimesinde *vav* düşmüştür.

savm صوم “oruç” kelimesinden türetilen “oruç tutma” anlamındaki *siyam* صيام kelimesinde *vav* harfi, *ye'*ye dönüşmüştür.

Aksâm-ı seb'a konusu, Arapçanın bir kuralını öğretmek için değil, dilimizde kullanılan Arapça kökenli kelimeleri doğru okuyup daha iyi anlayabilmek için öğrenilmesi gerekli bir konudur. Bu sebeple, aksâm-ı seb'a maddelerini teker teker ezberlemek yerine, kelimelerin yapısını kavramaya çalışınız!

Arapça kelimelerdeki bu uyum ve değişme kurallarını bilirsek kelimelerin yapılarını daha kolay tanıyabiliriz. Böylece metinleri doğru okuyup anlamamız da kolaylaşmış olur.

Aslı harflerinin niteliklerine göre kelimelerin *sahih* ve *mu'tell* olmak üzere iki gruba ayrıldığını ifade etmiştik.

Sahih kelimeler üç kısımdır: *sâlim*, *mehmûz*, *muzâ'af*.

Mu'tell kelimeler dört kısımdır: *misâl*, *ecvef*, *nâkıs*, *lefiğ*.

Böylece Arapça kelimeler aslı harflerinin niteliğine göre yedi kısma ayrılmış olur ki buna *aksâm-ı seb'a* (yedi kısım) denir. Aşağıda bu kelimelerin yapılarını örnekleriyle göreceğiz:

1. Sâlim **سالم**: Aslı harflerinden biri elif, vav, ye, hemze olmayan veya içinde aynı cinsten iki harf bulunmayan kelimelere *sâlim* denir:

حلم	hilm “yumuşaklık, ağırbaşlılık”
ضرب	darb “vurma, vuruş”
ظلم	zulm “haksızlık, eziyet”
لطف	lutf “lütuf”
صبر	sabr “sabır”
نظر	nazar “bakış”
حكم	hükm “yargı”

2. Mehmûz **مهموز**: Aslı harflerinden biri hemze olan kelimelere *mehmûz* denir. Hemze birinci, ikinci veya üçüncü aslı harf olabilir:

أدب	edeb “edep”
أمر	emr “iş, buyruk”
أكل	ekl “yeme”
يأس	ye's “ümitsizlik”
رأى	re'y “görüş”
جزء	cüz' “parça”
شيء	şey' “şey”
هيئة	hey'et “heyet”

DİKKAT

Osmanlıcada ilk harfi hemzeli Arapça kelimelerinin hemzelerinin yazılmadıklarını unutmayınız (أدب = ادب gibi).

3. Muzâ'af **مضاعف**: Aslı harflerinin son ikisi aynı olan kelimelere *muzâ'af* denir:

سبب	sebeb
قرار	karâr

عدد	aded
سرور	sürûr
طب	tıbb
رد	redd

4. Misâl مثال: Aslî harflerinden ilki vav veya ye olan kelimelere *misâl* denir:

وعظ	va'z "nasihat"
وقوع	vukû' "olma, oluş"
وهم	vehm "vehim"
يسر	yüsr "kolaylık"
يمن	yümn "bereket"
يقين	yakîn "şüphesiz bilme"

5. Ecvef اجوف: Aslî ikinci harfi vav veya ye olan kelimelere *ecvef* denir:

قول	kavl "söz"
سوق	sevk
سير	seyr
ميل	meyl
بيع	bey' "satma, satış"

6. Nâkıs ناقص: Aslî harflerinden üçüncüsü illet harflerinden biri olan kelimelere *nâkıs* denir:

سهو	sehv "yanılma"
عفو	afv "af"
شقاوت	şakâvet "eşkiyalık"
نهي	nehy "yasaklama"
سعى	sa'y "çalışma"
شكايت	şikâyet

7. Lefif لفيف: Aslî harflerinden herhangi ikisi illet harfî olan kelimelere *lefif* denir:

ولاية	velâyet “veli olmak, velilik”
وفا	vefâ “sözünde durma”
وقاية	vikâye "koruma"
رواية	rivâyet
ريا	riyâ
طي	tayy “dürüp bükme”

Kelimelerin harflerinin özelliklerine göre ayrıldığı yedi kısmı örnekleriyle görmüş olduk. Bilhassa illetli kelimelerde (yani misâl, ecvef, nâkıs, lefif olarak isimlendirilen kelimelerde) yeni kelime yapımı sürecinde illet harflerinin değişime uğradığını, bazen de düştüğünü söylemiştik. Böylece yapısı değişen kelimelerin vezinlerini bulmak, anlamlarını, ait oldukları kelime ailesini tespit etmek ancak aksâm-ı seb'a konusunun anlaşılmasıyla mümkün olur. Dil bilgisinde illet harflerinin kelime türetimi sürecinde çeşitli değişikliklere uğramasına **i'lâl** denilir. İ'lal konusunu 4. ünite de daha geniş bir şekilde ele alacağız.

SIRA SİZDE

2

Aksâm-ı seb'a nedir? Arapça kelimeler aslî harflerinin niteliklerine göre kaç gruba ayrılır?

2. Alıştırma

آليشدرمه

Aşağıdaki kelimelerin aksâm-ı seb'aya göre hangi gruba girdiklerini belirtiniz. Bu kelimelerin anlamlarını da öğreniniz:

حبس	habs	sâlim
ذوق	zevk	ecvef
ذل	züll	muzâaf
طول	tûl	.....
عفو	afv	.....
يؤمن	yümn	.....
علم	ilm	.....
ورد	vird	.....
كبر	kibr	.....
حس	hiss	.....

مرض	maraz	.....
وفاء	vefâ	.....
ضرر	zarar	.....
وجود	vücûd	.....
عمى	amâ	.....
ذكاء	zekâ	.....
وجع	veca'	.....
مرور	mürûr	.....
رضاء	rızâ	.....
غناء	gınâ	.....
علو	ulüvv	.....
وصول	vusûl	.....
جنون	cünûn	.....
أدب	edeb	.....

2. Okuma Çalışması

اوقومه چالیشمه سی

Aşağıdaki metni okuyunuz. Bilmediğiniz kelimelerin anlamını öğreniniz.

حقوق حریت

علمای حقوق ، حریتی اوج زمانه تقسیم ایدرز . یعنی حریتہ نظر اولونورسه اوج نوعی کورولور:
 برنجیسی قرون وسطاحریتیدر . یعنی روما ایمراطورلغنگ
 اقراضندن استانبولک فتحنه قدر زمانده اولان حریت افکاریدر
 اووقت حقوق شخصیه وحریت حقتده حکومتلر طرفندن حیر
 وقهر وتحکم ایدیلر ایدی . او زمان مقصد حکومت وهر کس
 حکومتک ترویج مقصدینه الت وواسطه ظن اولنمش وهمده اولمش
 ایدی . بو اصولک فنالغندن بتون حیاتک منبعلری قورومش
 وحرکات عقلیه وسعادت وسلامت قاپیلری هپ قایتمش وبتون اوروبا
 ظلمت جهالت ایچنده قالمش ایدی . نهایت استانبولک فتحی
 صراسنده اوروپایه کیدن شرقلیلر سایه سنده علوم ومعارفک انتشاری
 امریقانک کشفی ، باروتک وفن طباعتک ایجادی قرون اخیره یه
 مبدأ اولدی .

منیف پاشا

1. Metinde geçen bilmediğiniz kelimeleri Kāmus-ı Türkî'den öğreniniz.
2. Metindeki Arapça yapılı kelimelerin aksâm-ı seb'anın hangi grubuna girdiğini bulunuz.

ARAPÇADA İSİMLER VE ÇOKLUK

Arapçada İsimler

Önceki kısımlarda Arapça dil bilgisinde kelimelerin *isim*, *masdar*, *ism-i fâ'il*, *ism-i mef'ûl*, *ism-i tafdîl*, *ism-i tasgîr*, *ism-i mekân*, *ism-i mensûb*, *mübâlağa-i fâ'il* olarak isimlendirilen gruplara ayrıldığını öğrenmiştik. Hangi gruba girerse girsün, Arapça kelime *vezin* adı verilen bir kalıba sahiptir. Yine önceki kısımlarda Arapça kelimelerin vezinlerinin ne olduğunu, nasıl tespit edildiğini öğrendik. Buna göre bir vezin, Arapçada kelime türetmenin kalıbını ifade eden bir modeldir. Herhangi bir vezinden yüzlerce kelime türetilir.

Arapça kelimenin kökünü teşkil eden aslî harfler -birkaç istisna dışında- en az üç harfli olur. Bu kök harfler kimi durumlarda dört veya beş tane de olabilir. Üç aslî harften oluşan köklere *sülâsî*, dört aslî harften oluşanlara *rubâî*, beş aslî harften oluşanlara *humâsî* denilir.

İsimler, varlıkları gösteren kelimelerdir. Bunlar dil bilgisinde cins isim ve özel isim olarak ayrılırlar. Bütün şahıs isimleri, nesnelere gösteren isimler, sayı isimleri dil bilgisinde hep *isim* kategorisi altında değerlendirilir.

Masdar, hareket, oluş ve kılış bildiren isimlerdir. Arapçada masdarlar *mücerred*, *mimli*, *mezîdünfih* ve *mec'ûl* olmak üzere dört gruba ayrılır.

İsm-i fâ'il, fiilde belirtilen hareketi, oluş veya kılışı yapanı ifade eden kelime türlerine verilen isimdir. Türkçede *yazıcı*, *kırıcı*, *yazan*, *kıran*, *yazar*, *çizer* gibi kelimelerin ifade ettiği anlamlar *ism-i fâ'il* kategorisini oluşturur.

İsm-i mef'ûl, fiilde belirtilen hareket, oluş ve kılışa maruz kalanı, etkileneni ifade eden kelime türlerine verilen isimdir. Türkçede *kırılmış*, *kırık*, *kırgın*, *bozuk*, *bozulmuş* gibi kelimelerin ifade ettiği anlamlar *ism-i mef'ûl* kategorisini oluşturur.

İsm-i tafdîl, sıfatlarda derece açısından daha üstünlüğü gösteren bir kelime kategorisidir. Türkçede bu anlamı üreten özel bir ek yoktur. Bunu sıfatın önüne *daha*, *en* gibi sıfatlar getirerek üretiriz: *daha güzel*, *en büyük*, *en yüksek* vs. gibi.

İsm-i tasgîr, isimlerde küçültme kategorisidir. Türkçedeki +cık/+cık, +cığaz/+cığaz ekleriyle yapılan *kuzucuk*, *kızıcığaz*, *lokmacık* gibi kelimeler de *ism-i tasgîr* kategorisinin örnekleri olarak düşünülebilir.

İsm-i mekân, fiilde belirtilen hareket, kılış veya oluşun gerçekleştiği yeri ifade eden kelime kategorilerine verilen isimdir. Türkçede çoğu zaman bunu işlek bir ek olan +lık/+lik ile kurarız. Kimi zaman de *yer* kelimesinden faydalanırız. Meselâ *derslik*, *kömürlük*, *çalışma yeri*, *toplantı yeri* vs.

Mübâlağa-i fâ'il, esas olarak fiilde belirtilen hareket, oluş veya kılışın özne tarafından çok fazla, aşırı derecede yapıldığını ifade eder. Bunu Türkçede *çok yapan*, *çok konuşan*, *çok gülen* gibi sıfat-fiil gruplarıyla yapabildiğimiz gibi *kırılğan*, *pişegen* örneklerinde olduğu gibi -gan/-gen ekleriyle de yapabiliriz.

İsm-i mensûb, nisbet ifade eden kelime kategorisidir. Bu kategori, kelime sonuna nispet eki getirmek suretiyle yapılır. Bu kategoriyi Türkçede değişik eklerle yaparız: *İstanbullu*, *demirden*, *mektupçu* vs.

Arapçanın kelime kategorilerini böylece görmüş olduk. *İsm-i mensûb* dışında bütün bu kategorilerin teşkili, kelime kökünü oluşturan aslî seslerin vezin dediğimiz kimi kalıplara sokulmasıyla mümkün olmaktadır. Aşağıda bu kalıpları ana hatlarıyla ve Türkçede kullanıldıkları kadarıyla öğreneceğiz.

İsimlerin Vezinleri

İsim teşkilinde kullanılan bazı kalıplar, yani vezinler şunlardır:

فَعْلٌ fa'l شمس şems “güneş”, نور sevr “öküz”, جوز cevz “ceviz”, لحم lahm “et”, زرع zer' “ekin” vs.

فِعْلٌ fi'l بئر bi'r “kuyu”, ذئب zi'b “kurt”, رجل riçl “ayak” vs.

فُعْلٌ fu'l اذن üzn “kulak”, فلك fülk “gemi”, قفل kufl “kilit”, نقل nukl “meze” vs.

فَعْلٌ fa'al قلم kalem, قمر kamer “ay”, جبل cebel “dağ”, شجر şecer “ağaç”, ثمر semer “meyve” vs.

فَعْلَلٌ fa'lel خردل hardal, ثعلب sa'leb “tilki”, صرصر sarsar “fırtına”, دفتر defter vs.

فُعْلُلٌ fu'lul بلبل bülbül, فستق fustuk “fıstık”, فندق funduk “fındık”, هدهد hüdhüd “ibibik kuşu” vs.

Arapçada isimler aslî harflerinin sayısına göre de sınıflandırılabilir. Buna göre isimleri üç aslî sestem oluşanlar (sülâsî= قلم kalem, ذهب zeheb, فلك fülk vs.), dört aslî sestem oluşanlar (rubâî= دفتر defter, درهم dirhem, خردل hardal vs.), beş aslî sestem oluşanlar (humâsî= زبرجد zeberced “sarı yakut”, جردحل cirdahal “iri deve” vs.) olarak da sınıflandırmak mümkündür.

DİKKAT

Arapçada genel kural olarak asıl isimlerin aslî sesleri üçten az ve beşten fazla olamaz. İki aslî harften oluşan birkaç isim vardır:

اخ ah “erkek kardeş, birader”, فم fem “ağız”, يد yed “el”, ذو zü, ذا zâ, ذى zî “sahip” gibi. Bu kelimeler de aslında üç sesli olup birtakım ses düşmeleriyle iki sesli hâlini almışlardır.

SIRA SİZDE

3

Arapçada kelime türleri hangi adlarla adlandırılmıştır?

Arapça İsimlerde Çokluk

Arapça kelimelerde sayı kategorisi teklik, ikilik (tesniye) ve çokluk (cem') şekillerinde yapılır.

İkilik (Tesniye)

Türkçeden farklı olarak Arapça kelime yapımında ve fiil çekiminde nesnenin iki adet oluşunu, fiilde belirtilen öznenin iki kişi oluşunu ifade eden ekler vardır. Bu yapıya tesniye adı verilir. Arapçada kelime yapımında tesniye +eyn (ين) ve + ân (ان) ekiyle yapılır. Osmanlı Türkçesinde daha çok +eyn ekli şekiller kullanılmıştır.

Örnekler:

taraf طرف	tarafeyn	طرفين "iki taraf"
devlet دولت	devleteyn	دولتين "iki devlet"
leyle ليله	leyleteyn	ليلتين "iki gece"
vâlid والد	vâlideyn	والدين "anne ve baba"
Harem حرم	Haremeyn	حرمين "Mekke ve Medine"

DİKKAT

Tesniye yapımında kullanılan +ân eki, Osmanlı Türkçesinde pek az kullanılmıştır:

zâviye "açı"	زاوية zâviyetân	زاويتان "iki açı"
harf "harf"	حرف harfân	حرفان "iki harf"

Çokluk (cem')

Arapçada çokluk, iki gruptur: Eklemeli ve bükünlü.

Eklemeli çokluklar *sâlim çokluk* (cem'-i sâlim) adını alır. +în (ين), +ûn (ون) ekleri müzekker (eril), +ât (ات) eki ise müennes (dişil) çokluklar yapar.

Bunlar kurallı, düzenli çokluklar sayılır: مأمورين me'mûrîn, معلومات ma'lûmât vs.

Bükünlü çokluklar *mükesser çokluk* (cem'-i mükesser) adını alır. İsmi aslı harflerine çeşitli zâid harflerin ilâve edilip belli vezinlere konulmasıyla elde edilir. Meselâ:

felek "gök" فلك → افلاك eflâk "gökler": vezni ef'âl افعال

kasr "köşk" قصر → قصور kusûr "köşkler": vezni fu'ül فاعول

kitâb "kitap" كتاب → كُتُب kütüb "kitaplar": vezni fu'ul فاعل

Sâlim Çokluklar

Sâlim çokluğu teşkil eden eklerden +în ve +ûn ekleri eril (müzekker) çokluk yapar:

مؤمن müslim = مسلمين müslim+în ~ مسلمون müslim+ûn "Müslümanlar"

مؤمن mü'min = مؤمنين mü'min+în ~ مؤمنون mü'min+ûn "müminler";

مأمور me'mûr = مأمورين me'mûrîn ~ مأمورون me'mûrûn

حاضر hâzır = حاضرین hâzirûn "huzurda bulunanlar, bir yerde o anda bulunanlar"

سامع sâmi' = سامعين sâmi'în "dinleyiciler"

قارئ kâri' = قارئین kâri'în "okuyucular"

Kelimeye +în veya +ûn eklerinden hangisinin getirileceği Arapçada birtakım sözdizimi uyumlarına bağlı olarak belirlenir. Osmanlıcada daha çok +în eki kullanılmıştır.

Salim çokluğu teşkil eden eklerden +ât eki ise dişil (müennes) çokluk yapar. Bu eki alan kelimenin sonunda و ve ت harfleri varsa bu harfler yazılmaz.

Tekili dişil olan kelimelerin çoğulu da bu ekle yapılır:

معلمه muallime “hanım öğretmen” - معلمات muallimât “hanım öğretmenler”

Ayrıca fiillerin masdar şekillerinin pek çoğu ile ism-i fâ'il ve ism-i mef'ul kategorisinden kelimelerinin bazıları +ât ekiyle çokluk haline getirilir.

وقوع	vukû'	→	وقوعات	vukuât
اخراج	ihrâc	→	اخراجات	ihrâcât
تسليم	teslîm	→	تسليمات	teslîmât
تشكيل	teşkil	→	تشكيلات	teşkilât
تظاهر	tezâhür	→	تظاهرات	tezâhürât
استحصا	istihsâl	→	استحصالات	istihsâlât
مخبره	muhâbere	→	مخابرات	muhâberât
محاسبه	muhâsebe	→	محاسبات	muhâsebât
روایت	rivâyet	→	روايات	rivâyât
شكايت	şikâyet	→	شكايات	şikâyât
معلوم	ma'lûm	→	معلومات	ma'lûmât
مکتوب	mektûb	→	مکتوبات	mektûbât
مشکل	müşkil	→	مشكلات	müşkilât

Mükesser Çokluklar

Mükesser çokluklar esas olarak semâ'dir, yani hangi kelimenin hangi kalıba göre çokluk yapılacağını Arapça konuşan halkların asırlar öncesinde oluşmuş uzlaşmaları belirlemiştir. Biz bunları sözlüklerden öğreniriz.

Cem'-i mükesserler (=bükünlü çokluk), cinsiyet kategorisinde dişil (müennes) sayılırlar. Böylece, Farsça yapılı sıfat tamlamasında cem'-i mükesser kalıbında olan bir isimden sonra gelen sıfat da müennes yapılır.

Başlıca cem'-i mükesser kalıpları şunlardır:

Ef'âl افعال vezni:

keder كدر "keder" → ekdâr اكدار "kederler", sebeb سبب "sebeb" → esbâb اسباب "sebepler", şahs شخص "şahs" → eşhâs اشخاص "şahıslar", nehr نهر "nehir" → enhâr انهار "nehirler", şekl شكل "şekil" → eşkâl اشكال "şekiller" vs.

Fu'ûl فاعول vezni:

emr امر "iş, emir" → umûr امور "işler, emirler", ilm علم "ilm" → ulûm علوم "ilimler", deyn دين "borç" → düyûn ديون "borçlar", melik ملك "hükümdar" → mülûk ملوك "hükümdarlar", fenn فن "bilim, bilgi" → fûnûn فنون "fenler, bilimler", akl عقل "akl" → ukûl عقول "akıllar" vs.

Fu'ul فعل vezni:

kitâb kitâb "kitap" → kütüb kütüb "kitaplar", resûl رسول "elçi" → rusûl رسول "elçiler", tarîk طريق "yol" → turuk طرق "yollar", sefine سفينه "gemi" → süfün سفن "gemiler" vs.

DİKKAT

Bu vezni, okuyuşta fu'ûl فاعول vezniyle karıştırmayınız.

Fu'al فعل vezni:

ümme ümmet → ümem ümem "ümmeleler", devlet devlet → düvel düvel "devleleler", sûret sûret → suver suver "resimler, sureleler" vs.

Fi'al فعل vezni:

ni'met ni'met → ni'am ni'am "nimetleler", mi'hnet mi'hnet → mi'hnen mi'hnen "mihnetleler", millet millet → millet millet "milletleler", hikmet hikmet → hikem hikem "hikmetleler" vs.

DİKKAT

Fu'ul, fu'al ve fi'al vezinlelerinin Osmanlı alfabelelinde aynı şekilde yazıldığına dikkat ediniz. Metinleleri doğru okumak ve anlamlandırmak için bu yapıların arasındaki fark da bilinmelidir.

Fi'âl فعال vezni:

cebel cebel "dağ" → cibâl cibâl "dağlar", racül racül "adam" → ricâl ricâl "adamlar", belde belde → bilâd bilâd "beldeler", abd abd "kul" → ibâd ibâd

"kullar", كبير kebîr "büyük" → كبار kibâr "büyükler", عظيم azîm "büyük, ulu" → عظام izâm "büyükler, ulular" vs.

Fu'âl فعال vezni:

Fâ'il فاعل veznindeki bazı kelimelerin çokluğu bu vezinde olur:

حاکم hâkim → حاکم hükkâm "hâkimler", كاتب kâtib → کتاب küttâb "kâtipler", تاجر tâcir → تجار tüccâr "tâcirler", طالب tâlib → طلاب tullâb "tâlipler, öğrenciler", كافر kâfir → كفار küffâr "kâfirler" vs.

Fa'ale فعلة vezni:

فاعل fâ'il veznindeki birçok kelimenin çokluğu bu vezinde olur:

طالب tâlib "öğrenci" → طلبه talebe "öğrenciler"; عاجز âciz "güçsüz" → عجزه aceze "güçsüzler"; جاهل câhil → جهله cehele "câhiller"; ظالم zâlim → ظلمه zaleme "zâlimler"; تابع tâbi "bağlı" → تبعه tebe'a "bağlılar, uyruklar" vs.

Fu'alâ فعلاء vezni:

Fâ'il فاعل ve fa'il فعيل veznindeki bazı kelimelerin çokluğu bu vezinde gelir. Veznin sonundaki hemze genellikle yazılmaz:

عالم âlim → علماء ulemâ "âlimler", شاعر şâir → شعراء şu'arâ "şairler", فاضل fâzil → فضلاء fuzalâ "fazıllar, erdemliler", جاهل câhil → جهلاء cühelâ "câhiller", سفير sefir "elçi" → سفراء süferâ "elçiler", فقير fakîr → فقراء fukarâ "fakirler", وزير vezîr → وزراء vüzerâ "vezirler", شهيد şehîd → شهداء şühedâ "şehitler" vs.

Fe'â'il فاعل vezni:

صحيفة sahîfe "sayfa" → صحائف sahâ'if "sayfalar", رساله risâle → رسائل resâ'il "risâleler", حقيقة hakîkat → حقائق hakâ'ik "hakikatler", فضيلة fazîlet → فضائل fazâ'il "faziletler, erdemler", عقيدة akîde "inanç" → عقائد akâ'id "inançlar", لطيفe "latife" → لطائف letâ'if "latifeler, şakalar", وظيفة vazîfe → وظائف vazâ'if "vazifeler, ödevler", نتيجة netîce → نتائج netâ'ic "neticeler, sonuçlar" vs.

Fevâ'il فواعل vezni:

جامع câmi' → جوامع cevâmi' "câmiler", حادثه hâdisa → حوادث havâdis "hadiseler", قاعدة kâ'ide → قواعد kavâ'id "kaideler", عالم âlem → عوالم avâlim "âlemler", شاهد şâhid → شواهد şevâhid "şahitler", ساحل sâhil → سواحل sevâhil "sâhiller", تابع tâbi → توابع tevâbi' "tâbi olanlar, uyruklar" vs.

Fevâ'il فواعيل vezni:

قانون kânûn → قوانين kavânîn "kanunlar", تاريخ târîh → تواريخ tevârîh "tarihler",
خاقان hâkân → خواقين havâkîn "hakanlar" vs.

Efâ'il افاعل vezni:

Daha çok e'fal افعال veznindeki kelimelerin çokluğunu yapmak için kullanılır:

أكبر ekber "en büyük" → اكابر ekâbir "büyükler, ulular", اعظم a'zam "en yüce"
→ اعظم e'âzım "yüceler, ulular", ارذل erzel "pek rezil" → اراذل erâzil
"reziller, alçaklar", اقرب akreb "en yakın" → اقارب ekârib "en yakınlar" vs.

Efâ'il افاعيل vezni:

اقليم iklîm "ülke, diyar" → اقاليم ekâlîm "ülkeler", حديث hadîs → احاديث
ehâdîs "hadisler", استاذ üstâz "üstâd" → اساتيد esâtîz "ustalar" vs.

Ef'ilâ افعلاء vezni:

Fa'il فاعيل vezninin nâkısı fa'î şeklini alır. Bu tür kelimelerin çokluğu ef'ilâ
افعلاء veznindedir (Osmanlı Türkçesinde sondaki hemzeler düşürülür): نبى
nebî "peygamber" → انبيا enbiyâ "peygamberler", ولى velî → اوليا evliyâ
"velîler", ذكى zekî → اذكيا ezkiyâ "zekiler" vs.

Ef'ile افعلة vezni:

جواب cevâb → اجوبه ecvibe "cevaplar", زمان zamân → زمنه ezmine "zamanlar",
سلاح silâh → اسلحه esliha "silahlar", لسان lisân → السنه elsine "lisanlar",
دiller", متاع metâ' → امتعه emti'a "metalar, mallar" vs.

Mefâ'il مفاعيل vezni:

مفعل mef'al, مفعلة mef'alet, مفعول mef'il, مفعلة mef'ilet veznindeki kelimelerin
çokluğu bu vezinde yapılır:

مكتب mekteb → مكاتب mekâtib "mektepler, okullar", مذهب mezheb →
مذاهب mezâhib "mezhepler, görüşler", مقصد maksad → مقاصد mekâsid
"maksatlar", مصرف masraf → مصارف mesârif "masraflar", مجلس meclis →
مجالس mecâlis "meclisler", منزل menzil → منازل menâzil "menziller", مدرسة
medrese → مدارس medâris "medreseler", معرفت ma'rifet → معارف me'ârif,
منفعة menfâ'at → منافع menâfi' "menfaatler" vs.

Mefâ'îl مفاعيل vezni:

مفعول mef'ûl , مفعل mef'al ve مفعال mif'âl veznindeki kimi kelimelerin çokluğu bu vezinde yapılır:

مجنون mecnûn → مجانين mecnân "mecnunlar, deliler", مكتوب mektûb → مكاتيب mekâtib "mektuplar", مفتاح miftâh "anahtar" → مفاتيح mefâtih "anahtarlar" vs.

Tefâ'îl تفاعيل vezni:

Bilhassa tef'îl تفعيل veznindeki pek çok kelimenin çokluğu bu vezinde gelir:

تصوير tasvîr → تصاویر tesâvîr "tasvirler, resimler", تركيب terkîb → تراکيب terâkîb "terkibler", تكليف teklîf → تكاليف tekâlîf "yükümlülükler" vs.

Ef'ul افعال vezni:

نجم necm "yıldız" → انجم encüm "yıldızlar", نفس nefes → انفس enfüs "nefsler, ruhlar" vs.

DİKKAT

Bazı kelimelerin birden fazla vezinde çokluk yapıldıkları görülür. Vezinler kimi zaman anlam farklılığına sebep olurken kimi zaman anlamda bir değişme olmaz.

طالب tâlib "isteyen, öğrenci" → طلبه talebe ~ طلاب tullâb "öğrenciler" ; كافر kâfir → كفرة kefare ~ كفار küffâr "kâfirler" örnekleri birbiri yerine kullanılabilirken نفس nefes "ruh, can" → انفس enfüs ~ نفوس nüfûs "ruhlar, canlar" her zaman birbirinin yerine kullanılamaz.

DİKKAT

Osmanlı Türkçesi öğrenimimiz süresince kelimelerin hangi vezinlerde olduğunu bilmekten anlamlarını bilmek daha önemlidir. Çokluk kelimelerde de kelimenin veznini bilmesek de onun çokluk olduğunu, hangi kelimenin çokluğu olduğunu ve anlamını bilmek daha önemlidir.

3. Alıştırma

آليشدرمه

a. Aşağıdaki kelimelerin hangi cins çokluk olduğunu ve vezinlerini belirtiniz; kelimelerin teklik şekillerini öğreniniz.

hukûk	حقوق	.....
şuhûd	شهود	.....
cemâdât	جمادات	.....
harekât	حركات	.....
esbâb	اسباب	.....

b. Aşağıdaki kelimeleri çokluk kategorisine çeviriniz; kelimelerin anlamını sözlükten bularak öğreniniz.

alâmet	علامت	.....
mevcûd	موجود	.....
hükm	حكم	.....
veled	ولد	.....
teşebbüs	تشبث	.....
vasf	وصف	.....

c. Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını, vezinlerini ve teklik şekillerini öğreniniz:

علم	ulûm	.....
اسباب	esbâb	.....
فضلا	fuzalâ	.....
جوامع	cevâmi'	.....
جبال	cibâl	.....
كُتَاب	küttâb	.....
رسائل	resâil	.....
صُور	suver	.....
كتب	kütüb	.....
تواريخ	tevârîh	.....
نعم	ni'am	.....
شواهد	şevâhid	.....

Aşağıdaki metni okuyunuz. Bilmediğiniz kelimelerin anlamını öğreniniz.

قوت

كائنات ایکی شیدن مرکبدر : بری قوت ، بری ماده .
 بو ایکی شی حقنده حکمای متقدمین و متأخرین پک چوق
 افکار صرف ایتمش ، و نیجه اختلافاته دوشهرک ، مادیون
 و معنویون کبی فرقهلره تفریق اولونمش ، و بعضیسی بو ایکی
 شیدن برینی تقدیم و تقویه ایله دیکرینی تزییف ، و حتی
 بوس بوتون انکار ایتمکه قدر وارمشلردر. بزم بوراده مقصدیمز
 بو بابده او قدر اوزون ، او قدر دقیق مطالعاته کیریشمک
 دکلدر . کندیمز قوتک اهمیت و تقدیمی مقرر اولدیغیمز کبی ،
 وطنمزدده مادیونک فکر و زهابنه تابع اولمش افراد دخی
 تصور ایدهمدیکمزدن جمله نك مسلمی اولان بر مسئله یی اثباته
 چالیشمغه حاجت کورمیورز .

شمس الدین سامی

1. Metinde geçen bilmediğiniz kelimeleri Kamus-ı Türkî'den öğreniniz.
2. Metindeki Arapça yapılı salim ve mükesser çoklukları tespit edip yapıllarını ve anlamlarını öğreniniz.

Özet

Osmanlı Türkçesinde Kullanılan Arapça Kökenli Kelimelerin Yapısını Tanımak.

Arapça, bükünlü bir dildir; yani bir kökten yeni kelimeler türetilirken başa ve sona ekler getirilmez. Kelimenin kökünü oluşturan temel harflerin belli bir kalıba göre başına, sonuna veya ortasına; bazan hepsine birden belli harflerin ilâvesiyle yeni kelimeler yapılır. Türkçede kullanılmayan fiil çekimlerini bir tarafa bırakırsak, Arapça kelimeler kabaca iki gruba ayrılır: a) asıl isimler (=ism-i câmid), b) türemiş isimler (=ism-i müştak). Asıl isimler (ism-i câmid) grubuna giren kelimeler özel isimler, cins isimleri ve sayı isimleridir. Fiilden türemiş isimler (ism-i müştak) ise masdar isimleri, ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, mübâlağa-i fâ'il, ism-i tafdîl, ism-i mekân, ism-i zamân, ism-i âlet, ism-i tasgîr, ism-i mensûb olarak gruplara ayrılır. İsm-i câmid grubuna giren bütün kelimeler, masdarlar, ism-i mekân, ism-i zaman, ism-i âlet, ism-i tasgîr cinsinden kelimeler isimdirler. İsm-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, mübâlağa-i fâ'il, ism-i tafdîl, ism-i mensûb cinsinden kelimeler ise sıfattırlar.

Arapça Kelimelerde Vezin / Kalıp Kavramını Kavrayıp Bir Kelimenin Veznini Bulmak.

Arapça'nın "bükünlü" bir dil olduğunu gördük. Bu dilde kelimenin kök harfleri (aslı harfler) değişmeden birtakım eklemelerle (zâid harfler) belli kalıplara uyularak (vezin), yeni kelimeler yapılmaktadır. Arapça kelimeler başlıca isim (ism-i câmid), masdar, ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdîl, mübâlağa-i fâ'il, ism-i tasgîr, ism-i zaman, ism-i mekân, ism-i âlet gibi türlere ayrılırlar. Bu kelime türleri hepsi farklı vezinlere, yani kalıplara sahiptir. Arapça dil bilgisinde bu kalıplar *vezin* adı verilen yapılarla öğretilir. Bunun için, "yapmak, işlemek" fiilinin aslı sesleri olan **فعل** (fe-aym-lâm) harflerine dayanan bir model geliştirilmiştir: **ف** harfî kelime kökünün birinci aslı sesini, **ع** harfî ikinci aslı sesini, **ل** harfî üçüncü aslı sesini temsil eder; zâid harfler aynen bırakılır. Ortaya çıkan kalıp

kelimenin veznidir. Buna göre **جهل** *cehl* "bilmeme, cahillik" kelimesinin veznini bulmak için önce kelimedeki aslı harflerin yerine sırasıyla **ف**, **ع** ve **ل** harfleri yazılır ve bulunan vezin kelimenin harekesine göre okunur. Şu hâlde **جهل** *cehl* kelimesi **فعل** *fa'l* vezindedir. Aynı kökten gelen **جاهل** *câhil* kelimesinin veznini de aynı şekilde bulabiliriz. Bu kelimedeki dört harf olduğuna göre bunlardan biri zâid demektir. Zâid olabilecek harf eliftir. Bu kelimedeki **ج ه ل** harfleri aslı harflerdir. Bu aslı harflerin yerine sırasıyla yine **ل ع ف** harflerini yazalım, elif harfini de kelimedeki yerine ilâve edelim; ortaya çıkan **فاهل** kalıbı **جاهل** *câhil* kelimesinin harekesine göre okuyalım: **فاهل** *fâ'il*. Örneklerden de anlaşılacağı gibi Arapça bir kelimenin veznini bulmak için önce kelimenin aslı harfleri tespit edilir, sonra zaid harfler yerinde kalmak koşuluyla aslı harfler yerine **ل ع ف** harfleri getirilir ve bulunan kalıp kelimenin harekesiyle okunur.

Harflerinin Niteliklerine Göre Arapça Kelimelerin Ayrıldığı Kısımları (aksâm-ı seb'a) Tanımlamak.

Arapça kelimeler, aslı harflerinde illet harfleri olarak nitelenen **و ا ي** harfleri bulunup bulunmadıklarına göre sahîh ve mu'tell olmak üzere iki gruba ayrılır. Sahîh kelimeler aslı harflerinde illet harfleri bulunmayan, mu'tell kelimeler aslı harflerinde illet harfleri bulunan kelimelerdir. Sahîh kelimeler sâlim, mehmûz, muzâ'af olmak üzere üç kısma ayrılır. Mu'tell kelimeler misâl, ecvef, nâkıs, lefif olmak üzere dört kısımdır. Böylece Arapça kelimeler aslı harflerinin niteliğine göre yedi kısma ayrılmış olur ki buna *aksâm-ı seb'a* (yedi kısım) denir. Sâlim "aslı harflerinden biri elif, vav, ye, hemze olmayan veya içinde aynı cinsten iki harf bulunmayan kelimelere", mehmûz "aslı harflerinden biri hemze olan" kelimelere", muzâaf "aslı harflerinin son ikisi aynı olan kelimelere", misâl "aslı harflerinden ilki vav veya ye olan kelimelere", ecvef "aslı ikinci harf vav veya ye olan kelimelere", nâkıs "aslı harflerinden üçüncüsü illet harflerinden biri olan

kelimelere”, leffif “asli harflerinden herhangi ikisi illet harfi olan kelimelere” denir.

Arapça Kelimelerde İkilik (tesniye) ve Çokluk (cem') Yapısını Ayırt Edebilmek, Çokluk Kelimelerin Sıkça Kullanılan Kalıplarını Sıralamak.

Hangi türden olursa olsun Arapça kelimelerde sayı kategorisi üç grupta ifade edilir: Teklik, ikilik (tesniye), çokluk (cem'). İkilik (tesniye) Türkçede bulunmayan bir kelime türüdür. +eyn veya +ân ekiyle yapılır ve nesnenin iki oluşunu ifade eder: tarafeyn "iki taraf", devleteyn "iki devlet". Çokluk (cem') ise nesnenin ikiden fazla oluşunu ifade eden sayı kategorisidir. İki türü vardır: 1. Sâlim çokluk, 2. Mükesser çokluk. Sâlim çokluk, Türkçedeki gibi eklerle yapılan çokluktur: +în, +ûn, +ât : müslimîn, me'mûrîn, mü'minûn vs. +în ve +ûn ile yapılan çokluklar müzekker (eril) çokluklardır. +ât ekiyle teklik şekli müennes (dişil) olan kelimeler ve belli türdeki kelimeler çokluk yapılır ve bunlar müennes (dişil) çokluklar olur: muallime → muallimât, muhâkeme → muhâkemât, ma'lûmât, teşkîlât, idhâlât vs. Mükesser çokluk, bükünlü bir çokluk türüdür; yani kelimer belli kalıplara girerek çokluk anlamı ifade ederler: şahs → eşhâs, kitâb → kütüb, tâlib → talebe, kâfir → küffâr, velî → evliyâ, âlim → ulemâ vs. Bazı mükesser çokluk vezinleri şunlardır: ef'âl, fu'ul, fu'ûl, fi'âl, fu'alâ, ef'ilâ...

Kendimizi Sınayalım

1. Arapça kelimeler asıl isimler ve türemiş isimler olmak üzere kabaca iki gruba ayrılır. Buna göre, aşağıdakilerden hangisi türemiş isimlerden biri **değildir**?
  - a. Mektup
  - b. Mahkeme
  - c. Kitabet
  - d. Garip
  - e. Kamer
2. Aşağıdaki türlerden hangisi sıfattır?
  - a. İsm-i mekân
  - b. İsm-i âlet
  - c. Masdar
  - d. İsm-i mensûb
  - e. Harf-i cer
3. Aşağıdaki türlerden hangisi isimdir?
  - a. İsm-i mensûb
  - b. Masdar
  - c. İsm-i fâ'il
  - d. İsm-i mef'ûl
  - e. İsm-i tafdil
4. Arapça kelimeler, bazı istisnalar dışında en az üç harften oluşur. Yeni kelimeler yapılırken bu harflere bazı harfler eklenir. Bunlara zâid harfler denir. Buna göre, aşağıdakilerden hangisi, zâid harflerden biri **değildir**?
  - a. elif
  - b. be
  - c. te
  - d. mim
  - e. nun
5. Aşağıdaki kelimelerin hangisinde mim harfi zâiddir?
  - a. Zulm
  - b. Hilm
  - c. Mevt
  - d. Mesken
  - e. Temâyül
6. "hitâb" kelimesinin vezni, aşağıdakilerden hangisidir?
  - a. fî'âl
  - b. fâ'il
  - c. fa'il
  - d. fu'l
  - e. fî'l
7. Aynı vezinde olan kelimeler, aşağıdakilerin hangisinde birlikte ve doğru olarak verilmiştir?
  - a. Hikâyet-şikâyet-dirâyet
  - b. Zarar-karar-meyyâl
  - c. Zarîf-halîm-sâbit
  - d. Duhûl-mürûr-hükm
  - e. Medd-hiss-zann
8. Arapça kelimeler aslî harflerin niteliğine göre kaç kısma ayrılır ve bunlara ne ad verilir?
  - a. Dört kısma ayrılır, salim kelimeler denir.
  - b. Beş kısma ayrılır, sahih kelimeler denir.
  - c. Altı kısma ayrılır, aklâm-ı sitte denir.
  - d. Yedi kısma ayrılır, aksâm-ı seb'a denir.
  - e. Sekiz kısma ayrılır, mu'tel kelimeler denir.
9. Arapça kelimelerde çokluk katagorisi iki gruba ayrılır. Bunlara sâlim ve mükesser denir. Buna göre, aşağıdakilerden hangisi sâlim çokluk **değildir**?
  - a. Hâzırûn
  - b. Mu'allimîn
  - c. Teşkilât
  - d. Şu'arâ
  - e. Tâlibîn
10. İsm-in aslî harflerine çeşitli zâid harfler getirilerek belli vezinlere konulmasıyla yapılan çokluklara mükesser (kırk) çokluk denir. Buna göre, aşağıdaki kelimelerden hangisi kırk çokluk **değildir**?
  - a. Ulemâ
  - b. Hademe
  - c. Küttâb
  - d. Umûr
  - e. Me'mûrîn

Okuma Çalışması - 1

Terbiye

Terbiyeden Maksat Nedir?

Terbiyeden maksat insanın fikrini, kalbini doğruluğa alıştırmak, kötü huylardan, fena âdet ve tabiatlardan men' etmek, büyük zâtlar, insânlara faydeli adamlar yetiştirmektir. Gerek devletine, gerek milletine ve bulunduğu memleketin iyiliğine gerçekten çalışanlar en ziyâde terbiye görmüş olanlardır.

Okuma Çalışması - 2

Hukûk-ı Hürriyet

Ulemâ-yı hukûk, hürriyeti üç zamana taksim ederler. Yani hürriyete nazar olunursa üç nev'i görülür: Birincisi kurûn-ı vustâ hürriyetidir. Yani Roma İmparatorluğunun inkırâzından İstanbul'un fethine kadar zamanda olan hürriyet efkârıdır. O vakit hukûk-ı şahsiyye ve hürriyet hakkında hükûmetler tarafından cebr ü kahr ve tahakküm edilir idi. O zaman maksad-ı hükûmet ve herkes hükûmetin tervic maksadına âlet ve vâsita zannolunmuş ve hem de olmuş idi. Bu usûlün fenalığından bütün hayâtın menba'ları kurumuş ve harekât-ı akliyye ve saâdet ü selâmet kapıları hep kapanmış ve bütün Avrupa zulmet-i cehâlet içinde kalmış idi. Nihâyet İstanbul'un fethi sırasında Avrupa'ya giden Şarklılar sayesinde ulûm ve ma'ârifin intişârı, Amerika'nın keşfi, barutun ve fenn-i tıbâ'atın icadı kurûn-ı ahîreye mebde' oldu.

Münif Paşa

Okuma Çalışması - 3

Kuvvet

Kâinat iki şeyden mürekkebdir: Biri kuvvet, biri madde. Bu iki şey hakkında hükemâ-yı mütekaddimîn ve müteahhirîn pek çok efkâr sarf etmiş ve nice ihtilâfâta düşerek, maddiyyûn ve ma'neviyyûn gibi fırkalara tefrîk olunmuş ve bazıları bu iki şeyden birini takdîm ve takviye ile diğerini tezyîf ve hatta büsbütün inkâr etmeğe kadar varmışlardır. Bizim burada maksadımız bu bâbda o kadar uzun, o kadar dakîk mütâla'âta girişmek değildir. Kendimiz kuvvetin ehemmiyyet ve takaddümünü mukırr olduğumuz gibi, vatanımızda maddiyyûnun fikr ve zehâbına tâbi' olmuş efrâd dahi tasavvur edemediğimizden cümlelerin müsellemi olan bir mes'eleyi isbâta çalışmağa hâcet görmüyoruz.

Şemseddin Sâmî

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e Cevabınız doğru değilse, "Arapça Kelimelerin Yapısı" kısmını yeniden okuyunuz.
2. d Cevabınız doğru değilse, "Arapça Kelimelerin Yapısı" kısmını yeniden okuyunuz.
3. b Cevabınız doğru değilse, "Arapça Kelimelerin Yapısı" kısmı yeniden okuyunuz.
4. b Cevabınız doğru değilse, "Arapçada Kelime Yapımı" kısmını yeniden okuyunuz.
5. d Cevabınız doğru değilse, "Arapçada Kelime Yapımı" kısmını yeniden okuyunuz.
6. a Cevabınız doğru değilse, "Arapça Kelimelerin Veznini Bulmak" kısmını yeniden okuyunuz.
7. a Cevabınız doğru değilse, "Arapça Kelimelerin Veznini Bulmak" kısmını yeniden okuyunuz.
8. d Cevabınız doğru değilse, "Harflerine Göre Arapça Kelimeler" kısmını yeniden okuyunuz.
9. d Cevabınız doğru değilse, "Arapça İsimlerde Çokluk" kısmını yeniden okuyunuz.
10. e Cevabınız doğru değilse, "Arapça İsimlerde Çokluk" kısmını yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Arapça yapı bakımından bükünlü bir dildir. Bir kelimenin kökünü oluşturan seslerin sırası değişmeden başa, ortaya veya sona, bazen birkaç yere birden, bellik kalıplara göre harfler eklenerek yeni kelimeler yapılır.

Sıra Sizde 2

Arapça kelimeler aslî harflerinin niteliklerine göre sahih ve mu'tell olmak üzere iki gruba ayrılır. İçerisinde kelime yapımı sırasında değişikliğe uğrayan illet harfleri olmayan sahih kelimeler salim, mehmuz ve muzâaf olmak üzere üç gruptur. Mu'tell kelimeler ise misal, ecvef, nâkıs, leffif olmak üzere dört gruptur. Böylece Arapçanın kelimeleri aslî harflerinin niteliklerine göre yedi alt gruba ayrılmış olur. Bu gruplandırmaya aksâm-ı seb'a (yedi kısım) denir.

Sıra Sizde 3

Arapçada kelimeler isim, masdar, ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, ism-i taşgîr, ism-i mekân, mübâlağa-i fâ'il, ism-i mensûb gibi adlarla adlandırılmıştır.

1. Ünite Alıştırma Yanıt Anahtarı

1. Alıştırma

ذوق	zevk	→	fa'l
صُلح	sulh	→	fu'l
غُرُوب	gurûb	→	fu'ûl
خِطَاب	hitâb	→	fi'âl
حِلْم	hilm	→	fi'l
ضَرَر	zarar	→	fa'al
دُخُول	duhûl	→	fu'ûl
شَرَف	şeref	→	fa'al
عِرْفَان	irfân	→	fi'lân
كُفْرَان	küfrân	→	fu'lân
سِحْر	sihr	→	fi'l
كِرَم	kerem	→	fa'al
جَوَاب	cevâb	→	fa'âl
طَلَب	taleb	→	fa'al
عُمْر	ömr	→	fu'l
أَدَب	edeb	→	fa'al
جِسْم	cism	→	fi'l
صَرَف	sarf	→	fa'l

2. Alıştırma

طول	tûl	→	ecvef
عفو	afv	→	nâkıs
يمن	yümn	→	misâl
علم	ilm	→	sâlim
ورد	vird	→	misâl

كِبْر	kibr	→	sâlim
حس	hiss	→	muzâaf
مرض	maraz	→	sâlim
وفاء	vefâ	→	lefîf
ضرر	zarar	→	muzâaf
وجود	vücûd	→	misâl
عمى	amâ	→	nâkıs
ذكاء	zekâ	→	nâkıs
وجع	veca'	→	misâl
مرور	mürûr	→	muzâaf
رضاء	rızâ	→	nâkıs
غناء	gînâ	→	nâkıs
علو	ulüvv	→	nâkıs
وصول	vusûl	→	misâl
جنون	cünûn	→	muzâaf
أدب	edeb	→	mehmûz

3. Alıştırma

a)

hukûk	حقوق	Mükesser çoğul, fu'ûl, hakk
şuhûd	شهود	Mükesser çoğul, fu'ûl, şâhid
cemâdât	جمادات	Sâlim çoğul, fa'âl, cemâd
harekât	حركات	Sâlim çoğul, fa'alet, hareket
esbâb	اسباب	Mükesser çoğul, ef'âl, sebep

b)

alâmet	علامت	alâmât	علامات
mevcûd	موجود	mevcûdât	موجودات
hükm	حكم	ahkâm	احكام
veled	ولد	evlâd	اولاد
teşebbüs	تشبيث	teşebbüsât	تشبيثات
vasf	وصف	evsâf	اوصاف

c)	
علوم	ulûm : ilimler, fu'ûl, ilm
اسباب	esbâb : sebepler, ef'âl, sebeb
فضلا	fuzalâ : fâzıllar, fu'alâ, fâzıl
جوامع	cevâmi' : câmiler, fevâ'il, câmi'
جبال	cibâl : dağlar, fi'âl, cebel
کتاب	küttâb : kâtipler, fu"âl, kâtib
رسائل	resâ'il : risaleler, fe'â'il, risâle
صُور	suver : şekiller, fu'al, sûret
كتب	kütüb : kitaplar, fu'ul, kitâb
تواريخ	tevârîh : târihler, fevâ'il, târih
نعم	ni'am : nimetler, fi'al, ni'met
شواهد	şevâhid : şâhitler, fevâ'il, şâhid

Yararlanılan Kaynak

Develi, H. (2008). **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2**. İstanbul. Kesit Yayınları

2

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Arapça kelime türlerinden masdarların türlerini belirleyebilecek,
- Mücerred, mimli, mec'ül masdarları ve yapılarını tanıyabilecek,
- İsm-i fâ'il ve ism-i mef'ûl kavramını tanımlayabilecek ve mücerred masdarların ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûllerini bulabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Masdar
- Mücerred masdarlar
- Mimli masdarlar
- Mezîdünfih masdarlar
- Mec'ül masdarlar
- İsm-i fâ'il
- İsm-i mef'ûl

İçerik Haritası

- ARAPÇA MASDARLAR
- İSM-İ FÂ'İL VE İSM-İ MEF'ÛL

Arapçada Kelime Yapımı: Mücerred Masdarlar, İsm-i Fâ'iller ve İsm-i Mef'ûller

ARAPÇA MASDARLAR

Masdar, fiillerden türemiş isim kategorisinde kelimelerdendir. Türkçe dilbilgisinde masdar olarak -mak/-mek ve -ma/-me ekleriyle yapılan isimler öğretilmekteyse de Arapçanın dilbilgisinde “geliş, alış, ölüm, alım, satım” anlamlarındaki isimlerin yanı sıra “güzellik, incelik, kabalık” anlamlarındaki isimler de masdar olarak adlandırılan kelime kategorilerinde üretilirler.

Arapçanın dilbilgisinde fiilin görülen geçmiş zaman 3. teklik şahısındaki şekli fiilin en yalın hâlidir. Meselâ:

كُتِبَ *ketebe* “yazdı” fiili, bu kökten türemiş kelimelerin en yalın şeklidir.

Çeşitli eklemelerle türlü kalıplarda kelimeler bu fiilden türetilir: كِتَابَةٌ *kitâbet* “yazma işi, yazı yazma”.

فَتَحَ *fetaha* “açtı” fiil şeklinden türetilen bir masdar فَتْحٌ *feth* “açma, fetih”.

عَلِمَ *alime* “bildi” fiil şeklinden türetilen bir masdar عِلْمٌ *ilm* “bilme, bilgi, ilim”.

Söz konusu fiil şekilleri, fiilin en yalın şeklini, yani kök hâlini gösterir. Türkçede nasıl fiil köklerine ekler getirerek yeni kelimeler yapıyorsak Arapçada da fiil köklerinden yeni kelimeler yapılır; ancak Arapça eklemeli değil, bükünlü bir dil olduğundan fiil kökünün başına-ortasına-sonuna kimi sesler getirilerek yeni kelimeler yapılır. Birinci Ünite’de yalın kökten yeni kelime yapmak için kullanılan seslerin neler olduğunu ve bunlara *zâid harfler* denildiğini öğrenmiştik. Kelimenin kökünü oluşturanlar dışındaki harfler *zâid*’dir.

عَلِمَ *alime* “bildi” fiilini ele alalım. Dilimizde bu kökten türemiş kelimeler vardır. Bu kelimelerin bir kısmı harf ilâvesiyle türetilmiştir:

عِلْمٌ *ilm* “ilim, bilgi”, عَالِمٌ *âlim* “bilgin”, مَعْلُومٌ *ma'lûm* “bilinen”, تَعْلِيمٌ *ta'lîm* “öğretme”, تَعْلَمُ *ta'allûm* “öğrenme”, مُعَلِّمٌ *mu'allim* “öğretmen”, اِعْلَامٌ *i'lâm* “bildirme, duyurma” vs.

Bütün bu türetmeler belli kalıplar içerisinde olmaktadır. Bu kalıplara *vezin* denildiğini biliyorsunuz.

Arapçada masdarlar, türedikleri fiillerin teklik 3. şahıstaki çekimlerinde *zâid* harf bulunup bulunmamasına göre iki gruba ayrılır. Meselâ فَتَحَ *fetaha* “açtı”

Arapçadaki hasene, ahsene gibi çekimli şekiller Türkçede kullanılmazlar. Buradaki örnekler mücerred (yalın) ve mezîdünfih (ilâveli) ayrımının anlaşılması için verilmiştir.

fiilinde zâid harf yoktur, harflerin hepsi aslıdır. أَحْسَنَ *ahsene* “iyilik etti” fiilinde baştaki hemze zâiddir. Birinci gruptaki fiillerden türetilen masdarlara *mücerred masdarlar* (yalın masdarlar), ikinci gruptaki fiillerden türetilen masdarlara *mezîdüñfiḥ masdarlar* (artırılmış, harf ilâve edilmiş masdarlar) adı verilir.

Mücerred (yalın) masdarların kalıpları, belli bir anlam üretmezler; fiilden türetilen bir ismin niçin bu vezinden türetildiğinin belli bir kuralı yoktur. Toplumca o kelime üzerinde uzlaşmıştır ve bu kelimeler dilin kullanımıyla edinilir, öğrenilir. Bu yüzden bu gruba giren masdarlara *semâi masdarlar* (yani işitip öğrenmeye dayalı masdarlar) da denir.

Mezîdüñfiḥ masdarların ürettiği kalıplar ise belli, değiştirilemez anlamlar üretirler. Her fiil her kalıba getirilip yeni bir kelime üretilemez. Fiilin geçişli veya geçişsiz oluşu önemlidir. Buna göre kalıplar etken-edilgen-dönüştürme-işteş çatılarda belli anlamları üretirler. Bu özellikleri dolayısıyla geçişlilik/geçişsizlik (yani fiilin nesne alıp almaması) açısından uygun olmak şartıyla bir fiil belli bir kalıba uygulandığında belli bir anlam üretilmiş olur. Nasıl Türkçede +çı eki meslek ismi yapıyorsa ve biz bir kelime kökünden meslek ifade eden bir kelime yapmak istediğimizde bu eke başvuruyorsak Arapçanın mezîdüñfiḥ masdarları da benzer şekilde “önceden belirlenmiş” anlamları üretirler. Bu yüzden bunlara *kıyâsî masdarlar* (yani kıyaslamaya dayalı masdarlar) da denir.

Masdarlardaki bu ayırımı Osmanlı Türkçesi metinlerini doğru anlamlandırmada önemli yeri vardır. Özellikle kıyâsî masdarların üretimi doğrudan anlamla ilgili olduğu için bunların yapılarını iyi kavrarsak birçok kelimeyi daha doğru okur ve anlamlandırırız.

Kısaca özetlersek:

- Semaî masdarların anlamlarını sözlükten bularak öğrenebiliriz.
- Kıyâsî masdarların ise sözlüğe bakmadan önce sezilecek, bilinecek bir anlam çerçevesi vardır.
- Kıyâsî masdarlar geçişlilik/geçişsizlik, etkenlik-edilgenlik-dönüştürme-işteşlik çatılarını ürettikleri için anlam çerçevelerinin bilinmesi gerekir.

Bunu bir örnekle görelim:

علم *ilm* “bilim” kelimesi semâi/mücerred bir masdardır. Yalın isim gibidir. Anlamı konusunda yapısından doğan herhangi bir sezgiye sahip olamayız. Bu kelimenin anlamını bir kaynaktan öğrenmiş olmalıyız.

تعليم *ta'lîm* “bildirme, öğretme” kelimesi geçişli ve etken bir masdardır. Bir “şeyi” bir “kimseye” öğretiriz.

تعلم *ta'allüm* “öğrenme” kelimesi de geçişlidir ancak çatı itibarıyla “dönüştürme”dür. Bir “şeyi” özne “kendisi” öğrenir.

"Ben mektepte Fransızca ta'lîm ediyorum." cümlesinden öznenin öğretmen olduğunu anlarız; çünkü birilerine “öğretiyor”.

"Ben mektepte Fransızca ta'allüm ediyorum." cümlesinden ise öznenin öğrenci olduğunu anlarız; çünkü “öğreniyor”.

مجادلة *mücâdele* kelimesinin ürettiği kalıbın işteşlik anlamını ürettiğini öğrenmişsek artık bu kelimenin anlamını bilmeden dahi bu anlamla ilgili bir

önsezimiz olur. Aynı kalıpta olan ve *haber* kökünden türetilmiş *مخبره* *muhâbere* kelimesinin de karşılıklı yapılan bir işi ifade ettiğini sezeriz: "haberleşme".

Bundan sonraki bölümlerde önce *semâî / mücerred masdarların* üretildiği ve Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılan bazı kalıpları ve *mimli masdarları*, sonra da *kıyâsî / mezîdüñfih masdarların* üretildiği kalıpları ve *mec'ül masdarları* öğreneceğiz.

SIRA SİZDE

1

Arapçada masdarlar kaç gruba ayrılır?

Mücerred (Semâî) Masdarlar

Mimli masdarlar, dilbilgisel anlamları bakımından mücerred masdarlara benzerler, başlarındaki mim harfi zâiddir: *merhamet*, *maksad*, *meşgale* vs.

Mec'ül masdarlar, çeşitli isim ve sıfatlardan +iyyet son ekiyle yapılmış soyut isimlerdir: *insâniyyet*, *beşeriyet*, *hürriyyet* vs.

Mücerred masdarların üretildiği kalıplar belli bir anlam üretmezler. Herhangi bir yalın fiilden herhangi bir mücerred masdar kalıbında kelime üretilmiş olması bir bakıma tesadüftür. Bu kelimelerin anlamları hakkında dilbilgisine dayanan bir önsezimiz olmaz. Bu bakımdan mücerred masdarlar ile câmîd (donuk) isimler birbirlerine benzerler ve birçok kalıpları ortaktır.

Semâî mücerred masdarların büyük kısmında aslî harflerin sayısı üçtür. Bunlara *sülâsî mücerred masdarlar* denilir. Aslî harfleri dört olanlara *rubâî mücerred masdarlar* denir. Arapçada aslî harfî beş olan *humâsî mücerred masdarlar* da vardır. Dörtlü ve beşli masdar örnekleri dilimizde çok az kullanılmıştır.

Sülâsî Mücerred Masdarların Vezinleri

Aşağıda Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılan mücerred masdarların kalıplarını ve birkaç örneğini öğreneceğiz. Bu örnekleri, vezinlerine göre okuyunuz ve anlamlarını öğreniniz.

DİKKAT

Kimi vezinlerin sonundaki yuvarlak te (ة) Osmanlı Türkçesinde ya açık te (ت) veya /e/ (ه) şeklinde yazılmıştır.

فَعْل fa'l امر emr, بح bahs, جهل cehl, ذوق zevk, قتل katl, قطع kat', نهى nehy, وعظ va'z vs.

فِعْل fi'l اذن izn, حلم hilm, ذكر zikr, رزق rızk, شرك şirk, شعر şî'r, علم ilm, فكر fikr vs.

فُعْل fu'l بخل buhl, حسن hüsn, حكم hükm, شكر şükr, ظلم zulm, عمر ömr, كفر küfr, نصح nush vs.

فَعْل fa'al ادب، بصر، مرض، طلب، كرم، عمل، جدل

فَعْلَة fa'let رحمت، كثرت، صنعت، غيرت، جذبه، توبه، حملة

فِعْلَة fi'let حكمت، خدمت، نعمت، شركت، سرقت، فكرت

فُعْلَة fu'let الفت، غيرت، صحبت، رحصت، شهرة، نصرت

فُعُول fu'ül سكوت، سقوط، طلوع، غروب، ركوع، غرور، ظهور

فُعُولَةٌ	fu'ûlet	رطوبت، خصومت، صعوبت، برودت، نحوست، حکومت
فَعَال	fa'âl	تمام، حرام، حلال، صواب، ثواب، قرار، طعام، زوال
فِعَال	fi'âl	حجاب، خطاب، صيام، نظام، فرار، سماع، ختام
فَعَالَةٌ	fa'âlet	شهادت، سلامت، جهالت، سعادت، شفاعت، رخاوت
فِعَالَةٌ	fi'âlet	عبادت، زیارت، شکایت، خطابت، حمایه، حکایه، وقایه
فُعْلَان	fi'lân	نسیان، وجدان، عرفان، فقدان، رضوان
فُعْلَان	fu'lân	شکران، قربان، خسران، غفران، رجحان، کفران
فَعْلَان	fa'alân	دوران، جریان، خلجان، فوران، فیضان
تفعال	tef'âl	تذکار، تسیار، تعداد، تکرار

DİKKAT

Bilhassa *fi'l* ve *fu'l* ve *fa'l* veznindeki bazı kelimeler Türkçede kimi ses değişikliklerine uğramışlardır. Bu kelimeler görüldüğü gibi tek ünlüdür ve birçoğunun ses yapıları Türkçenin ses yapısına uymaz. Bu gibi kelimelerden yüksek bir kullanım sıklığına sahip olanların iç seste bir ünlü türemesiyle Türkçenin ses yapısına uydurulduklarını görürüz: *fikr* > *fikir*, *rızık* > *rızık*, *şî'r* > *şîir*, *küfr* > *küfür*, *şük'r* > *şükür* gibi. Bu kelimeler ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında türeyen bu ünlü düşer: *fikir* > *fikrimiz*, *rızık* > *rızıkını*, *hüküm* > *hükümüne* vs. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu kelimelerin Arapçadaki orijinal imlâlarıyla yazıldıklarıdır.

1. Okuma Çalışması

اوقومه چالیشمه سی

Aşağıdaki metni okuyunuz. Bilmediğiniz kelimelerin anlamını öğreniniz.

تریکی سوزلری' ندن

- ۱ — انقلابلر ، چوق بو یوک درساردر : هر دماغه صیغماز و صیغامادینی باشلری بی حضور ایدر .
- ۲ — عادی صنعتکار اودرکه هر اثرندن خشنود کورونور .
- ۳ — وقارلی روحلره آخزک مرحمتده حسدی قادار گران گه لیر .
- ۴ — انسان ، حقیقی خیال ایله قاتیق ایدرکه یاشار : آیا قلمز برده ایسه کوزلرمز سباهدر .
- ۵ — مضر تصادفلر ، فائده لی تصادفلردن بیک کره داها چوقدر ؛ عقلی آدام تصادفدن خیر اوماز ...
- ۶ — مجادله حیاتده احراز غلبه ایچین صاغلام قافا لازمدر : انسانلرده قوچلر کبی قافا قاقایه دوکوشولر .
- ۷ — حماقت ، دائمًا نور ایله آلهوی قاریشدریرر و کندیسینی هر یاقانی بر کونش صابیر .
- ۸ — چوق بیلهن کبی هیچ بیلمه بنده عفو مائندر؛ کینی یاریم علمده آرا .
- ۹ — هر نمایش صوئوقدر ، نمایش اخلاق ... ایکره نیچ !

مناب شراب المریر

1. Metinde geçen bilmediğiniz kelimeleri Kamus-ı Türkî'den öğreniniz.
2. Metinde geçen Arapça yapıli masdarları bulunuz.

1. Alıştırma

a. Aşağıdaki kelimelerin hangi vezinlere ait olduklarını bulunuz.

رحصت	ruhsat	.....
ذکر	zıkr	.....
حکم	hükm	.....
غرور	gurûr	.....
برودت	bürûdet	.....
قرار	karâr	.....
خسران	hüsrân	.....
جریان	ceresyân	.....
شرکت	şirket	.....

b. Aşağıda verilen kelimelerden aynı kökten gelenleri bulup birbirine oklarla bağlayınız.

cülûs جلوس	vilâdet ولادت	nasr نصر
küfr کفر	cehl جهل	celse جلسه
nusret نصرت	cehd جهد	veled ولد
cihâd جهاد	küfrân کفران	vilâd ولاد
	cehâlet جهالت	

Rubâî Mücerred Masdarlar

Dört aslî harften meydana gelen masdarların bir tek vezni vardır: fa'lelet فعلة. Bu vezindeki ة Osmanlı Türkçesinde genellikle /e, a/; bazen de te ت olarak okunur:

ترجمه terceme "tercüme", عربده arbede "gürültü patırtı, kavga", فذلکه fezleke "rapor", سلطنت saltanat "sultanlık", فلسفه felsefe vs.

DİKKAT

Bazı cümle ve ibarelerin kısaltmasından oluşmuş kelimeler de fa'lelet فعللة veznindedirler. Bu gibi kelimelere *menhût* منحوت denilir: بسمله besmele "bismillahirrahmanirrahîm demek", حمدله hamdele "elhamdülillâh demek", صلولة salvele "Peygambere salât okuma"

Mimli Masdarlar

Semâî olan, yani bir kurala bağlı olarak üretilmeyen bazı masdarlar vardır ki, bunların ortak özelliği başlarında ekleme bir mim م olmasıdır. Böyle masdarlara *mimli masdar* denilir. Bunların diğer semâî masdarlardan dilbilgisi açısından bir farkı yoktur; yapılarına bağlı olarak özel bir anlam ifade etmezler; türedikleri sülâsi masdarla aynı anlamdadırlar. Başlıca dört vezinde olurlar. Bu vezinlerin çoğu ileride göreceğimiz *ism-i mekân*, *ism-i zaman* ve *ism-i âlet* kategorilerinin vezinleriyle aynıdır. Aralarındaki farkı ancak cümle içindeki anlamlarından ayırt edebiliriz:

Mef'il مفعول vezni

وعد va'd → موعد mev'id "söz verme", ولادت vilâdet → مولد mevlid "doğum, Hz. Muhammed'in doğumu"

Mef'ilet مفعلة vezni

عرفان irfân → معرفت ma'rifet "bilme, bilgi", غفران gufrân → مغفرت mağfîret "günahı bağışlama", وعظ va'z → موعظه mev'iza "öğüt, nasihat" vs.

Mef'al مفعول vezni

طلب taleb → مطلب matlab "istek", قصد kasd → مقصد maksad, صرف sarf → مصرف masraf.

Mef'alet مفعلة vezni

رحمت rahmet → مرحمت merhamet, فخر fahr → مفخرت mefharet "övünüş, övünç", سؤال su'âl → مسئلة mes'ele "sorulan şey"

Mec'ûl Masdarlar

Bazı sıfat ve isimlerin sonuna /iyyet/ يت eki getirilerek Türkçede +lık/+lik ekiyle karşıladığımız anlamlarda kelimeler yapılır. Bu kategorideki kelimelere *mec'ûl (yapma) masdarlar* denilmektedir:

انسان insân → انسانیت insâniyyet "insanlık, insan olma", جاهل câhil → جاهلييت câhiliyyet "cahillik, câhil olma", محبوب mahcûb → محجوبيت

mahcûbiyyet “mapcupluk, mahcup olma”, ابد ebed → ابدیت ebediyyet “sonsuzluk” vs.

Arapçada masdarlara -iyyet eki getirilmez; ancak Osmanlı Türkçesinde bu ek masdarlara da getirilerek Arapçada olmayan kelimeler türetilmiştir:

امن emn → امنیة emniyyet “eminlik, güvenlik”, اسلام islâm → اسلامیة islâmiyyet “İslâmlık” vs.

İSM-İ FÂ'İL VE İSM-İ MEF'ÛL

Masdarların hareket anlamı taşıyan, fiilden türeme kelimeler olduğunu görmüştük. Masdarların türediği fiil köklerinden, o kökte belirtilen hareketi yapan veya olanı ifade eden kelimeler de yapılır. Bu tür kelimelere *ism-i fâ'il* denir. İsm-i fâ'il, fiilde belirtilen hareketi, oluş veya kılışı yapanı ifade eden kelime türlerine verilen isimdir. Türkçede *yazıcı, kırıcı, yazan, karan, yazar, çizer* gibi kelimelerin ifade ettiği anlamlar ism-i fâ'il kategorisini oluşturur.

Fiil kökündeki harekete veya oluşa maruz kalan, bu fiilden etkilenen varlık ise *ism-i mef'ûl* adını alan kelimelerle ifade edilir. İsm-i mef'ûl, fiilde belirtilen hareket, oluş ve kılışa maruz kalanı, etkileneni ifade eden kelime türlerine verilen isimdir. Türkçede *kırılmış, kırık, kırgın, bozuk, bozulmuş* gibi kelimelerin ifade ettiği anlamlar ism-i mef'ûl kategorisini oluşturur.

Mücerred Masdarların İsm-i Fâ'illeri ve İsm-i Mef'ûlleri

Mücerred masdarların ism-i fâ'illeri فاعل fâ'il vezninde; ism-i mef'ûlleri مفعول mef'ûl vezninde olur. Bunu birkaç örnekle görelim:

كتب *ketebe* “yazdı” fiil kökünün ism-i fâ'ili كاتب *kâtib* (yazan, yazıcı), ism-i mef'ûlü مكتوب *mektûb* (yazılan şey)'dur.

طلب *talebe* “istedi, talep etti” fiil kökünün ism-i fâ'ili طالب *tâlib* (isteyen), ism-i mef'ûlü مطلوب *matlûb* (istenilen)'dur.

علم *alime* “bildi” fiil kökünün ism-i fâ'ili عالم *âlim* (bilen, bilici), ism-i mef'ûlü معلوم *ma'lûm* (bilinen)'dur.

قتل *katele* “öldürdü” fiil kökünün ism-i fâ'ili قاتل *kâtîl* (öldüren), ism-i mef'ûlü مقتول *maktûl* (öldürülen)'dür.

Örnekleri gözden geçirelim:

Masdar		İsm-i fâ'il		İsm-i mef'ûl	
عمل	amel “iş”	عامل	âmil “iş işleyen, yapan”	معمول	ma'mûl “yapılmış, işlenmiş”
جهل	cehl bilmeme, bilgisizlik”	جاهل	câhil “bilmeyen”	مجهول	mechûl “bilinmeyen”

İsm-i fâ'illerde elif, ism-i mef'ûllerde ise mim ve vav harflerinin zâid olduklarına dikkat edelim!

ذکر	zıkr "anma, zikretme"	ذاکر	zâkir "zikreden, anan"	مذکور	mezkûr "zikredilen, anılan"
سرقت	sirkat "çalma, hırsızlık"	سارق	sârik "çalın, hırsız"	مسروق	mesrûk "çalınan"
عرفان	irfân	عارف	ârif "bilen"	معروف	ma'rûf "bilinen"
ظلم	zulm "zulüm, eziyet"	ظالم	zâlim "zulm eden"	مظلوم	mazlûm "zulme maruz kalan"
عبد	abd "kul"	عابد	âbid "kulluk eden"	معبود	ma'bûd "kendisine kulluk edilen, tanrı"
شهادت	şehâdet "görme, tanık olma"	شاهد	şâhid "tanık olan, tanık"	مشهود	meşhûd "görülen, görülmüş"

SIRA SİZDE

2

İsm-i fâ'il ve ism-i mef'ûl ne demektir?

2. Okuma Çalışması

اوقومه چالیشمه سی

Aşağıdaki metni okuyunuz. Bilmediğiniz kelimelerin anlamını öğreniniz.

اوقادینی

عفت و تربیه ایله حسن اداره مالک اولان قادین نادر بولور بر خزینه در. زیرا بر اوك حسن اداره سی و چو جق لرك حفظ صحت و تعایم و تربیه سی و بر او صاحبك سلامت و سعادتى هپ او قادینك ای اولسنه متوقدر . اوله قادین دائماً اوك نظام و انتظام اوزره حسن اداره سیله مشغول اولور. او قادینلرینك وظیفه لری خانه نك نظام و انتظامنه، کمال نظافت و حسن اداره سنه غیرت و دقتدن عبارتدر .

بتسون اوك اداره سی او قادینی اوزرنده اولوب بر مملکت مدیری و حاکمی کچی حکم و اداره ایدیه یلیر . او آنک حکم و اراده سیله اداره اولور . او خلقی کندیسندن نمون اولور ایسه او قادین ده خانه خلقنك معنوی صورتده بیوکی دیمک اولوب هرکس حسن رضاسیله آنک امر و اراده سنه تابع و سوزینه قانع اولور .

1. Metinde geçen bilmediğiniz kelimeleri Kamus-ı Türkî'den öğreniniz.
2. Metinde geçen ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl türünden kelimeleri bulunuz.

2. Alıştırma

آییشدرمه

Aşağıdaki kelimelerin ism-i fâ'illerini yazıp anlamlarını belirtiniz. Bazı kelimelerin sadece ism-i fâ'illeri veya sadece ism-i mef'ûlleri kullanılıyor olabilir.

علم	ilm	عالم	âlim	/	معلوم	ma'lûm
کتابت	kitâbet	.....	/ -			
جهالت	cehâlet	.....	/ -			
عرفان	irfân	.....	/ -			
ذکر	zıkr	.....	/ -			
شهود	şühûd	.....	/ -			
سؤال	su'âl	.....	/ -			
قدرت	kudret	.....	/ -			
أمر	emr	.....	/ -			
وصلت	vuslat	.....	/ -			
دين	deyn	.....	/ -			
عشق	aşk	.....	/ -			
سکونت	sükûnet	.....	/ -			
طلب	taleb	.....	/ -			
شکران	şükân	.....	/ -			
عبادت	ibâdet	.....	/ -			
رسم	resm	.....	/ -			
نظر	nazar	.....	/ -			
غلبه	galebe	.....	/ -			
جمع	cem'	.....	/ -			
نقل	nakl	.....	/ -			

Özet

Arapça Kelime Türlerinden Masdarların Türlerini Belirlemek.

Masdarlar fiilden türemiş isim kategorisinde kelimelerdir. Türkçede gelmek, gelme, geliş gibi kelimelerde olduğu gibi fiillere -mAK, -mA ve -İş ekleri getirilerek yapılırlar. Arapça dilbilgisinde ise dört tür masdar vardır: Mücerred masdarlar, mimli masdarlar, mec'ül masdarlar, mezdünfih masdarlar. *Mücerred* ve *mimli masdarlar* dilbilgisel bir anlam taşımazlar. Meselâ feth, hüküm, şîr, edeb, kırâet gibi kelimelerin fa'l, fi'l, fa'al, fi'âlet kalıplarında olmasının özel bir anlamı yoktur. Bu Arap dili konuşanlar arasında yüzlerce yıl önce oluşmuş bir sözleşmeye dayalı gibidir. Türkçede de bil-mek, gelmek, koşmak gibi fiillerin niçin bu sesleri taşıdığına bir açıklaması yoktur, bu da Türkçe konuşanlar arasında yüzlerce yıl önce yapılmış bir sözleşmeye dayalı gibidir. Mezdünfih masdarlar ise bil- > bil-in-mek > bil-dir-mek > bil-iş-mek kelimelerinde olduğu gibi özel anlamlar taşırlar. Meselâ *teslim* kelimesi "bir şeyi teslim etme" anlamındadır, geçişlilik ifade eder; *tesellüm* ise "bir şeyi teslim alma" anlamındadır, dönüşlülük ifade eder. *Muhârebe* kelimesi "karşılıklı haberleşme" anlamındadır, işteşlik ifade eder. *Mec'ül masdarlar* ise, bazı isim ve sıfatlara +iyyet ekinin getirilmesiyle elde edilirler ve isimde veya sıfatta belirtilen soyut durumun somut isim durumunu ifade ederler. insân → insân-iyyet "insan olma", insan olma durumu"; mecbûr → mecbûr-iyyet "mecbur olma", mecbur olma durumu" vs.

Mücerred, Mimli, Mec'ül Masdarları ve Yapılarını Tanımak.

Mücerred masdarların üretildiği kalıplar belli bir anlam üretmezler. Herhangi bir yalın fiilden herhangi bir mücerred masdar kalıbında kelime üretilmiş olması bir bakıma tesadüfidir. Bu kelimelerin anlamları hakkında dilbilgisine dayanan bir önseziğimiz olmaz. Bu bakımdan mücerred masdarlar ile câmid (donuk) isimler birbirlerine benzerler ve birçok kalıpları ortakdır. Semâî mücerred masdarların büyük kısmında aslî harflerin sayısı üçtür. Bunlara *sülâsî mücerred masdarlar* denilir. Aslî

harfleri dört olanlara *rubâî mücerred masdarlar* denir. Arapçada aslî harfi beş olan *humâsî mücerred masdarlar* da vardır. Dörtlü ve beşli masdar örnekleri dilimizde çok az kullanılmıştır. Sülâsî mücerred masdarların Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılan kalıpları fa'l, fi'l, fu'l, fa'al, fa'let, fi'let, fu'let, fu'ül, fu'ület, fa'âl, fi'âl, fa'âlet, fi'âlet, fi'lân, fu'lân, fa'alân, tef'âl kalıplarıdır. Rubâî mücerred masdarların fa'lelet şeklinde bir kalıbı vardır. Mimli masdarların mim harfi ile başlayan mef'al, mef'il, mef'alet ve mef'ilet şeklinde olmak üzere dört kalıbı bulunmaktadır. Mec'ül masdarlar ise bazı isim ve sıfatların sonuna -iyyet eki getirilerek yapılır.

İsm-i Fâ'il ve İsm-i Mef'ül Kavramını Tanımlamak ve Mücerred Masdarların İsm-i Fâ'il ve İsm-i Mef'üllerini Bulmak.

Masdarların türediği fiil köklerinden, o kökte belirtilen hareketi yapan veya olanı ifade eden kelimeler de yapılır. Bu tür kelimelere *ism-i fâ'il* denir. İsm-i fâ'il, fiilde belirtilen hareketi, oluş veya kılışı yapanı ifade eden kelime türlerine verilen isimdir. Türkçede *yazıcı*, *kırıcı*, *yazan*, *kıran*, *yazar*, *çizer* gibi kelimelerin ifade ettiği anlamlar *ism-i fâ'il* kategorisini oluşturur. Fiil kökündeki harekete veya oluşa maruz kalan, bu fiilden etkilenen varlık ise *ism-i mef'ül* adını alan kelimelerle ifade edilir. İsm-i mef'ül, fiilde belirtilen hareket, oluş ve kılışa maruz kalanı, etkileneni ifade eden kelime türlerine verilen isimdir. Türkçede *kırılmış*, *kırık*, *kırgın*, *bozuk*, *bozulmuş* gibi kelimelerin ifade ettiği anlamlar *ism-i mef'ül* kategorisini oluşturur. Mücerred masdarların *ism-i fâ'illeri* فاعل fâ'il vezninde; *ism-i mef'ülleri* مفعول mef'ül vezninde olur: *كتب كعبة* "yazdı" fiil kökünün *ism-i fâ'ili* كاتب *kâtib* (yazan, yazıcı), *ism-i mef'ülü* مكتوب *mektûb* (yazılan şey)'dur.

Kendimizi Sınayalım

1. Arapça dilbilgisinde masdarlar, Türkçede aşağıdaki hangi eklerle **karşılanmazlar**?
  - a. -AcAK
  - b. -LIK
  - c. -MAK
  - d. -MA
  - e. -Iş
2. Arapçada masdarlar, türedikleri fiillerin teklik 3. şahıstaki çekimlerinde zâid harf bulunup bulunmamasına göre hangi adla anılırlar?
  - a. Sülâsî masdarlar – Rubâî masdarlar
  - b. Sülâsî masdarlar – Humâsî masdarlar
  - c. Geçişsiz masdarlar – Geçişli masdarlar
  - d. Yalın masdarlar – Birleşik masdarlar
  - e. Mücerred masdarlar – Mezîdünfih masdarlar
3. Mücerred (semâî) masdarlar ile mezîdünfih (kıyâsî) masdarlarla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
  - a. Semaî masdarların anlamları sözlükten bulunabilir.
  - b. Kıyâsî masdarların sözlüğe bakmadan önce sezilecek, bilinecek bir anlam çerçevesi vardır.
  - c. Kıyâsî masdarlar, geçişlilik/geçişsizlik, etkenlik-edilgenlik-dönüşlülük-işteşlik çatılarını ürettikleri için anlam çerçevelerinin bilinmesi gerekir.
  - d. Semâî masdarlar, daima üç harften oluşur.
  - e. Kıyâsî masdarlar, Arapça dilbilgisi kurallarına göre kök kelimelerden yeni kelimeler üretmek için kullanılır.
4. “مخابره” kelimesi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
  - a. Kıyâsî masdar kalıbına göre türetilmiş bir kelimedir.
  - b. Muhabir kelimesinin eşanlamlısıdır.
  - c. خير kökünden türetilmiştir.
  - d. “Haberleşme” anlamında bir kelimedir.
  - e. Karşılıklı bir işi yapan işteş çatıda kurulmuştur.
5. Aşağıdaki kelimelerden hangisi mücerred masdarlardan biri **değildir**?
  - a. فکرت
  - b. مرض
  - c. ركوع
  - d. صواب
  - e. تعلم
6. Aşağıdakilerden hangisi, Arapça dilbilgisinde masdar kategorisinde **sayılmaz**?
  - a. Mücerred
  - b. Mezîdünfih
  - c. Muzâaf
  - d. Mec'ûl
  - e. Mimli
7. Aşağıdaki kelimelerden hangisinin vezni diğerlerinden farklıdır?
  - a. رطوبت
  - b. غرور
  - c. سكوت
  - d. سقوط
  - e. طلوع
8. Aşağıdakilerden hangisi mimli masdarlardan biri **değildir**?
  - a. مولد
  - a. معرفت
  - c. مسکن
  - d. مسئله
  - e. مصرف
9. Aşağıdaki kelime gruplarından hangisi, farklı kökten türetilmiştir?
  - a. ولاد-ولد
  - b. جهت-جهد
  - c. جلوس-جلسه
  - d. كفر-كفران
  - e. جهل-جهالت
10. Aşağıdakilerden hangisi ism-i mef'ûl – ism-i fâ'il ikilisini **oluşturmaz**?
  - a. طلب-مطلوب
  - b. شاهد-مشهود
  - c. جاهل-مجهول
  - d. عابد معبود
  - e. سارق-مسروق

Okuma Çalışması - 1

Tiryaki Sözleri'nden

1. İnkılâblar, çok büyük derslerdir: Her dimâğa sığmaz ve sığmadığı başları bî-huzûr eder.
2. Âdî san'atkâr odur ki her eserinden hoşnut görünür.
3. Vakarlı rûhlara âharın merhameti de hasedi kadar girân gelir.
4. İnsan, hakikati hayal ile katık ederek yaşar: Ayaklarımız yerde ise gözlerimiz semâdadır.
5. Muzır tesâdüfler, faydalı tesâdüflerden bin kere daha çoktur; akıllı adam tesâdüften hayır ummaz...
6. Mücâdele-i hayâtta ihrâz-ı galebe için sağlam kafa lâzımdır: İnsanlar da koçlar gibi kafa kafaya döğüşürler.
7. Hamâkat dâimâ nûr ile alevi karıştırır ve kendisini her yakarı bir güneş sanır.
8. Çok bilen gibi hiç bilmeyen da afva mâyildir; kini yarım ilimde ara.
9. Her nümâyiş soğuktur, nümâyiş-i ahlâk... iğrenç!

Cenap Şehabettin

Okuma Çalışması - 2

Ev Kadını

İffet ve terbiye ile hüsn-i idâreye mâlik olan kadın, nâdir bulunan bir hazinedir. Zira bir evin hüsn-i idâresi ve çocukların hıfz-ı sıhhat ve talim ve terbiye ve bir ev sahibinin selâmet ve saâdeti hep ev kadınının iyi olmasına mütevakıftır. Öyle kadın dâimâ evin nizam ve intizam üzere hüsn-i idâresi ile meşgul olur. Ev kadınlarının vazifeleri hanenin nizam ve intizamına, kemâl-i nezâfet ve hüsn-i idaresine gayret ve dikkatten ibarettir.

Bütün evin idaresi ev kadını üzerinde olup bir memleket müdürü ve hâkimi gibi hüküm ve idare edebilir. Ev onun hüküm ve iradesi ile idare olunur. Ev halkı kendisinden memnun olur ise, ev kadını da hane halkının manevi surette büyüğü demek olup herkes hüsn-i rızası ile onun emir ve iradesine tâbi ve sözüne kâni' olur.

İsm-i Fâ'iller: mâlik, nâdir, sâhib, hâkim, tâbi', kâni:

İsm-i mef'ûl: memnûn

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a Cevabınız doğru değilse, "Arapça Masdarlar" kısmını yeniden okuyunuz.
2. e Cevabınız doğru değilse, "Arapça Masdarlar" kısmını yeniden okuyunuz.
3. d Cevabınız doğru değilse, "Arapça Masdarlar" kısmını yeniden okuyunuz.
4. b Cevabınız doğru değilse, "Arapça Masdarlar" kısmını yeniden okuyunuz.
5. e Cevabınız doğru değilse, "Sülâsî Mücerred Masdarların Vezinleri" kısmını yeniden okuyunuz.
6. c Cevabınız doğru değilse, "Arapça Masdarlar" kısmını yeniden okuyunuz.
7. a Cevabınız doğru değilse, "Sülâsî Mücerred Masdarların Vezinleri" kısmını yeniden okuyunuz.
8. c Cevabınız doğru değilse, "Mimli Masdarlar" kısmını yeniden okuyunuz.
9. b Cevabınız doğru değilse, "Sülâsî Mücerred Masdarların Vezinleri" kısmını yeniden okuyunuz.
10. a Cevabınız doğru değilse, "Mücerred Masdarların İsm-i Fâilleri ve İsm-i Mef'ûlleri" kısmını yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Arapçada masdarlar fiil çekiminde görülen geçmiş zaman 3. teklik şahıs çekimindeki durumlarına göre iki gruba ayrılır. Çekimlenme sırasında zâid harf getirilmeyen köklerden türemiş masdarlara *mücerred (yalın) masdar* denir: نَصَرَ nasara → نصر nasr, نصرت nusret vs. gibi. Çekimlenme sırasında zâid harf getirilen köklerden türemiş masdarlara *mezîdînfih (artırılmış) masdar* denir: تعليم ta'lîm "öğretme", اخبار ihbâr "haber verme", تشكل teşekkül "şekillenme, oluşma", تمایل temâyül "meyl etme" vs. Bunların dışında *mimli masdarlar* (merhamet, meşgale vs.) ve *mec'ûl masdarlar* (insâniyyet, hürriyyet vs.) vardır.

Sıra Sizde 2

İsm-i fâ'il, kelimedeki bildirilen hareketi yapan, eden veya eyleyeni; olanı gösteren kelimedir. Bilme hareketinin ism-i fâ'ili âlim "bilen" (علم), öldürme hareketinin ism-i fâ'ili kâtil "öldüren" (قاتل) olur. İsm-i mef'ûl ise kelimedeki bildirilen

harekete, oluŖa maruz kalan, ondan etkilenendir. Bilme fiilinin ism-i mef'ûlü ma'lûm (معلوم) "bilinen"; öldürme fiilinin ism-i mef'ûlü maktûl "öldürülen" (مقتول)'dür.

2. Ünite Alıştırma Yanıt Anahtarı

1. Alıştırma

a.

رحصت	ruhsat	فعلت fu'let
ذکر	zıkr	فعل fi'l
حکم	hükm	فعل fu'l
غرور	gurûr	فعل fu'ûl
برودت	bürûdet	فعلت fu'ûlet
قرار	karâr	فعال fa'âl
خسران	hüsran	فعال fu'lân
جریان	cereyân	فعال fa'alân
شرکت	şirket	فعلت fi'let

b.

cülûs – celse
vilâdet – veled - vilâd
nasr – nusret
cehl – cehâlet
cehd – cihâd
küfr – küfrân

2. Alıştırma

کتابت	kitâbet, کاتب kâtib / مکتوب mektûb
جهالت	cehâlet, جاهل câhil / مجهول mechûl
عرفان	irfân, عارف ârif / معروف ma'rûf
ذکر	zıkr, ذاکر zâkir / مذکور mezkûr
شهود	şühûd, شاهد şâhid / مشهود meşhûd
سؤال	su'âl, سائل sâ'il / مسئول mes'ûl

قدرت	kudret, قادر	kâdir / مقدر makdûr
أمر	emr, أمر	âmir / مأمور me'mûr
وصلت	vuslat, واصل	vâsıl / موصول mevsûl
دين	deyn, داین	dâyin / مدیون medyûn
عشق	aşk, عاشق	âşık / مغشوق ma'şûk
سکونت	sükûnet, ساکن	sâkin / مسکون meskûn
طلب	taleb, طالب	tâlib / مطلوب matlûb
شکران	şükrân, شاکر	şâkir / مشکور meşkûr
عبادت	ibâdet, عابد	âbid / معبود ma'bûd
رسم	resm, راسم	râsim / مرسوم mersûm
نظر	nazar, ناظر	nâzır / منظور manzûr
غلبه	galebe, غالب	gâlib / مغلوب mağlûb
جمع	cem', جامع	câmi' / مجموع mecmû'
نقل	nakl, ناقل	nâkil / منقول menkûl

Yararlanılan Kaynak

Develi, H. (2008). **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu** 1-2. İstanbul. Kesit Yayınları.

3

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Mezîdünfih masdarların bâblarını tanıyabilecek,
- Bu bâbların hangi anlamlarda masdar türettiğini açıklayabilecek,
- Mezîdünfih masdarlarının ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûllerini tanıyıp sıralayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Mezîdünfih Masdarlar
- if'âl
- tef'îl
- tefa"ul
- tefâ'ul
- müfâ'alet
- infi'âl
- if'ilâl
- ifti'âl
- istif'âl
- İsm-i fâ'il
- İsm-i mef'ûl

İçerik Haritası

- MEZÎDÜNFIH MASDARLAR (KIYÂSÎ MASDARLAR)

Arapçada Kelime Yapımı: Mezîdünfih Masdarlar (Kiyâsî Masdarlar)

MEZÎDÜNFIH MASDARLAR (KIYÂSÎ MASDARLAR)

Bu gruptaki masdarlar, mücerred masdarlardan farklı olarak belli bir kalıp içinde belli bir anlam üretirler. Herhangi bir fiil kökünden mezîdünfih bir masdarın yapısına göre masdar üretmek mümkün gibi görünür. Elbette her dilde -teorik açıdan mümkün bile olsa- her kelime köküne birtakım ekler getirilmez. Bunlar toplumsal uzlaşmaya bağlı olarak kullanılır. Ancak biz bu kalıpların ne gibi anlamlar ürettiğini önceden bilebiliriz. Mücerred masdarlarda ise bunu bilebilmek mümkün değildir. Eğer bir kıyâsî masdarın geçişli/geçişsiz, etken/edilgen, dönüşlü veya işteş çatıda olduğunu biliyorsanız, o yapıda üretilmiş bir kelimenin anlam dairesini belirleyebilirsiniz. Mücerred masdarlarda bunu bilebilmek mümkün değildir; ancak sözlükler yardımıyla veya o dili iyi bilenlerden işiterek öğreniriz. Bundan dolayı mücerred masdarlar semâî (işitip öğrenmeye dayalı, kuralsız, düzensiz), mezîdünfih masdarlar ise kıyâsîdir (kurallı, düzenli).

Mezîdünfih masdarların Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılan dokuz bâbı vardır:

if'âl	افعال
tef'il	تفعيل
tefa"ul	تفعل
tefâ'ul	تفاعل
müfâ'alet	مفاعلة
infî'âl	انفعال
ifti'âl	افتعال
ifilâl	افعلال
istifâl	استفعال

İf'âl افعال Bâbı

Bu bâbda baştaki ve ortadaki elifler “ı” zâid, yani ekleme harflerdir.

كرم kerem “cömertlik” → اكرام ikrâm “ağırlama”

خروج hurûc “çıkma” → اخراج ihrâc “çıkarma, ihraç etme”

سرف sarf “harcama, kullanma” → اسراف isrâf “boş yere kullanma”

Bu bâbdaki masdarların çatısı geçişlidir, yani nesne alır. Geçişsiz bir fiil bu bâba nakledildiği zaman geçişli olur ve nesne alır:

علم ilm → اعلام i'lâm “(bir şeyi) bildirme”

ظهور zuhûr “görünme” → اظهار izhâr “(bir şeyi) meydana çıkarma, gösterme”

سقوط sukût “düşme” → اسقاط iskât “(bir şeyi) düşürme”

سكوت sükût “susma, sessiz olma” → اسكات iskât “(bir kimseyi) susturma”

دخول duhûl “girme” → ادخال idhâl “(bir şeyi) dâhil etme, içeriye sokma”

فهم fehm “anlama” → افهام ifhâm “(bir şeyi) anlatma”

شرب şürb “içme” → اشراب işrâb “(bir şeyi) içirme”

Ancak bu bâbdâ kimi geçişsiz masdarlar da vardır: انصاف insâf “adaletli olma”, اسلام islâm “müslüman olma”, امکان imkân “olabilir olma, olabilirlik” vs. gibi.

İf'âl Bâbının İsm-i Fâ'ili

İf'âl bâbının ism-i fâ'ili مُفْعِل müf'il vezninde gelir:

اكرام ikrâm → مكرم mükrim “ikram eden, ikram edici”

اسلام islâm → مسلم müslim “İslâm olan, müslüman”

اسراف isrâf → مسرف müsrif “israf eden, israf edici”

اخبار ihbâr → مخبر muhbir “haber veren, haber verici”

İf'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü

İf'âl bâbının ism-i mef'ûlü مُفْعَل müf'al vezninde gelir:

اثبات isbât → مثبت müsbit “ispat olunmuş”

اجمال icmâl “özetleme” → مجمل mücmel “icmâl olunmuş, özetlenmiş”

اكرام ikrâm → مكرم mükrem “ikram olunmuş”

اخراج ihrâc → مخرج muhrec “çıkarılmış, çıkmış”

SIRA SİZDE

1

A) Aşağıdaki sülâsî masdarları if'âl bâbına naklediniz. Bulduğunuz kelimelerin anlamlarını sözlükten öğreniniz:

قرار	karâr	اقرار	ikrâr "söyleme"
فساد	fesâd	.....	.....
فلاح	felâh	.....	.....
حق	hakk	.....	.....
حسن	hüsn	.....	.....
حضور	huzûr	.....	.....
كراهت	kerâhet	.....	.....
صعود	su'ûd	.....	.....
بدع	bed'	.....	.....
نفقه	nafaka	.....	.....
رجوع	rücû'	.....	.....
عدم	'adem	.....	.....
جبر	cebr	.....	.....

B) Aşağıdaki kelimelerin if'âl bâbından ism-i fâ'illerini ve anlamlarını yazınız:

ابداع	ibdâ'	مبدع	mübdî'	“mucit, yaratan”
ابطال	ibtâl	.....	.....	.....
ثمره	semere	.....	.....	.....
اجبار	icbâr	.....	.....	.....
جرم	cürm	.....	.....	.....
احراق	ihrâk	.....	.....	.....
اخبار	ihbâr	.....	.....	.....
دهشت	dehşet	.....	.....	.....
امكان	imkân	.....	.....	.....
انكار	inkâr	.....	.....	.....

C) Aşağıdaki kelimelerin if'âl bâbından ism-i mef'ûllerini yazınız ve bu kelimelerin anlamlarını öğreniniz.

ابهام	ibhâm	مبهم	mübhem
احكام	ihkâm	.....	.....
الهام	ilhâm	.....	.....
ارسال	irsâl	.....	.....
الزام	ilzâm	.....	.....
انزال	inzâl	.....	.....
انكار	inkâr	.....	.....

Tef'îl تفعيل Bâbı

Tef'îl vezninde baştaki te “ت” ile ortadaki ye “ی” harfleri eklemedir. Sülâsî masdarlardan geçişli, yani nesne alan masdarlar kurar.

علم 'ilm “bilme, bilim” → تعليم ta'lîm “öğretme”

شكل şekl “şekil” → تشكيل teşkîl “şekil verme, kurma”

قرب kurb “yakın olma” → تقريب takrîb “yakınlaştırma”

كذب kizb “yalan” → تكذيب tekzîb “yalanlama”

صدق sıdık “doğru olma” → تصدیق tasdîk “doğrulama”

جهل cehl “bilmeme” → تجهيل techîl “cehaletle suçlama”

كفر küfr “kâfir olma” → تكفير tekfîr “kâfirlikle suçlama”

واحد vâhid “bir” → توحيد tevhdîd “Allah'ı birleme”

ثلاثة selâse “üç” → تثليث teslîs “üçleme, Hristiyan inancındaki üçlü Tanrı inancı”

Tef'îl Bâbının İsm-i Fâ'ili

Tef'îl bâbının ism-i fâ'ili müfa'il مفعّل vezninde gelir:

تعليم ta'lîm “öğretme” → معلم mu'allim “öğretmen”

تدریس tedrîs “ders verme” → مدرس müderris “ders veren, öğretmen”

تسكين teskîn “sakinleştirme” → مسکن müsekkin “sakinleştirici”

تفسير tefsîr “yorumlama” → مفسر müfessir “tefsir âlimi, yorumlayıcı”

ترتيب tertîb “dizme” → مرتب mürettib “dizgici”

تأليف te'lîf “kitap yazma” → مؤلف mü'ellif “kitap yazarı”

تأثير te'sîr “dokunma” → مؤثر mü'essir “dokunaklı”

Tef'îl Bâbının İsm-i Mef'ûlü

Tef'îl bâbındaki kelimelerin ism-i mef'ûlü **müfa''al** مفعول vezninde gelir:

ترتيب tertîb “düzenleme” → مرتب müretteb “düzenlenmiş”

تعليم ta'lîm “öğretme” → معلم mu'allem “öğretilmiş, eğitilmiş”

تركيب terkîb “birleştirme” → مركب mürekkeb “birleştirilmiş”

تأسيس te'sîs “kurma” → مؤسس mü'esses “kurulu, kurulmuş”

تثليث teslîs “üçleme” → مثلث müselles “üçgen”

تأجيل te'cîl “erteleme” → مؤجل mü'eccel “ertelenmiş”

تأديب te'dîb “edeblendirme” → مؤدب mü'eddeb “terbiye edilmiş”

SIRA SİZDE

2

A) Aşağıdaki kelimelerden تفعيل tef'îl bâbında kelimeler türetilip bunların anlamlarını öğreniniz:

عقب 'akab تعقيب ta'kîb “takip etme”

فصل fasl.....

حمل haml.....

حقارت hakâret.....

بدل bedel .....

جدید cedîd .....

طبق tıbk .....

صرف sarf .....

B) Aşağıdaki kelimelerin tef'îl bâbından ism-i fâ'illerini bulup anlamlarını öğreniniz:

تعبير ta'bîr معبر mu'abbir

تعريض ta'rîz.....

تعذيب ta'zîb.....

تفسیر	tefsîr.....
تكمیل	tekmîl.....
تمثيل	temsîl .....

C) Aşağıdaki kelimelerin tefîl bâbından ism-i mef'ûllerini bulup anlamlarını öğreniniz:

تعجيل	ta'cîl	معجل	mu'accel
تخمین	tahmîn.....		
تعريف	ta'rîf		
تعطیل	ta'tîl		
تفصیل	tafsîl		
تكلیف	teklîf		

Tefa"ul تفاعل Bâbı

Bu vezinde baştaki te “ت” eklemidir. Aynı harfinin yerinde bulunan harf de tekrarlanır, yani şeddeli okunur.

Tefa"ul تفاعل bâbı, tefîl تفعیل bâbının dönüşlüsüdür ve genellikle geçişsiz masdarlar türetir. Bu ikisini karıştırmamak için yazılıştta tefa"ul vezninin ye'siz olduğuna dikkat edilmelidir.

درس ders → تدرس tederrüs “ders alma”

جمع cem' “toplama” → تجمع tecemmu' “toplanma”

كبر kibr “büyüklük” → تكبر tekebbür “büyüklenme, kibirlenme”

شكل şekl → تشكل teşekkül “şekillenme, oluşma”

حركة hareket → تحرك taharrük “kıyıdanma, harekete geçme”

زوج zevc “eş” → تزوج tezevvüc “evlenme”

جنت cinnet → تجنن tecennün “cinnet geçirme, delirme”

جسم cism → تجسم tecessüm “bir cisim hâlinde ortaya çıkma”

Bu bâbdaki masdarlar arasında geçişli olanlar da vardır:

ذكر zikr “anma” → تذكر tezekkür “hatırlama, düşünme, anma”

علم 'ilm → تعلم ta'allüm “öğrenme”

بلوغ bülûğ “yetişme, erişme” → تبلغ tebelluğ “eriştirilen haberi alma”

Tefa"ul Bâbının İsm-i Fâ'ili

Tefa"ul bâbının ism-i fâ'ili **mütefa"il** متفاعل vezninde olur:

تكلم tekellüm “konuşma” → متكلم mütekellim “konuşan”

تفكر tefekkür “düşünme” → متفكر mütefekkir “düşünen”

تبسم tebessüm “gülümseme” → متبسم mütebessim “gülümseyen”

تردد tereddüd “kararsızlık” → متردد mütereddid “kararsız, tereddütlü”

تأسف te'essüf “kederlenme” → متأسف müte'essif “kederlenen”

تأهل te'ehhül “evlenme” → متأهل müte'ehhil “evlenen, evli”

تيقظ teyakkuz “uyanık olma” → متيقظ müteyakkız “uyanık, tetikte olan” vs.

Tefa"ul Bâbının İsm-i Mef'ûlü

Tefa"ul bâbının ism-i mef'ûlü **mütefa"al** متفاعل vezninde olur:

تشبهت teşebbüs “işe girişme” → متشبهت müteşebbes “teşebbüs olunan şey”

تعمم teyemmün “uğurlu sayma” → متعمم müteyemmen “uğurlu sayılan”

تأسف te'essüf → متأسف müte'essef “teessüf olunan, kederlenilen” vs.

SIRA SIZDE

3

A) Aşağıdaki kelimelerden tefa"ul تفاعل bâbında masdarlar türetilip anlamlarını öğreniniz:

عبد	'abd	تعبد	ta'abbüd
عفونت	'ufünet	.....	.....
عجب	'aceb	.....	.....
عهد	'ahd	.....	.....
حمل	haml	.....	.....
نزول	nüzûl	.....	.....
زوج	zevc	.....	.....
صرف	sarf	.....	.....
شكر	şükr	.....	.....

B) Aşağıdaki kelimelerin ism-i fâ'illerini bulup anlamlarını öğreniniz.

تشبث	teşebbüs	متشبث	müteşebbis	
ترصد	tarassud			.....
تصدق	tasadduk			.....
تعند	ta'annüd			.....
تستتر	tesettür			.....
تمیز	temeyyüz			.....

C) Aşağıdaki kelimelerin ism-i mef'ûllerini bularak anlamlarını öğreniniz.

تصور	tasavvur	متصور	mutasavver	
تشبث	teşebbüs			.....
تعلم	ta'allüm			.....
تجرد	tecerrüd			.....
تسلم	tesellüm			.....
توهم	tevehhüm			.....

1. Okuma Çalışması

اوقومه چالیشمه سی

Aşağıdaki metni okuyunuz.

شاعر نه در ؟

طبیعتك اڪ سودالی زمانلرنده كی حزین حزین تبسملرندن
بارائش بر مخلوق ! .. خندهلرندن — کلهده شبنم کی — کریمه
اثرلی ؛ کریمه لرندن — بولوطده قوس قزح کی — ایتسام
علامتلی کورونور. طبیعت هر مخلوقدن زیاده اسیر ایکن طبیعتك
فوقته چیمق ایتر. کندی وجودنی لایقیله اداره به مقتدر دکل
ایکن کره زمیننی ضعیف قوللرله سوروکلیه سوروکلیه باشقه
بر نقطه فیضه ، باشقه بر مرکز کله کوتورمکه چالیشیر . بو قدر
طاقت کلز اقدام ایله تاب وتوانی کسینجه یاقفسده سیاه پردهلر
ایچنده محبوس اولمش بلبلرک نغمه سی قدر حزین ، یا کرده دن
تنفسه کافی هوا بولونامه حق درجه ده آریلوبده حدتله اشاغی
سوزولن شاهینلرک صداسی قدر آچی فریادلره باشلار . ایشته
شعر اودرلو فریادلر، شاعر ایسه اومزاجده، اوفطرتده یارادیلان
یچاره لردر. بالکنز اونیش چای افاعیل و تفاعیله توفیق ایتمکه،
بکری سکر گله نی بر برینه قافیه باعنه مقتدر اولانلر دکل . . .

نامق کال

- 1) Metinde geçen bilmediğiniz kelimeleri Kāmus-ı Türkî'den öğreniniz.
- 2) Metinde geçen, yapısını öğrendiğimiz masdarlara ait kelimeleri tesbit edip vezinlerini bulunuz.

Tefâ'ul تفاعل Bâbı

Bu vezinde baştaki te “ت” ve ortadaki elif “ا” harfleri eklemeydir. Bu bâbdaki masdarların çatısı özneleri ve nesneleri açısından çeşitlilik gösterir:

a) Bir kısım masdarlar özneleri açısından işteşlik ifade eder:

شركة şirket “ortaklık” → تشارك teşârük “ortaklaşma”

صدمة sadme “çarpma” → تصادم “çarpışma”

عون 'avn “yardım” → تعاون te'âvün “yardımlaşma”

b) Bir kısım masdarlar ise özneleri bakımından dönüşlüdür:

كمال kemâl “olgunluk” → تكامل tekâmül “olgunlaşma”

زيادة ziyâde → تزاید tezâyüd “artma, çoğalma”

نقصان noksân → تناقص tenâkus “noksanlaşma, eksilme”

c) Nesneleri açısından bu bâbdaki masdarlar genellikle geçişsizdir:

ميل meyl “eğilim” → تمایل temâyül “meyl etme”

فخر fahr “övünç” → تفاخر “övünme”

نسبت nisbet → تناسب tenâsüb “uygun olma, nispette olma”

ç) Kimi örnekler geçişlidir, yani nesne alır :

تدارك tedârük “elde edip hazırlama”, تناول tenâvül “yeme”,

تجاوز tecâvüz “haddini aşma, öteye geçme” vs.

d) Bu bâbdaki masdarlarda sıkça görülen bir anlam özelliği, gerçekte olmayan bir hâli varmış gibi gösterme, yapmacıklık ifadesidir:

تشاعر teşâ'ür “şairlik taslama”, تجهل tecâhül “bilmez gibi davranma”,

تمارض temâruz “hasta olmadığı halde hastaymış gibi davranma”,

تعافل tegâfül “bilmezlikten gelme, tanıımıyormuş gibi davranma” vs.

Tefâ'ul Bâbının İsm-i Fâ'ili

Tefâ'ül bâbının ism-i fâili, mütefâ'il متفاعل vezninde gelir:

تصادف tesâdüf “rastlama” → متصادف mütesâdif “rastlayan”

تشاعر teşâ'ür “şairlik taslama” → متشاعر müteşâ'ir “şairlik taslayan”

تمایل temâyül “meyl etme” → متمایل mütemâyil “meyleden, eğilimli”

Tefâ'ul Bâbının İsm-i Mef'ûlü

Tefâ'ül bâbının ism-i mef'ûlü, **mütefâ'al** متفاعل vezninde gelir, ancak az kullanılan bir kelime kategorisidir:

تجاوز tecâvüz “haddi aşma” → متجاوز mütecâvez “tecavüz edilen, aşılan”

تداول tedâvül “elden ele dolaşma” → متداول mütedâvel “tedâvül olunan”

Müfâ'alet مفاعلة Bâbı

Bu bâbda baştaki mim “م”, ortadaki elif “ا” ve sondaki te “ة” eklemidir. Bu “ة” Osmanlı Türkçesinde ya açık te “ت” veya “ة” (a, e) şeklinde yazılır.

Bu bâbdaki masdarların çatısı, nesnesi bakımından geçişli veya geçişsiz olabilir; öznesi bakımından ise genellikle işteşlik ifade ederler:

عهد 'ahd “söz verme” → معاهدة mu'âhede “anlaşma”

خبر haber → محابره muhâbere “haberleşme, iletişim”

حرب harb → محابره muhârebe “savaşma”

سبقت sebkât “geçme” → مسابقه müsâbaka “yarışma”

طبق tıbk “uygun, aynı” → مطابقت mutâbakat “uyuşma, uygun olma”

Müfâ'alet bâbı her zaman işteşlik ifade etmez:

دوام devâm → مداومت müdâvemet “devam etme”

حفظ hıfz “koruma” → محافظه “koruma”

هجرة hicret “göç” → مهاجرة “göç etme, göç”

عمل 'amel “iş” → معامله mu'âmele “davranışta bulunma”

Müfâ'alet Bâbının İsm-i Fâ'ili

Müfâ'alet bâbının ism-i fâ'ili **müfâ'il** مفاعل vezninde gelir:

خبر muhâbere “haberleşme” → محابره muhâbir “haber veren”

حرب muhârebe “savaşma” → محارب muhârib “savaşan, savaşçı”

مشاهدة müşâhade “gözleme, gözlem” → مشاهد müşâhid “gözlemci”

محاسبه muhâsebe → محاسب muhâsib “hesap yapan”

مداومت müdâvemet “devam etme” → مداوم müdâvim “devam eden, devamlı”

Müfâ'alet Bâbının İsm-i Mef'ûlü

Müfâ'alet bâbının ism-i mef'ûlü müfâ'al مفاعل vezninde gelir:

مخاطبه muhâtaba “söyleşme” → مخاطب muhâtab “söyleşilen, hitab edilen”

مباركه mübâreke “tebrikleşme, birbirini kutlama” → مبارك mübârek “kutlu, uğurlu”

مشاهده müşâhede “gözleme” → مشاهد müşâhed “gözlenilmiş, görülen” vs.

SIRA SİZDE

4

A) Aşağıdaki masdarlardan tefâ'ul تفاعل bâbında kelimeler yapıp bunların ism-i fâ'illerini bulunuz. Bu kelimelerin anlamlarını yazılışlarıyla birlikte öğreniniz.

beyn بين تباین tebâyün متباين mütebâyin

cesâret جسارت .....

hilâf خلاف .....

duhûl دخول .....

def دفع .....

tıbk طبق .....

B) Aşağıdaki sülâsî mücerred masdarları müfâ'alet مفاعلة bâbına naklediniz. Bu kelimelerin anlamlarını öğreniniz:

'adl عدل معادلت mu'âdelet

'irfân عرفان .....

bülûğ بلوغ .....

terk ترك .....

cedel جدل .....

hükm حکم .....

sefer سفر .....

Sohbet صحبت .....

'aşk عشق .....

C) Aşağıdaki kelimelerden müfâ'alet bâbının ism-i fâili olan kelimeler türetilip anlamlarını öğreniniz

مغايرت mugāyeret مغاير mugāyir

مبادله mübâdele .....

مخالفت	muhâlefet	.....
مخاصمت	muhâsamet	.....
مقاومت	mukâvemet	.....
مشاهده	müşâhede	.....

2. Okuma Çalışması

اوقومه چالیشمه سی

Aşağıdaki metni okuyunuz.

بلاغت عثمانیه'دن

فصاحت الفاظک تلفظ و استماعی طاتلو و معناسی ظاهر
یعنی تلفظ اولنور ایکن معناسی ذهنه متبادر اولقدر.
بونک علامتی دخی الفاظک قواعد لسانه موافق والسنة
ادباده کثیر الاستعمال اولسیدر.

چونکه اهل لسان اولان ادبا لسانی اینجه الکن
چکوروب اومثللو الفاظی تحری وانتخاب ایدرلر ولسانه
ثقیل وقولاغه کر یه کلان ومعناسی اکلامق ایچون لغت
کتابه وفکر ایله ذهنک اتعابه محتاج اولان الفاظک
استعمالندن اجتناب ایدرلر. وکلامک احسنی اودرکه
عوام انک معناسی اکلار خواص دخی فضل ومزیتنی
تقدیر ایلر دیرلر.

بلاغت سوزک فصیح اولق شرطیله مقتضای حاله
مطابق اولسیدر.

فصاحت ایله کلمه و کلام ومتکلم متصف اولور.
بلاغت ایله یالکز کلام ومتکلم متصف اولور.

- 1) Metinde geçen bilmediğiniz kelimeleri Kāmus-ı Türkî'den öğreniniz.
- 2) Metindeki geçen, yapısını öğrendiğimiz masdarlara ait kelimeleri tespit edip vezinlerini bulunuz.

İnfi'âl انفعال Bâbı

Bu bâbda baştaki elif “ا”, nûn “ن” ve ortadaki elif “ا” eklemedir. Bu bâbdan türeyen masdarların çatıları öznelere bakımından genellikle dönüşlü, bazen de edilgendir. Nesnelere bakımından ise geçişsizdir, yani nesne almazlar.

بسط bast “açma” → انبساط inbisât “açılma, ferahlanma”

جذب cezb “çekme” → المجذاب incizâb “çekilme, çekim”

حصر hasr “bir şeye mahsus kılma” → الحصار “hasrolunma”

دفع def “kovma” → اندفاع indifâ’ “defolma, ortadan kalkma”

ضم zamm “katma, ilâve etme” → انضمام inzimâm “ilâve olunma”

عكس aks → انعكاس in'ikâs “yansıma, aksetme”

قطع kat’ “kesme” → انقطاع inkitâ’ “kesilme, kesintiye uğrama”

كشف keşf “açma” → انكشاف inkişâf “açılma, meydana çıkma”

İnfi'âl Bâbının İsm-i Fâ'ili

Bu bâbdaki masdarların ism-i fâ'illeri **münfa'il** منفعّل vezninde gelir:

انكسار inkisâr “kırılma” → منكسر münkesir “kırılan, gücenen”

انعكاس in'ikâs “yansıma, aksetme” → منعكس mün'akis “yansıyan, akseden”

انقلاب inkilâb “dönme, değişme” → منقلب munkalib “dönen, değişen”

انفاسخ infasax “bozulma, hükmü kalmama” → منفسخ münfesih “hükmü kalmayan”

vs.

İnfi'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü

İnfi'âl bâbındaki kelimelerin ism-i mef'ûlü kullanılmaz.

İf'ilâl افعال Bâbı

Bu bâbda başta ve ortadaki elifler “ا” eklemedir. Üçüncü aslî harf ise tekrarlanır. Anlam bakımından geçişsiz masdarlar türetir. Bu kalıpla daha çok renk ve fizikî noksanlıkları ifade eden kelimeler türetilir:

عوج 'ivec “eğrilik” → اعوجاج i'vicâc “eğrilme” ;

حمرت humret “kırmızılık” → احمرار ihmîrâr “kızarma”

صفرت sufret “sarılık” → اصفرار ısfîrâr “sararma”

سمرت sumret “esmerlik” → اسمرار ismirâr esmerleşme”

غبار gubâr “toz” → اغبرار iğbirâr “tozlanma, toz renkli olma; gücenme”

İf'îlâl Bâbının İsm-i Fâ'ili

İf'îlâl bâbının ism-i fâ'ili müf'all مفعل vezninde gelir:

اغبرار iğbirâr “gücenme” → مغبر muğberr “gücenen”

اسوداد isvidâd “kararma” → مسود müsvedd “kararan” vs.

İf'îlâl Bâbının İsm-i Mef'ûlü

İf'îlâl bâbındaki kelimelerin ism-i mef'ûlü kullanılmaz.

İfti'âl افعال Bâbı

Bu bâbda baştaki elif “ا” ile ortadaki te “ت” ve elif “ة” harfleri zâiddir. Bu bâbdan türetilen masdarların çatısı dönüşlü ve geçişsizdir:

جمع cem' “toplama” → اجتماع ictimâ' “toplanma”

فخر fahr “övünç” → افتخار iftihâr “övünme”

عقد 'akd “bağlama” → اعتقاد i'tikad “bağlanmış, inanış”

نظم nazm “dizme” → انتظام intizâm “düzene girme, düzenli olma”

نسبت nisbet “ilgi, bağ” → انتساب intisâb “bir yere bağlanma”

كسب kesb “kazanç” → اكتساب iktisâb “kazanma”

جهد cehd “çalışma” → اجتihad ictihâd “çalışma; İslâm dîni kaynaklarından yeni hükümler çıkarma”

شركة şirket “ortaklık” → اشتراك iştirâk “ortak olma”

DİKKAT

ظ ط ض ص ز ذ د gibi dişsi ünsüzlerden biri ile başlayan sülâsî mücerredler ifti'âl aفعال bâbına nakledildiklerinde vezinde bazı değişiklikler olur:

- Kelimenin aslî ilk harfî ص ve ض ise vezindeki ekleme te harfî tı'ya dönüşür: ضرب darb → اضطراب ıztırâb “ıstırap”, ضرورت zarûret → اضطرار ıztırâr “çaresiz ve muhtaç olma”, صلح sulh → اصطلاح ıstılâh “barışma; terim” vs.

- Kelimenin aslî ilk harfî ط ise vezindeki ekleme te harfî tı'ya dönüşür ve iki tı birleşir (**idgam** olur): طلوع tulû' "doğma" → اطلاع ittılâ' "kişinin içine doğma", طرد tard "kovma" → اطراد ittırâd "düzenli olarak olma" vs.
- Kelimenin aslî ilk harfî ز ise vezindeki ekleme te harfî dal'a dönüşür: زوج zevc → ازدواج izdivâc "evlenme", زحمت zahmet → ازدحام izdihâm "kalabalıktan oluşan sıkışma" vs.
- Kelimenin aslî ilk harfî د veya ذ ise vezindeki ekleme te harfî dal'a dönüşür ve böylece oluşan iki dal harfî tek olarak yazılır (**idgam** olur): دعوى da'vâ → ادعا iddi'â "iddia etme", ذخيره zahire → ادخار iddihâr "ilerisi için biriktirme" vs.

İfti'âl Bâbının İsm-i Fâ'ili

Bu bâbdaki masdarların ism-i fâ'ili **müfta'il** مفتعل vezninde gelir:

اعتدال i'tidâl "ölçülü davranma" → معتدل mu'tedil "ölçülü davranan"

انتشار intişâr "yayımlanma" → منتشر münteşir "yayımlanan"

افتخار iftihâr "övünme" → مفتخر müftehir "övünen" vs.

İfti'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü

İfti'al bâbındaki masdarların ism-i mef'ûlü **müfta'al** مفتعل vezninde gelir:

اكتساب iktisâb → مكتسب mükteseb "kazanılmış"

اختصار ihtisâr "kısaltma" → مختصر muhtasar "kısaltılmış"

انتخاب intihâb "seçme" → منتخب müntahab "seçilmiş"

اشترك iştirâk "ortak olma" → مشترك müşterek "ortak olunmuş"

SIRA SİZDE

5

A) Aşağıdaki kelimelerden infti'âl انفعال bâbında kelimeler türetip anlamlarını öğreniniz:

fî'l	فعل	انفعال	infti'âl
fesh	فسخ	.....	
hasr	حصر	.....	
kalb	قلب	.....	
kayd	قيد	.....	
zabt	ضبط	.....	

B) İfti'âl bâbında olan aşağıdaki masdarların ism-i fâ'illerini bulup anlamlarını öğreniniz:

incimâd	انجماد	müncemid
indimâc	اندماج	.....
inhidâm	انهدام	.....
inhirâf	انحراف	.....
inkitâ'	انقطاع	.....
inkisâr	انكسار	.....

C) Aşağıdaki kelimeleri ifti'âl افتعال bâbına naklediniz ve bulduğunuz kelimelerin anlamlarını öğreniniz:

bed'	بدء	ibtidâ'
cem'	جمع	.....
cesâret	جسارت	.....
husûs	خصوص	.....
nakl	نقل	.....
neşr	نشر	.....
rabt	ربط	.....

D) Aşağıdaki ifti'âl bâbından kelimelerin ism-i fâ'il veya ism-i mef'ûllerini bulup anlamlarını öğreniniz.

İhtikâr	احتكار	muhtekir
ihtilâf	اختلاف	.....
intisâb	انتساب	.....
irtifâ'	ارتفاع	.....
ihtimâl	احتمال	.....
ihtişam	احتشام	.....
iktibâs	اقتباس	.....
intizâm	انتظام	.....
iştirâk	اشترك	.....
ihtisâr	اختصار	.....

İstif'âl استفعال Bâbı

Bu bâbda elifler “ا”, sin “س” ve te “ت” harfleri eklemidir. Bu bâbda türetilen masdarların anlamı genellikle geçişlidir, yani nesne alır:

ملك mülk → استملك “mülk edinme, mülk olarak alma”

قبل kabl “ön, önce” → استقبال istikbâl “gelecek; birini yola çıkıp karşılama”

خروج hurûc “çıkma” → استخراج istihrâc “çıkarma, meydana çıkarma” vs.

Bu bâbda geçişsiz örnekler de vardır:

حق hakk → استحقاق istihkak “hak etme, hak edilen şey”

فائدة faide → استفادة istifâde “faydalanma”

Bu bâbdaki masdarların ürettiği şu iki anlama dikkat edilmelidir:

a) Bu bâbdaki kimi masdarlar “bir şey isteme, dileme” anlamını üretirler:

استغفار istiğfâr “mağfiret isteme”; استئذان istîzân “izin isteme”, استمداد istimdâd “yardım isteme”, استرحام istirhâm “merhamet isteme, yalvarma”, استقراض istikrâz “borç isteme, borçlanma” vs.

b) Bu bâbdaki kimi masdarlar “sayma, addetme” anlamını üretirler:

استخفاف istihfâf “hafif sayma, küçümseme”, استحلال istihlâl “helâl sayma”, استكراه istikrâh “iğrenç görme” vs.

İstif'âl Bâbının İsm-i Fâ'ili

İstif'âl bâbının ism-i fâili müstef'il مستفعل vezninde gelir:

استحصال istihsâl “üretme” → مستحصل müstahsil “üreten, üretici”

استنساخ istinsâh “bir eserin kopyasını yazma” → مستنسخ müstensih “istinsah eden”

استخدام istihdâm “bir işte çalıştırma” → مستخدم müstahdim “işveren”

İstif'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü

İstif'âl bâbının ism-i mef'ûlü müstef'al مستفعل vezninde gelir:

استخدام istihdâm → مستخدم müstahdem “hizmette kullanılan”

استهجان istihcân “çirkin görme” → مستهجن müstehcen “çirkin görülen” vs.

DİKKAT

Mezîdünfih masdarların birçok bâbının ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûllerinin aynı şekilde yazıldığını görmektesiniz. İkisi arasındaki fark, ism-i fâ'illerde sülâsî mücerred kökün aslî ikinci harfine denk gelen ayın harfinin esreli; ism-i mef'ûllerde ise üstünlü okunmasıdır. Kelimeyi doğru okumak için en iyi yol her zaman bir sözlüğe bakmaktır.

SIRA SİZDE

6

A) Aşağıdaki kelimelerden istifâl استعمال bâbında kelimeler türetilip anlamlarını öğreniniz.

'acele	عجله	استعجال	isti'câl
delâlet	دلالت	.....	.....
fehmi	فهم	.....	.....
haber	خبر	.....	.....
gufrân	غفران	.....	.....
lüzûm	لزوم	.....	.....
nûsha	نسخه	.....	.....
rahm	رحم	.....	.....

B) Aşağıdaki kelimeleri ism-i mef'ûl hâline çevirip bu kelimelerin anlamlarını öğreniniz

isti'mâl	استعمال	مستعمل	müsta'mel
istihdâm	استخدام	.....	.....
istihkâm	استحكام	.....	.....
istihzâr	استحضار	.....	.....
istifhâm	استفهام	.....	.....

Aşağıdaki metni okuyunuz.

قصیده

کوروب حکام عصری منحرف صدق و سلامتدن،
 چکیندک عزت و اقبال ایله باب حکومتدن
 اوصانماز کندینی انسان بیلنلر خلقه خدمتدن
 مروتمند اولان مظلومه ال چکمز اعانتدن
 حقیر اولدیسه ملت شاننه نقصان کلیر صانمه
 یره دوشمکه جوهر ساقط اولماز قدر و قیمتدن
 وجودک؛ کیم خیر مایه سی خاک و طندندر
 نه غم راه وطنده چاک اولورسه جور و محنتدن
 معینی ظالمک دنیاده ارباب دنائتدر
 کوپکدر ذوق آلان صیاد بی انصافه خدمتدن
 همان برفیض باقی ترک ایدر برذوق فانی به
 حیاتک قدرینی عالی بیلنلر حسن شهرتدن
 نه دندر خلقده بو طول حیاته بونجه رغبتلر
 نه در انسانه بیلمم منفعت حفظ امانتدن
 جهانده کندینی هر فرددن الحاق کورور اول کیم
 اوتانماز کندی نفسندنه عار ایلر ملامتدن
 فلکدن انتقام آلق دیمکدر اهل ادراکه
 ایدوب تزید غیرت مستفید اولق ندامتدن

نامق کمال

- 1) Metinde geçen bilmediğiniz kelimeleri Kāmus-ı Türkî'den öğreniniz.
- 2) Metindeki geçen, yapısını öğrendiğimiz masdarlara ait kelimeleri tespit edip vezinlerini bulunuz.

Özet

*Mezîdünfih Masdarların Bablarını Tanı-
mak.*

Mezîdünfih masdarlar, fiil köklerinden belli kalıplara göre türetilmiş masdarlardır. Bunların mücerred masdarlardan farklı olarak bu kalıpları göre taşıdıkları dilbilgi-
el anlamlar vardır. Bu anlamlar geçişlilik, geçişsizlik, ettirgenlik, işteşlik vs. dilbilgi-
sel görev anlamlarıdır. Osmanlı Türkçe-
sinde sıkça kullanılan dokuz mezîdünfih
masdar kalıbı şunlardır: if'âl, tef'il, tefa"ul,
tefâ'ul, müfâ'alet, infî'âl, ifti'âl, if'ilâl,
istifâl

*Bu Babların Hangi Anlamalarda Masdar
Türettiğini Açıklamak.*

Mezîdünfih masdarlardan if'âl bâbı
geçişli; tef'il bâbı geçişli; tefa''ül bâbı
genellikle dönüşlü, geçişsiz, bazen geçişli;
tefâ'ül bâbı çoğunlukla işteş, dönüşlü,
geçişsiz, bazen geçişli; müfâ'alet bâbı
işteş, geçişsiz, geçişli; if'ilâl bâbı dönüşlü,
edilgen, geçişsiz; if'ilâl bâbı geçişsiz;
ifti'âl bâbı dönüşlü, geçişsiz; istifâl bâbı
geçişli çatılarda masdarlar türetir.

*Mezîdünfih Masdarlarının İsm-i Fâ'il ve
İsm-i Mef'ûllerini Tanımak.*

Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılan dokuz
mezîdünfih masdar kalıbını ve bunların ism-i
fa'illerini, ism-i mef'ûllerini aşağıdaki tablo-
da gösterebiliriz:

Bâblarj		İsm-i fâ'il	İsm-i mef'ûl
if'âl	افعال	müf'il	müf'al
tef'il	تفعيل	müfa"il	müfa"al
tefa"ül	تفعال	mütefa"il	mütefa"al
tefâ'ül	تفاعل	mütefâ'il	mütefâ'al
müfâ'alet	مفاعلة	müfâ'il	müfâ'al
infî'âl	انفعال	münfa'il	-
ifti'âl	افتعال	müfta'il	müfta'al
if'ilâl	افعال	müf'all	-
istifâl	استفعال	müstef'il	müstef'al

Kendimizi Sınayalım

1. Kıyasî (mezîdüñfih) masdarların mücerred masdarlardan temel farkı, aşağıdakilerden hangisidir?
  - a. Üç harfli fiil köküne belli zâid harfler eklenerek geçişli, dönüşlü veya işteş çatılarda yeni kelimeler türetirler.
  - b. Osmanlı Türkçesinde mücerred masdarlara göre daha sık kullanılırlar.
  - c. Kelimelerde şekil değişikliği olmadan farklı anlamlarda yeni kelimeler türetirler.
  - d. Mücerred masdarların anlamlarını kestirebilmek mümkün olduğu halde, kıyasî masdarların anlamlarını ancak sözlük yardımıyla bilebiliriz.
  - e. Mücerred masdarları Türkçe -ma/-me ekli fiillerle karşılayabildiğimiz halde, kıyasî masdarları -mak/mak ekli fiillerle karşılayabiliriz.
2. Kıyasî masdarlarla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
  - a. Kıyasî masdarlar da diğer masdar türleri gibi, Türkçede genel olarak -ma/-me, -mak/-mek ekli fiillerle karşılanırlar.
  - b. Kıyasî masdarların diğer masdar türlerine göre, mimli masdarlarla daha çok benzer yönleri vardır.
  - c. Kıyasî masdarların ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl kalıpları her masdarın kendine mahsustur ve bir ünlü farkıyla birbirinden ayrılırlar.
  - d. Kıyasî masdarlar, kelimelerin çatı anlamlarında değişmelere yol açarlar.
  - e. Kıyasî masdarların Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılan dokuz çeşidi vardır.
3. Aşağıdakilerin hangisinde kıyasî masdarlardan olmayan kelime vardır?
  - a. imkân, teskîn, mücâdele, şikâyet, terbiye
  - b. ta'zîm, tekebbür, istikbâl, mükâleme, idhâl
  - c. teşekkür, telezzüz, temsîl, tahmîn, ihmîrâr
  - d. isvidâd, iftihâr, izdivâc, istimlâk, ikmâl
  - e. tekâmîl, icbâr, muharebe, inkisâr, tekâmül
4. Aşağıdakilerin hangisinde masdarın çatı anlamı ile denklik **yoktur**?
  - a. افعال = geçişli
  - b. تفاعل = geçişli
  - c. مفاعل = dönüşlü
  - d. مفاعلة = işteş
  - e. تفاعل = işteş
5. Aşağıdakilerin hangisinde masdar, ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl denkliği **yanlıştır**?
  - a. if'âl = müf'il = müf'al
  - b. tef'îl = müfa''il = müfa''al
  - c. tefa''ul = mütefa''il = mütefa''al
  - d. infî'âl = münfa'îl = münfa'al
  - e. istif'âl = müstef'il = müstef'al
6. Aşağıdakilerin hangisinde kelimelerin masdar, ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl sıralanışı **yanlıştır**?
  - a. İkrâm = mükrim = mükrem
  - b. temsîl = mümessil = mümessel
  - c. tebrîk = mübârik = mübârek
  - d. istikbâl = müstakbil = müstakbel
  - e. tahammül = mütehammil = mütehammel
7. Aşağıdaki kelimelerin hangisinde vezin **yanlıştır**?
  - a. mu'allim = mufa''il
  - b. istimlâk = ifti'âl
  - c. muhârib = mufâ'il
  - d. mütehammil = mütefa''il
  - e. teşekkür = tefa''ul
8. Aşağıdaki kelimelerin hangisinde okunuş ve vezin denkleştirmesinde **yanlılık vardır**?
  - a. استفهام = istifhâm = istif'âl
  - b. دلالت = delâlet = fe'âlet
  - c. مستعمل = müsta'mel = müfte'al
  - d. مستخدم = müstahdem = müstef'al
  - e. ثقلت = siklet = fi'let

9. Aşağıdakilerin hangisinde ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl denkleştirmesinde **yanlışlık vardır**?

- مستحصل = müstahsil → مستحصل = müstahsel
- مشاهد = müşâhid مشاهد = müşâhed
- مؤسس = müessis → مؤسس = müesses
- مرتب = mürettib → مرتب = mertebe
- معلم = mu'allim → معلم = mu'allet

10. Aşağıdakilerin hangisinde okunuş, kalıp ve anlam denkleştirmesinde **yanlışlık vardır**?

- استملاك = istif'âl = mülk edinme, mülk olarak alma
- افتخار = ifti'âl = iftihâr = övünme
- احمرار = if'ilâl = ihmîrâr = kızarma
- مكتسب = müfte'al = mükteseb = kazanılmış
- تبلغ = tef'il = teblîğ = eriştirilen haberi alma

Okuma Çalışması - 1

Şâ'ir Nedir?

Tabî'atın en sevdâli zamanlarındaki hazîn hazîn tebessümlerinden yaratılmış bir mahlûk!... Handelerinden – gülde şebnem gibi – girye eserleri; giryelerinden – bulutta kavsıkuzah gibi – ibtisâm 'alâmetleri görünür. Tabî'ata her mahlûktan ziyâde esîr iken tabî'atın fevkine çıkmak ister. Kendi vücûdunu lâyıkiyla idâreye muktedir değil iken kürre-i zemîni zayıf kollarıyla sürükleye sürükleye başka bir nokta-i feyze, başka bir merkez-i kemâle götürmeye çalışır. Bu kadar tâkat gelmez ikdâm ile tâb ü tüvânî kesilince ya kafesde siyâh perdeler içinde mahpus olmuş bülbüllerin nağmesi kadar hazîn, ya küreden teneffüse kâfi hava bulunamayacak derecede ayrılıp da aşağı süzülen şahinlerin sadâsı kadar acı feryâtlara başlar. İşte şî'r o türlü feryâtlar, şâ'ir ise o mizâcdâ, o fitratta yaratılan bî-çârelerdir. Yalnız on beş heceyi efâ'il ve tefâ'ile tevfiik etmeğe, yirmi sekiz kelimeyi birbirine kâfiye yapmağa muktedir olanlar değil...

Nâmık Kemâl

Okuma Çalışması - 2

Belâgat-ı Osmâniyye'den

Fesâhat, elfâzın telaffuz ve istimâ'ı tatlı ve ma'nâsı zâhir, ya'nî telaffuz olunur iken ma'nâsı zihne mütebâdir olmaktır. Bunun alâmeti dahî elfâzın kavâ'id-i lisâna muvâfık ve elsine-i üdebâda kesîrül-isti'mâl olmasıdır. Çünkü ehl-i lisân olan üdebâ lisânı ince elekten geçirip o misilli elfâzı taharrî ve intihâb ederler ve lisâna sakîl ve kulağa kerîh gelen ve ma'nâsını anlamak için lûgat kitabına ve fikr ile zihnin it'âbına muhtâc olan elfâzın isti'mâlinden ictinâb ederler. Ve kelâmın ahseni odur ki 'avâm onun ma'nâsını anlar ve havâs dahî fazl u meziyetini takdîr eyler, derler.

Belâgat, sözün fasîh olmak şartıyla muktezâ-yı hâle mutâbık olmasıdır.

Fesâhat ile kelime ve kelâm ve mütekellim muttasîf olur. Belâgat ile yalnız kelâm ve mütekellim muttasîf olur.

Ahmet Cevdet Paşa

Okuma Çalışması - 3

Kasîde

Görüp hükkâm-ı 'asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik 'izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten

Usanmaz kendini insan bilenler halka hidmetten
Mürüvvetmend olan mazlûma el çekmez i'ânetten

Hakîr olduysa millet şânına noksân gelir sanma
Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr u kıymetten
Vücûdun kim hamîr-i mâyesi hâk-i vatandır
Ne gam râh-ı vatanda çâk olursa cevri ü mihnetten
Mu'îni zâlimin dünyâda erbâb-ı denâ'ettir
Köpektir zevk alan sayyâd-ı bî-insâfa hidmetten
Heman bir feyz-i bâkî terk ider bir zevk-i fânîye
Hayâtın kadrini âlî bilenler hüsn-i şöhretten
Nedendir halkta bu tûl-i hayâta bunca râğbetler
Nedir insâna bilmem menfa'at hıfz-ı emânetten
Cihânda kendini her fertten alçak görür ol kim
Utanmaz kendi nefsinden de 'âr eyler melâmetten
Felekten intikâm almak demektir ehl-i idrâke
Edip tezyîd-i gayret müstefîd olmak nedâmetten
Nâmık Kemâl

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. a Cevabımız doğru değilse, “Mezîdünfih Masdarlar Kıyasî Masdarlar” kısmını yeniden okuyunuz.
2. b Cevabımız doğru değilse, “Mezîdünfih Masdarlar Kıyasî Masdarlar” kısmını yeniden okuyunuz.
3. a Cevabımız doğru değilse, “Mezîdünfih Masdarlar Kıyasî Masdarlar” kısmını yeniden okuyunuz.
4. e Cevabımız doğru değilse, “Tefâ'ül Bâbî” kısmını yeniden okuyunuz.
5. d Cevabımız doğru değilse, “İnfî'âl Bâbî”, “İnfî'âl Bâbının İsm-i Fâili” ve “İnfî'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü” kısımları yeniden okuyunuz.
6. c Cevabımız doğru değilse, “Tef'îl Bâbî”, “Tef'îl Bâbının İsm-i Fâili” ve “Tef'îl Bâbının İsm-i Mef'ûlü” kısımları yeniden okuyunuz.
7. b Cevabımız doğru değilse, “İstif'âl Bâbî” kısmını yeniden okuyunuz.
8. c Cevabımız doğru değilse, “İstif'âl Bâbının İsm-i Mef'ûlü” kısmını yeniden okuyunuz.
9. d Cevabımız doğru değilse, “Tef'îl Bâbının İsm-i Fâili” ve “Tef'îl Bâbının İsm-i Mef'ûlü” kısımları yeniden okuyunuz.
10. e Cevabımız doğru değilse, “Tefâ'ül Bâbî” ve “Tef'îl Bâbî” kısımları yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

- a. fesâd – افساد ifsâd; felâh – افلاح iflâh; hakk – احقاق ihkâk; hüsn – احسان ihsân; huzûr – احضار ihzâr; kerâhet – اكره ikrâh; su'ûd – اصعاد is'âd; bed' – ابداع ibdâ'; nafaka – انفاق infâk; rüçû' – ارجاع ircâ'; adem – اعدام i'dâm; cebr – اجبار icbâr.
- b. ibtâl – مبطل mübtîl; ismâr – مضمّر müsmir; icbâr – محرق mucrib; icrâm – محرم mücrim; ihrâk – محرق muhrik; ihbâr – مخبر muhbir; idhâş – مدهش müdhiş; imkân – ممكن mümkin; inkâr – منكر münkir.
- c. ihkâm – محكم muhkem; ilhâm – ملهم mülhem; irsâl – مرسل mürsel; ilzâm – ملزم mülzem; inzâl – منزل münzel; inkâr – منكر münker.

Sıra Sizde 2

- a. fasl – تفصيل tafsîl; haml – تحميل tahmîl; hakâret – تحقير tahkîr; bedel – تعديل tebdîl, cedîd – تجديد tecdîd; tıbb – تطبيق tatbîk; sarf – تصرف tasrîf.
- b. ta'rîz – معرض mu'arrız; ta'zîb – معذب mu'azzib; tefsîr – مفسر müfessir; tekml – مکمل mükemml; temsîl – ممثل mümessil.
- c. tahmîn – محمن muhammen; ta'rîf – معرف mu'arref; ta'tîl – معطل mu'attal; tafsîl – مفصل mufassal; teklîf – مكلف mükellef.

Sıra Sizde 3

- a. 'ufûnet – تعفن ta'affün, 'aceb – تعجب ta'accüb, 'ahd – تعهد ta'ahhüd; haml – تحمل tahammül; nüzûl – تنزل tenezzül; zevc – زوج tezevvüc; sarf – تصرف tasarruf; şükr – تشكر teşekkür.
- b. tarassud – مترصد mutarassıd; tasadduk – متصدق mutasaddık; ta'annüd – متعبد müte'annid; tesettür – متستر mütesettir; temeyyüz – متميز mütemeyyiz.
- c. teşebbüs – متشبث müteşebbes; ta'allüm – معلم müte'alle; tecerrüd – متجرد mütecerred; tesellüm – متسلم mütesellem; tevehhüm – متوهم mütevehhem.

Sıra Sizde 4

- a. cesâret – تجاسر tecâsur – متجاسر mütecâsir; hilâf – تخالف tehâlûf – متخالف mütehâlîf; duhûl – تداهل tedâhül – متداخل mütedâhil; def' – تدافع tedâfû' – متدافع mütedâfî'; tıbb – تطابق tetâbuk – متطابق mütetâbık.
- b. 'irfân – معارفه mu'ârefe; bülûğ – مبالغه mübâlağa; terk – متاركة mütareke; cedel – مجادله mücâdele; hükm – محاکمه muhâkeme; sefer – مسافرت müsâferet; sohbet – مصاحبت musâhabe; 'aşk – معاشقه mu'âşaka.
- c. mübâdele – مبادل mübâdil; muhâlefet – مخالف muhâlîf; muhâsamet – محاصم muhâsım; mukâvemet – مقاوم mukâvim; müşâhede – مشاهد müşâhid.

Sıra Sizde 5

- a. fesh – انفساخ infisâh; hasr – انحصار inhisâr; kalb – انقلاب inkılâb; kayd – انقياد inkıyâd; zabt – انضباط inzibât.
- b. indimâc – مندمج mündemic; inhidâm – منهدم münhedim; inhirâf – منحرف münharif; inkıtâ' – منقطع munkatî'; inkisâr – منكسر münkesir.
- c. cem' – اجتماع ictimâ'; cesâret – اجتناسر ictisâr; husûs – اختصاص ihtisâs; nakl – انتقال intikâl; neşr – انتشار intişâr; rabt – ارتباط irtibât.
- d. ihtilâf – مختلف muhtelif; intisâb – منتسب müntesib; irtifâ' – مرتفع mürteffî'; ihtimâl – محتمل muhtemel; ihtişâm – محتشم muhteşem; iktibâs – مقتبس muktebes; intizâm – منتظم muntazam; iştirâk – مشترك müşterek; ihtisâr – مختصر muhtasar.

Sıra Sizde 6

- a. delâlet – استدلال istidlâl; haber – استخبار istihbâr; gufrân – استغفار istiğfâr; lüzûm – استلزام istilzâm; nüsha – استنساخ istinsâh; rahm – استرحام istirhâm.
- b. istihdâm – مستخدم müstahdem; istihkâm – مستحکم müstahkem; istihzâr – مستحضر müstahzar; istifhâm – مستفهم müstefhem.

Yararlanılan Kaynak

Develi, H. (2008). **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2**. İstanbul. Kesit Yayınları

4

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Arapçadaki sıfatların hangi kelime kategorilerinden oluştuğunu tanıyabilecek,
- Arapçada sıfat yapan vezinleri sıralayabilecek,
- Arapçada zaman, mekan, alet ve küçültme ismi yapan vezinleri listeyebilecek,
- İ'lâl konusunu tanımlayabilecek ve i'lâle uğrayan vezinleri tanıyabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Sıfat-ı müşebbehe
- İsm-i tafdil
- Mübâlağa-i fâ'il
- İsm-i zamân
- İsm-i mekân
- İsm-i âlet
- İsm-i tasgîr
- İ'lâl

İçerik Haritası

- ARAPÇA SIFATLAR
- İSM-İ MEKÂN
- İSM-İ ZAMÂN
- İSM-İ ÂLET
- İSM-İ TASGÎR
- İ'LÂL

Arapça Kelime Yapımı: Sıfat-ı Müşebbehe , İsm-i Tafdîl, Mübâlağa-i Fâ'il, Diğer Kelime Türleri; Arapça Kelimelerde Değişim: İ'lâl

ARAPÇA SIFATLAR

Önceki ünitelerimizde Arapça kelime yapımını öğrenirken *ism-i fâ'il*, *ism-i mef'ûl*, *sıfat-ı müşebbehe*, *ism-i tafdîl*, *mübâlağa-i fâ'il* ve *ism-i mensûb* olarak isimlendirilen kelime çeşitlerinin sıfat olarak değerlendirildiğini görmüştük. Bunlardan *ism-i fâ'il* ve *ism-i mef'ûllerin* yapılışı üzerinde 2. ve 3. ünitelerde durulmuştu. Bu ünite de Arapçada sıfat teşkil eden öteki kelime çeşitleri ile *ism-i mekân*, *ism-i zamân*, *ism-i âlet* ve *ism-i tasgîr* olarak isimlendirilen diğer kelime kategorileri hakkında bilgiler verilecektir.

Sıfat-ı Müşebbehe

Öznedeki değişmeyen bir durum ve niteliği bildiren kelimelere *sıfat-ı müşebbehe* denir. Bunlar *ism-i fâ'illere* benzedikleri için bu adı almışlardır. Ancak *ism-i fâ'illerden* başlıca farkı, *ism-i fâ'illerin* belirttiği niteliğin geçici olması; *sıfat-ı müşebbehenin* belirttiği durum ve niteliğin sürekli, kalıcı olmasıdır. Türkçedeki *-kan/-ken* (*çalışkan*, *girişken*); *-kım/-kin* (*azgım*, *pişkin*, *düşkün*) ekleri Arapçadaki *sıfat-ı müşebbehe* kategorisine denk gelen kelimeler türetir.

İsm-i fâ'iller kıyâsîdir, yani bir kurala göre türetilirler. *Sıfat-ı müşebbeler* ise semâîdir, yani kuralıdır. Bir kelimenin *sıfat-ı müşebbehe* vezinlerinden hangisinden türetilceğini dilbilgisi kuralları değil, dil kullanımı, o dili kullanan insanların uzlaşmaları belirler.

Sıfat-ı müşebbehe kategorisindeki kelimelerin sık kullanılan vezinleri şunlardır:

- *Fa'il* فاعيل : Bu vezinde ortadaki ye (ي) harfi ekleme bir harftir:

لطف letâfet → لطيف latîf “güzel, hoş”

كرم kerem “cömertlik” → كريم kerîm “cömert”

كثرة kesret “çokluk” → كثير kesîr “çok”

رحمة rahmet “esirgeme” → رحيم rahîm “esirgeyen”

- *Efal* افعال : Bu vezinde baştaki elif (ا) ekleme bir harftir.

Renkleri, bedendeki kusur ve sakatlıkları bildiren sıfatlar türetir:

حمرة humret “kırmızılık” → احمر ahmer “kırmızı”

سواد sevâd “karalık” → اسود esved “kara”

سمرة sumret “esmerlik” → اسمر esmer

بکامة bekâmet “dilsizlik” → ابکم ebkem “dilsiz”

عمی amâ “körlük” → اعمی a'mâ “kör”

بلاهة belâhet “aptallık” → ابله ebleh “aptal”

حمق humk “bönlük” → احمق ahmak “bön, aptal”

DİKKAT

Sıfat-ı müşebbehe yapan başka vezinler de vardır:

فعلان fa'lân = عطشان atşân “susamış”, كسلان keslân “tembel”, سكران sekrân “sarhoş”; فعلان fu'lân = عريان uryan “çıplak”; فعل fa'l = صعب sa'b “güç”, سهل sehl “kolay”; رطب ratb “yaş” vs.; فعل fa'al = حسن hasan “güzel” vs. Bu vezinlerin birçoğu sülâsî mücerred masdarların vezinleriyle aynıdır. İki kategoriyi ayırmak için kelimenin sıfat değeri taşıyıp taşımadığını belirlemek gerekir. Bunun için en kolay yol sözlükten kelimenin anlamını bulmaktır.

İsm-i Tafdîl

Bu kategorideki sıfatlar, ifade ettikleri niteliğin öznedeye başkalarına göre daha çok veya en çok olduğunu ifade ederler. Günümüz Türkçesinde bu kategoriyi teşkil eden bir ek yoktur. Bu kategoriyi Türkçede söz dizimi yoluyla

büyük → *daha büyük* ~ *en büyük*

şeklinde yapmaktayız.

İsm-i tafdîl kategorisinin bir tek vezni vardır:

- *Efal* افعال : Bu vezinde de baştaki elif (ل) harfi eklenmez.

كبير kebîr “büyük” → اكبر ekber “en büyük”

صغير sagîr “küçük” → اصغر asgar “en küçük”

عظيم azîm “büyük, ulu” → اعظم a'zam “en büyük”

نادر nâdir “seyrek” → اندر ender “pek seyrek”

DİKKAT

İsm-i tafdîl kategorisindeki kelimeler ile sıfat-ı müşebbehenin renk ve sakatlıkları bildiren kelimeleri *efal* افعال vezindedir. Bunların vezinleri aynı olmakla birlikte anlamlarının ve kategorilerinin tamamen farklı olduğuna dikkat edilmelidir: احمق ahmak “aptal, bön”, احمر ahmer “kırmızı” kelimeleri sıfat-ı müşebbehe; الزم elzem “en lüzumlu”, اكمل ekmel “daha olgun, en olgun” kelimeleri ism-i tafdîl kategorisine aittir.

A) Aşağıdaki kelimelerden sıfat-ı müşebbehe kategorisinde kelimeler yapınız.

حلم hilm	حلیم halīm	.....
حزن hüzn		.....
عظمت azamet		.....
بلاغت belâgat		.....
جمال cemâl		.....
ادب edeb		.....
الم elem		.....
امارت emâret		.....
غربت gurbet		.....
خبائت habâset		.....
حمد hamd		.....
سفالت sefâlet		.....

B) Aşağıdaki kelimeleri ism-i tafdîl kategorisinden sıfat yapınız ve bulduğunuz kelimelerin anlamlarını öğreniniz.

فاضل fâzıl	افضل efdal	.....
فهم fehm		.....
قرب kurb		.....
مجید mecîd		.....
نفس nefis		.....
راجح râcih		.....
سفیل sefîl		.....

Aşağıdaki metni okuyunuz, bilmediğiniz kelimelerin anlamlarını öğreniniz.

« معلم » مجموعہ سی . — بو عنوان ایله و ۱۵ توموز تاریخله استانبولده بر مجموعہ نشر ایدلادی . « معلم » ، تدریسات مجموعہ سی کی ، معلمک مسلکته ائد بر مجموعہ در . مقدمه سنه نظر آء ، بو مجموعہ نکی نتی ، معلملرک اصول تربیه و تدریس حقدن کی فکر لرینی تشبیره ، و بونلری متجانس قیلنمه بر واسطه اولق ، و بر طرفدن ده بوزمینلره ائد حاده لری طوبلامق در . معلمک « تربیه و ملیت » آدی ایلك مقاله سی ، ضیا کولک آلپ بکک در . ضیا بک بومقاله سنده ، ملیتک جمعیتلره کوره درجه سی ناصل ده کیشدیکنی کوستردکن صوکر ، عثمانلی تورکلرنده ملی حرکتک اجتماعی دوره لرینی قعداد و توصیف ایدیور . و ملتیزک بین الملل تربیه دن ملی تربیه آتلامسی ایچین ، ملی حرکتک علم اجتماع اصوللریله کشفنی توصیه ایدیور . اسماعیل حق بک « عصر مزک تربیه غایه لری » آدی مقاله سنده ، یکر منجی عصر تربیه سنک بین الملل و مشترک اولان غایه لرندن بحث ایدیور . بو غایه لری : استحصال ، تمامیت ، فردیت ، حیات و حقیقت ، تعمیم معارف نقطه لرندنده طوبلایه رق ، معاصر تربیه لرک مشترک سجه لرینی کوستریور . مجموعہ دها براییکی مقاله ایله ، معارف حیانه دائر فقره لری احتوا ایدیور . معلم مجموعہ سنک بللی باشلی قصوری ، قانی در . امید ایده وزکه بورساله ، باشلانغیچده وعد ایتدیکی نیتلره صادق قاله رق ، هیئت تعلیمیه من ایچون بر مداوله افکار واسطه سی اولق خدمتی اونو تمایا حق در . تشبیه قدره و بوتون معارف آداملرینی بو مجموعہ بی ائق اوقومق خصوصنه تشویق ، بر وظیفه در .

Mübâlağa-i Fâ'il

Masdarın ifade ettiği işin çok yapıldığını, abartıyla yapıldığını veya daima yapıldığını ifade eden kelimelere *mübâlağa-i fâ'il* denilmektedir. Bunlar fiilde ifade edilen iş ve hareketin çok veya sıklıkla, mübâlağa ile, devamlı olarak yapıldığını ifade etmektedirler. Osmanlı Türkçesinde sıkça kullanılan vezinleri aşağıda gösterilmiştir:

- *Fa'âl* فعال : Bu vezinde ortadaki elif (l) harfi ekleme harftir.

seyyâh “çok gezen, gezgin” → سیاح seyâh → سیاحت seyâhat

hallâk “daima yaratan, Allah” → خلاق hallâk → “yaratma” halk خلق

mekkâr “çok hileci” → مکار mekkâr → “hile” mekr مکر

kezzâb “çok yalan söyleyen” → کذاب kezzâb → “yalan” kizb کذب

rezzâk “devamlı rızık veren, Allah” → رزاق rezzâk → “rızık” rızk رزق

mevvâc “çok dalgalı” → موج mevvâc → “dalga” mevc موج

DİKKAT

Bu vezindeki bazı kelimeler mübâlağa manası taşımayıp meslek isimleri yaparlar. Türkçeye yerleşmiş olan bu gibi kelimelerden bazılarında çift (şeddeli) ünsüzler tekleşir:

hamâl “hamal”, قصاب kassâb “kasap”, بقال bakkal, دلاک dellâk “tellâk,

حلاق “avcı” sayyâd “acı”, عطار attâr “aktar”, بواب bevvâb “kapıcı”, keseci,

جراح cerrâh “operatör doktor” vs. hallâk “berber”.

- *Fa'ûl* فعول : Bu vezinde ortadaki vav (و) harfi ekleme harftir.

جسارت cesâret → جسور cesûr “çok cesaretli”;

صبر sabr → صبور sabûr “çok sabırlı”;

جهالت cehâlet → جهول cehûl “çok câhil”;

ولادت vilâdet “doğum” → ولود velûd “doğurgan, üretken”;

عناد inâd → عنود anûd “çok inatçı”

İsm-i Mensûb

Bu kategorideki kelimeler aitlik, mensupluk anlamları veren sıfatlardır. Bir şeye ait, bir şeye dair, bir şey ile ilgili vs. anlamlarındaki kelimeler bu kategoride olur. Bu kelimeler kıyâsî, yani bir kurala bağlı olarak üretilir. Bunların yapılışı Türkçedeki ekleme sistemine benzer: Kelimenin sonuna Arapçada /iyyün/ şeklinde okunan bir ye (ي) getirilir. Yani ye harfi şeddeli ve tenvinlidir. Osmanlı Türkçesinde ise şedde ve tenvinin kaldırılmasıyla bu ek /î/ şeklinde okunur:

Ar. علمی ilmiyyûn → Tü. علمی ilmî gibi.

Kelimeye getirilen bu eke nispet eki denir. Bu ekle türetilen kelimeleri Türkçede +lı/+li, +ça/+çe, +sal/+sel gibi eklerle yapılan kelimeler karşılar:

فكر fikr “fikir” → فكري fikrî

دين dîn → دینی dînî

صطح sath “sath, yüzey” → سطحي sathî “yüzeysel”

بشر beşer “insanlık” → بشري beşerî

ترك Türk → تركي Türki “Türkçe”

عرب Arab → عربي Arabî “Arapça”

استانبولی İstanbulî “İstanbul”, عشاقى Uşşâkî “Uşaklı”

Bazı Arapça kelimeler, sonlarında bulunan harflerin özelliklerine göre nisbet eki aldıklarında değişikliklere uğrarlar:

- Kelimenin sonunda zâid (ekleme) harflerden ت veya ة /e/ varsa bunlar atılır ve nispet eki sondaki harfe eklenir:

اداره idâre → ادارى idârî “yönetimle ilgili”

تجارت ticâret → تجارى ticârî “ticaretle ilgili”

سنت sünnet → سننى sünnî

مكة Mekke → مكى Mekkî “Mekkeli”

- Sonu hâ'-i resmiyye ile biten kimi yer adlarına nispet eki -vî وی olarak getirilir ve kelime sonundaki hâ'-i resmiyye yazılmaz:

ادرنه Edirne → ادرنوی Edirnevî "Edirneli"

آنقره Ankara → آنقروی Ankaravî "Ankaralı"

بروسه Bursa → بروسوی Burusevî "Bursalı" vs.

- Sonu çift ye harfi ile biten üç harfli kelimelerde ye harflerinden biri düşer, ikincisi vav harfîne dönüşür; bir önceki harfin harekesi de üstün olur. Bunun sıkça kullanılan iki örneği şunlardır.

نبی nebî (nebiyy) → نبوی nebevî "Peygamberle ilgili"

علی Ali (Aliyy) → علوی Alevî "Hz. Ali'ye mensup, Hz. Ali taraftarı"

SIRA SİZDE

2

A) Aşağıdaki kelimelerden mübâlağa-i fâ'il kalıbından fa'âl فعال vezninde kelimeler yapınız ve bu kelimelerin anlamlarını öğreniniz.

مدح medh	مداح meddâh
موج mevc	.....
غفران gufrân	.....
جبر cebr	.....
ستر setr	.....
خلق halk	.....
جولان cevelân	.....
سیران seyerân	.....
عیش ayş	.....
میل meyl	.....
سحر sihr	.....
جرح cerh	.....

B) Aşağıdaki kelimelerden mübâlağa-i fâ'il kategorisinden fa'ül فعول vezninde kelimeler yapınız ve bu kelimelerin anlamlarını öğreniniz.

غفران gufrân	غفور gafûr
حسد hased	.....
غیرت gayret	.....
شکر şükr	.....
کتیم ketm	.....

Aşağıdaki metni okuyunuz, bilmediğiniz kelimelerin anlamını öğreniniz.

رسم کشاد نطقی

— ۱ —

مؤسسردن دوكتور اسعد باشا طرفندن :

حضار کرام !

جمعیتزک کشاد مراسمنه واقع اولان اجابتکزدن طولایی جمعیت نامه عرض تشکر ایله مقصد تأسیس حقنده مجملاً برقاچ سوز سویله مک ایسترم. غایه مزک تفرماتی رفیق محترملم عرض وایضاح ایده جکزر ؛ بنده کز یالکزر هیئت عمومی سندن بحث ایده جکم .

جمعیتزک مهم بر مقصد و غایه سی واردر . شیمدی یه قدر هر نصلسه بر چوق اسباب تحت تأثیرنده مملکتزده تأسیس ایده مین ملی بر تربیه ، ملی بر مفکوره ، ملی بر غایه تأسیس ایتمک ، وجودی ، دماغی و اخلاق صاغلام ، دیندار ، عزیمکار ، منشبت عضول یتیشدرمک ، و بوغایه یی تشمیل ایده رک ملتده بر ملی وحدت ، کورمک ، دیگر ملتزده اولدینی کبی تورک ملتکده علمی ، هر زه دن کلیرسه کلین ، کندینه مال ایده رک بر کسوه ملیه یه بورومسنی تأمین ایتمک : الحاصل ، دیندار بر تورک وجدانی اویاندرمق . ایشته جمعیتزک مقاصد اساسیه سندن بری و اؤک مهمی .

ایکنجیسی : ایضاحنه لزوم کورمدیکم بر چوق عوامل تحت تأثیرنده احتیاجات ملیه مزنی تأمین ایده میه رک از هر جهت ساحه ترقیده چوق کری قالدق ، اوروپا یلیر ایسه بالعکس احتیاجات ملیه لرنی زماننده ادراک ایتمدیله ، انقلابلرنی یابدیلر . ساحه ترقیاده اوقدر ایلیری کیتدیله که آره مزده هیچ برنسبت و توازن قالمادی . بو ، هیمزی بکدرین دوشوندیله جک قدر اؤلمدر . مع هذا ، نه قدر چوق و اوزون اولورسه اولسون ، بومسافه یی قطع ایتمک ، اولره یتیشمک لازم ، و بوده ممکندر . بو خصوصده ابتدا نواقص ملیه یی ادراک و اونلری آتام ایچون نه کبی برخط حرکت تعین ایتمک لازم اولدیغنی دوشونه رک بر پروغرام چیزه جکزر .

İSM-İ MEKÂN

Bu kategorideki kelimeler, fiildeki iş ve hareketin gerçekleştiği, olduğu yeri gösterirler. Dört vezinle türetilirler:

- *Mef'al* مفعّل : Bu vezindeki baştaki mim (م) harfi ekleme harftir.

kitâbet “yazma” → mekteb “yazı yazma yeri; okul”

sükûn “oturma” → mesken “oturma yeri”

ibâdet “Allah'a kulluk etme” → ma'bed “ibadet yeri”

طبخ tabh “yemek pişirme” → مطبخ matbah “yemek pişirme yeri”

رقود rukūd “uyuma” → مرقد merkad “uyuma yeri; mezar”

- *Mef'il* مفعّل : Bu vezinde de baştaki mim (م) harfi ekleme harftir.

جلوس cülūs “oturma” → مجلس meclis “oturma yeri”

نزول nüzûl “inme” → منزل menzil “inme yeri, konak”

وقف vakf “durma” → موقف mevķıf “durma yeri, durak”

سجده secde → مسجد mescid “secde etme yeri, mescit”

- *Mef'alet* مفعلة : Bu vezinde baştaki mim (م) harfî ve sondaki (ة) ekleme harftir. Sondaki (ة) harfî Osmanlı Türkçesinde açık te ت veya e /e/ şeklinde yazılır ve okunur:

طبع tab' “tabetme, basma” → مطبعة matba'a “basım yeri”

درس ders → مدرسة medrese “ders verme yeri, okul”

ذبح zebh “hayvan kesme” → مذبحه mezbaha “hayvan kesme yeri”

Asıl isimlerden (câmid isimlerden) bu vezinde ism-i mekân yapıldığında Türkçede genellikle +lık/+lik ekiyle yapılan kelimeler türetilmiş olur:

شجر şecer “ağaç” → مشجرة meşcere “ağaçlık”

ملح milh “tuz” → مملحة memleha “tuzla”

زبل zibl “çöp, süprüntü” → مزبلة mezbele “çöplük” vs.

- *Mef'ilet* مفعلة : Bu vezinde baştaki mim (م) harfî ve sondaki (ة) ekleme harftir. Bu vezinde daha az kelime türetilmiştir: منزلت menzilet “inecek yer; rütbe”, مسيره mesîre “gezinti yeri” vs.

İSM-İ ZAMAN

Bu kategorideki kelimeler, fiilde ifade edilen hareketle ilgili oluş zamanını bildirirler. Mef'al مفعّل ve mef'il مفعّل olarak iki vezni vardır. Her iki vezinde de baştaki mimler (م) ekleme harftir:

بدء bed' “başlama” → مبدء mebbe' “başlangıç”

ولادت vilâdet “doğum” → مولد mevlid “doğum zamanı – Hz. Muhammed'in doğum günü”

İSM-İ ÂLET

Bu kategorideki vezinlerle, fiilden âlet, araç ve gereç isimleri türetilir. Üç vezni vardır:

- *Mif'al* مفعّل : Bu vezinde baştaki mim (م) ekleme harftir:
غفر gafr “örtme” → مغفر miğfer “başı örten başlık, tolga”
تقب sakb “delme” → متقب miskab “burgu, matkap”
قطع kat' “kesme” → مقطع mikta' “kalem ucu kesme bıçağı”
- *Mif'âl* مفعّال : Bu vezinde baştaki mim (م) ve ortadaki elif (ل) harfi ekleme harftir:
فرض karz “kesme” → مقرّاض mikrâz “kesme âleti, makas”
فتح feth “açma” → مفتاح miftâh “anahtar”
ضرب darb “vurma” → مضرب midrâb “mızrap”
قياس kıyâs “kıyaslama” → مقياس mikyâs “ölçek”
عيار ayâr → معيار mi'yâr “ölçme aleti, ölçek”
- *Mif'ale* مفعّلة : Bu vezinde baştaki mim (م) ve sondaki te (ة) ekleme harflerdir:
شرب şürb “içme” → مشربه mişrebe “içme kabı, maşrapa”
كس kens “süpürme” → مكسه miknese “süpürge”

DİKKAT

İsm-i mekân, ism-i zaman ve ism-i âlet kategorilerindeki vezinlerin çoğu aynıdır. Bir kelimenin bu kategorilerden hangisine ait olduğunu anlamak ve metindeki anlamına göre doğru okumak için sözlüğe bakmak lâzımdır.

İSM-İ TAsGİR

İsm-i tasgîr kategorisi isimlerde küçültme kategorisidir. Bu kategoriyi Türkçede +cık/+cik, +cığaz/+ciğez ekleriyle teşkil ederiz. Bunlar aynı zamanda sevgi, şefkat, küçümseme, hakaret gibi anlamlar da içerirler. İsm-i tasgîr kategorisini oluşturan vezinlerden fu'ayl فعیل vezni Osmanlı Türkçesinde daha sık kullanılmıştır. Fu'ayl فعیل vezninde ortadaki ye (ی) harfi ekleme harftir:

عبد abd “kul” → عبید ubeyd “kulcuğaz, kölecik”;

حسن hasen “güzel” → حسین hüseyin “Hasancık” vs.

İ'LÂL

Birinci ünite de Arapçada kelimelerin aslî harflerin niteliklerine göre sahih ve mu'tell olarak ikiye ayırdıklarını, ا و ى harflerinin illet harfleri olarak isimlendirildiğini görmüştük.

Aslî harfleri içinde illet harfleri bulunan köklerde kelime türetimi sırasında bazı değişiklikler meydana gelebilir. İlet harfleri nedeniyle meydana gelen bu değişikliklere gramerde *i'lâl* adı verilir. Kelime türetimi sırasında meydana gelen bu değişiklikler ya illet harflerinin kelimedenden çıkarılması (hazf) ya da illet harflerinin başka bir harfe dönüştürülmesi (kalb) şeklinde meydana gelir. İçinde illet harfleri bulunmamasına rağmen **mehmûz** ve **muzâ'af** kelimelerin vezinlerinde de bazı değişiklikler yapılabilir ve bunlar da i'lâl olarak değerlendirilir. Bu değişiklikleri birkaç örnekle şöyle gösterebiliriz:

Mehmûz: Asli harflerinden biri hemzeli olan kelime.

Muzâ'af: Asli harflerinden ikisi aynı cins ünsüz harften oluşan kelime

Vücûd وجود kelimesinin aslî harfleri içinde illet harflerinden vav و vardır. Bu kelimedenden if'âl افعال vezniyle türetilen icâd ايجاد kelimesinde illet harfi vav ye ى harfine dönüşmüştür.

Hayr خير kelimesinin asli harflerinin biri illet harflerinden ى ye'dir. Bu kelimedenden istif'âl استفعال vezniyle türetilen istihâre استخاره kelimesinde illet harfi düşürülmüştür.

Hubb حب (sevgi) kelimesi muzâ'af bir kelimedir. Bu kelimedenden mefalet مفعلة vezniyle türetilen mahabbet محبت kelimesinde vezin değişikliğe uğramıştır. Şimdi Arapça kelime kategorilerinde görülen bazı i'lâlleri şöyle sıralayabiliriz:

Masdarlarda Yapılan İ'lâller

Sülâsî Mücerred Masdarlarda Yapılan İ'lâller

fa'l, فَعْل fi'l فِعْل ve fu'l فُعْل vezinleri muzâ'af kelimelerde fa'' فَع , fi'' فِع ve fu'' فُع şekline dönüşür: medd مَدّ, hiss حَسّ, hubb حَبّ...

fa'âl فَعَال, fi'âl فِعَال, ve fu'âl فُعَال vezinleri nâkis kelimelerde fa'â' فَعَاء, fi'â' فِعَاء, ve fu'â' فُعَاء durumuna gelir ve Osmanlıcada kelime sonundaki hemzeler genellikle yazılmaz: cezâ جَزَا, cilâ جَلَا, du'â دُعَا...

fi'le(t) فِعْلَة vezni misâl kelimelerde ilk harf atılarak 'ile(t) عِلَة durumuna gelir: vasl وَصَل, vasf وَصَف gibi misâl kelimeler fi'let veznine girdiklerinde vavlar atılarak sıla صَلَة ve sıfat صِفَة şeklini alırlar.

Kıyâsî Masdarlarda Yapılan İ'lâller

if'âl اِفْعَال bâbı ilk harfî hemzeli (mehmûz) ve misâl köklerde i'âl اِيعَال durumuna gelir: emn أَمْن → îmân اِيْمَان, vuzûh وَضُوح → îzâh اِيْضَاح...

if'âl vezni ecveflerde illet harfinin atılması ve veznin sonuna bir zait te (ة) harfî eklenmesiyle **if'âle(t)** اِفَالَة durumuna gelir: devr دور → idâre اداره, meyl ميل → imâle اماله, kıyâm قیام → ikâmet اقامت ...

if'âl vezni nâkislarda illet harfinin hemzeye dönüşmesiyle **if'â'** اِفْعَاء durumuna gelir ve sondaki hemze Osmanlıcada okunmaz ve genellikle yazılmaz: ceryân “akma” جريان → icrâ “akıtma” اجرا, ulüvv “yüce olma” علو → i'lâ “yüceltme” اعلا ...

tef'il تَفْعِيل bâbı nâkıs ve son harfî hemzeli köklerde zaid olan ye (ی) harfinin atılması ve sonuna zaid bir te (ة) eklenmesiyle **tef'ile(t)** تَفْعِلَة veya son harfî vav (و) olan köklerde vavların ye harfine dönüşmesiyle **tef'iye(t)** تَفْعِيَة durumuna gelir: safâ صفاء “saf oluş” → tasfiye تصفيه “temizleme”; semevv سمو “ad koyma” → tesmiye تسميه “adlandırma”; halâ' خلاء “boşluk, boş yer” → tahliye تخليه “boşaltma”... Bazı sâlim kelimelerden de tef'ile(t) vezniyle kelimeler yapılmıştır: zikr ذکر → tezkire تذكرة, fark فرق → tefrika تفرقه ...

tefa'ul تَفْعُل bâbı nâkıs ve son harfî hemzeli olan mehmûz kelimelerde illet harfinin ve hemzenin ye harfine dönüşmesiyle **tefa'i** تَفْعَى durumuna gelir: cilâ' جلأء “parlatma” → tecellî تجلی “görünme, belirme”; adâvet عداوت “düşmanlık” → te'addî تعدى “saldırma, zulmetme”...

tefâ'ül تَفَاعُل bâbı muzâ'af kelimelerde son iki harfinin aynı olması nedeniyle idgam yapılarak **tefâ'** تَفَاعٌ durumuna gelir: zıdd ضدّ → tezâdd تضادّ; mess مسّ “değme yapışma” → temâss تماسّ “dokunma”...

tefâ'ül bâbı nâkıs kelimelerde illet harfinin ye harfine dönüşmesiyle **tefâ'i** تَفَاعَى durumuna gelir: ulüvv علو “yücelik → te'âlî تعالی “yükselme”; devâ دوا → tedâvî تداوى...

müfâ'ale(t) مَفَاعَلَة bâbı nâkıs ve lefif kelimelerde illetli son harfin elife dönüşmesiyle **müfâ'ât** مَفَاعَات şekline girer: cezâ جزاء mücâzât “karşılık vermek, ceza vermek”; necât نجات “kurtuluş” → münâcât مناجات “Allah'tan kurtuluş isteme”...

infi'âl اِنْفِعَال bâbı ecvef kelimelerde ortadaki illet harfinin ye harfine dönüşmesiyle **infiyâl** اِنْفِيَال durumuna gelir: sevk سوق → insiyâk “sürülüp gitme”; kavd قود “önden çekme” → inkıyâd انقياد “boyun eğerek tabi olma”...

ifti'âl افعال bâbı misâl kelimelerde illet harfinin te (ت) harfine dönüşmesi ve te harflerinin idgamıyla **ittî'âl** افعال şekline girer: vahdet وحدت “birlik” → ittihâd اتحاد “birleşme”; vefk وفق “uygun görme” → ittîfâk اتفاق “uyuşma”...

ifti'âl bâbı ecvef kelimelerde ortadaki illet harfinin ye harfine dönüşmesiyle **iftiyâl** افعال durumuna gelir: şevk شوق → iştiyâk اشتياق “arzulama”; âdet عادت → i'tiyâd اعتياد “âdet edinme”...

ifti'âl bâbı nâkıs kelimelerde illet harfinin hemze harfine dönüşmesiyle **ifti'â'** افعال durumuna gelir ve Osmanlıcada kelime sonundaki hemzeler okunmaz ve genellikle yazılmaz: nihâyet نهاية → intihâ انتها “sona erme”; ulüvv علو → i'tilâ اعتلا “yükseğe çıkmak, yükselmek”...

istif'âl استفعال bâbı misâllerde ve ilk harfi hemze olan mehmûzlarda ilk harflerin ye harfine dönüşmesiyle **istî'âl** استفعال durumuna gelir: izn إذن → istîzân استيذان “izin isteme”; vuzûh وضوح → istîzâh استيضاح “izahat isteme”...

istif'âl bâbı ecveflerde illet harfinin atılması ve veznin sonuna zaid bir te harfinin getirilmesiyle **istifâle(t)** استفالة durumuna gelir: kıyâm قيام → istikâmet استقامت; şûrâ شوری → istişâre استشارة...

istif'âl bâbı nâkıs, lefif ve son harfi hemzeli kelimelerde son harflerin hemzeye dönüşmesiyle **istif'â'** استفعال durumuna gelir ve Osmanlıcada sondaki hemzeler söylenmez ve genellikle yazılmaz: afv عفو → isti'fâ استعفا; du'â دعا → istid'â استدعا “yalvararak dileme, dilekçe”...

İsm-i Fâ'il Vezinlerinde Yapılan İ'lâller

fâ'il فاعل vezni ilk harfi hemzeli kelimelerde **â'il** آعل durumuna gelir: emr أمر → âmir أمير; ekl اكل “yemek yemek” → âkil اكل “yemek yiyen”...

fâ'il vezni ecvef kelimelerde illet harfinin hemzeye dönüşmesiyle **fâ'il** فاعل durumuna gelir: devr دور → dâ'ir دائر; meyl ميل → mâ'il مائل...

fâ'il vezni nâkıs kelimelerde illet harfinin ye harfine dönüşmesiyle **fâ'i** فاعلي şekline girer: rızâ رضا râzî راضى; himâye حمایه → hâmi حامی...

fâ'il vezni muzâ'af kelimelerde son iki harfinin aynı olması sebebiyle **fâ''** فاعل durumuna dönüşür: delâlet دلالت → dâll دال “yol gösteren”; firâr فرار → fârr فائر “fırar eden, kaçan”...

müf'il مفعول vezni misâl ve ilk harfi hemzeli kelimelerde **mû'il** موعول durumuna gelir: îcâd ایجاد → mûcid موجد “icat eden”; îrâs ايراث “miras bırakma” → mûris مورث “miras bırakan”...

mü'fil vezni muzâ'af'larda son iki harfin idgamıyla **müfi'** مفع شكلini alır: ızrâr اضرار → muzırr مضر "zarar veren"; ısrâr اصرار → musırr مصر "ısrar eden"...

mü'fil vezni ecveflerde illet harfinin ye harfine dönüşmesiyle **müfil** مفیل durumuna gelir: idâre اداره → müdir مدير; ifâde افاده "faydalı olma" → müfid مفید "faydalı"...

mü'fil vezni nâkıs, lefif ve son harfi hemzeli kelimelerde son harfin ye harfine dönüşmesiyle **müf'î** مفعی biçimine döner: ihyâ احيا → muhyî محي "dirilten"; i'tâ اعطا → mu'tî معطي "veren"...

müfa'il مفعل vezni nâkıs ve son harfi hemzeli kelimelerde son harfin ye harfine dönüşmesiyle **müfa'î** مفعی durumuna gelir: terbiye تربيه → mürebbî مربی "eğitmen"; tecziye تجزيه "cezalandırma" → mücezzî مجزي "cezalandıran"...

mütefa'il متفعل vezni nâkıs, lefif ve son harfi hemzeli olan mehmûz kelimelerde **mütefa'î** متفعی şekline girer: tecellî تجلی → mütecellî متجلی "tecelli eden, görünen"; tesellî تسلي → mütesellî متسلي "teselli eden"...

mütefâ'il متفاعل vezni muzâ'af'larda son iki harfin idgamıyla **mütefâ'** متفاع شكلine girer: tezâdd تضاد → mütezâdd متضاد "birbirine zıt olan"; temâss تماس → mütemâss متماس "temas eden"...

mütefâ'il vezni nâkıs ve lefif kelimelerde **mütefâ'î** متفاعی durumuna gelir: tedâvî تداوى → mütedâvî متداوى...

müfâ'il مفاعل vezni nâkıs kelimelerde **müfâ'î** مفاعی durumuna gelir: müsâvât مساوات → müsâvî مساوى "eşit olan, denk"...

münfa'il منفعل vezni muzâ'af kelimelerde aynı harflerin idgamıyla **münfa'** منفاع durumuna gelir: infikâk انفكاك "ayrılma, çıkma" → münfekk منفك "ayrılan, çıkan"...

münfa'il vezni ecvef kelimelerde illet harfinin elife dönüşmesiyle **münfâl** منفال شكلini alır: inkıyâd انقياد "boyun eğme" → münkâd منقاد "boyun eğen"...

münfa'il vezni nâkıs ve lefif kelimelerde **münfa'î** منفاعی şeklinde gelir: inzivâ انزوا → münzevî منزوى "bir köşeye çekilen"...

müfte'il مفتعل vezni muzâ'af kelimelerde son iki harfin idgamıyla **müfta'** مفتع شكلine dönüşür: iştikâk اشتقاق "kelime türeme" → müştakk مشتق "türemiş, bir kelimenin türevi"; irtidâd ارتداد "dinden dönme" → mürtedd مرتد "dinden dönmüş"...

müfte'il vezni ecvef kelimelerde illet harfinin elife dönüşmesiyle **müftâl** şekline dönüşür: ihtiyâc احتياج → muhtâc محتاج....

müfte'il vezni nâkıs, lefif ve son harfî hemzeli mehmûz kelimelerde **müfte'î** şekline girer: iştirâ اشترا "satın alma" → müşterî مشتری; iftirâ افتراء → müfterî مفتری "iftira eden"...

müstef'il مستفعل vezni muzâ'af kelimelerde son iki harfin idgamıyla **müstefî'** مستفيع şekline dönüşür: istiklâl استقلال → müstakill مستقل; istikrâr استقرار → müstakirr مستقر "istikrarlı"...

müstef'il vezni ecvef kelimelerde **müstefîl** مستفيل durumuna gelir: istikâmet استقامة → müstakîm مستقيم "doğru, doğruluk üzere olan"; istifâde استفاده → müstefîd مستفيد "yararlanan"...

müstef'il vezni nâkıs, lefif ve son harfî hemzeli mehmûz kelimelerde **müstefî** مستفيع şekline dönüşür: isti'fâ استعفا → müsta'fi مستعفي "istifa eden"; istihzâ استهزاء "alay etme" → müstehzî مستهزئ "alay eden"...

İsm-i Mef'ûl Vezinlerinde Yapılan İ'lâller

mef'ûl مفعول vezni illet harfî vav harfî olan ecvef kelimelerde **mefûl** مفعول , illet harfî ye harfî olan ecvef kelimelerde **mefîl** مفيل durumuna gelir: havf خوف "korku" → mahûf محوف "korkulu; korkunç", bey' بيع "satma" → mebi' مبيع "satılmış, satılan şey"...

mef'ûl vezni illet harfî vav olan nâkıs kelimelerde **mef'uvv** مفعو (Osmanlıcada mefû şeklinde de okunabilir), illet harfî ye olan nâkıs kelimelerde **mef'iyy** مفعي (Osmanlıcada mefî şeklinde de okunabilir) durumuna gelir: da'vet دعوت → med'üvv مدعو → med'û "davet edilmiş"; remy رمي "atma" → mermiyy مرمي → mermî "atılan şey"...

müf'al مفعل vezni muzâ'af kelimelerde **müfa'** مفع şekline gelir: imdâd امداد "yardım etme" → mümedd ممد "yardım olunan"...

müf'al vezni misâl kelimelerde **mû'al** موعل durumuna gelir: îsâl ایصال "ulaştırma" → mûsal موصل "ulaştırılmış"....

müf'al vezni ecvef kelimelerde **müfâl** مفال durumuna gelir: irâde ارادة → murâd مراد ...

müf'al vezni nâkıs ve lefif kelimelerde **müf'â** مفعي durumuna gelir: i'tâ اعطا "verme" → mu'tâ معطي "verilmiş"; îma إمامة → mûmâ مومي "ima edilen"...

müfa'al مَفْعَل vezni nâkıs, lefif ve son harfi hemzeli mehmûz kelimelerde **müfa'â** مَفْعَى durumuna gelir: tesmiye تسميه “isimlendirme” → müsemmâ مَسْمَى “isimlendirilmiş”; takviye تقويه → mukavvâ مَقْوَى “kuvvetlendirilmiş” ...

mütefa'al مَتَفَعَل vezni nâkıs kelimelerde **mütefa'â** مَتَفَعَى durumuna gelir: teveffî “ölme” müteveffâ “ölen, vefat eden”...

müfte'al مَفْتَعَل vezninin muzâ'af ve ecvef kelimelerdeki i'lâli ism-i fâ'ili ile aynıdır.

müfte'al vezni misâl kelimelerde **mütte'al** مَتَّعَل şekline dönüşür: ittihâm اتِّهَام “suçlandırma” → müttehäm مَتَّهَم “suçlanan”, ittîfâk اتِّفَاق → müttefak مَتَّفَق “birleşilmiş”...

müfte'al vezni nâkıs ve lefif kelimelerde **müfte'â** مَفْتَعَى durumuna gelir: ıstîfâ اصْطِفَا “seçme, ayıklama” → mustafâ مِصْطَفَى “seçilmiş”, iddî'â ادِّعَا → müdde'â مَدَّعَى “dava olunan, davalı”...

müstef'al مُسْتَفَعَل vezni muzâ'af kelimelerde **müstefa'** مُسْتَفَعَى şekline dönüşür: istihkâk اسْتِحْقَاق → müstehakk مُسْتَحَقَّ “hak edilen”...

müstef'al vezni ecvef kelimelerde **müstefâl** مُسْتَفَال şekline girer: isti'âre اسْتِعَارَة “eğretileme” → müste'âr مُسْتَعَار “eğreti alınan, takma ad”...

müstef'al vezni nâkıs kelimelerde **müstef'â** مُسْتَفَعَى durumuna girer: istisnâ اسْتِثْنَا → müstesnâ مُسْتَثْنَى “istisnâ edilmiş”...

Diğer Bazı Vezinlerinde Yapılan İ'lâller

fa'il فَعِيل vezni nâkıs ve sonu hemzeli mehmûz kelimelerde **fa'iy** فَعِي şekline dönüşür ve vezin Osmanlıcada genellikle **fa'î** şeklinde okunur: gınâ غِنَا “zenginlik” → ganî غَنِي “zengin”, ulüv عُلُو “yücelik” → 'alî عَلِي “yüce”....

ef'al اَفْعَل vezni muzâ'af kelimelerde **efa'** اَفْعَ biçimindedir: lezîz لَذِيذ → elezz الذَّ “en lezzetli”; sahîh صَحِيح → esahh اصْحَّ “en doğru”...

ef'al vezni nâkıs ve lefif kelimelerde **ef'â** اَفْعَى şekline dönüşür: kavî قَوِي → akvâ اقْوَى “en güçlü”...

mef'al مَفْعَل vezni ecvef kelimelerde **mefâl** مَفَال biçimine dönüşür: ziyâret زِيَارَة → mezâr مَزَار...

mef'alet مَفْعَلَة vezni muzâ'af kelimelerde **mefa'at** مَفْعَفَات şekline girer: hubb حُب “sevme” → mahabbet مَحَبَّة...

DİKKAT

Bu kısımda verilen vezinlerin değişik kategorilerde kelimeler yapabildiklerini unutmayınız.

SIRA SİZDE

3

şuna gınâ, وجود vüçüd ve ولی velî kelimelerinin köklerinden vezinleri ile birlikte i'lâle uğramış en az iki tane kelime türetiniz.

Özet

Arapçadaki Sıfatların Hangi Kelime Kategorilerinden Oluştuklarını Tanımak.

Arapça kelime grupları içinde ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdil, mübâlağa-i fâ'il ve ism-i mensûb olarak isimlendirilen kelime çeşitlerinin sıfat olarak değerlendirilir. Bunlardan ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûllerin yapılışı üzerinde 2. ve 3. ünitelerde durulmuştu. Sıfat-ı müşebbehe, özne'deki değişmeyen bir durum ve niteliği bildiren kelimelere denir. Bunlar ism-i fâ'illere benzedikleri için bu adı almışlardır. Ancak ism-i fâ'illerden başlıca farkı, ism-i fâ'illerin belirttiği niteliğin geçici olması; sıfat-ı müşebbehenin belirttiği durum ve niteliğin sürekli, kalıcı olmasıdır. Türkçedeki -kan/-ken (çalışkan, girişken); -kın/-kin (azgın, pişkin, düşkün) ekleri Arapçadaki sıfat-ı müşebbehe kategorisine denk gelen kelimeler türetir. İsm-i tafdil, kategorisindeki sıfatlar, ifade ettikleri niteliğin özne'de başkalarına göre daha çok veya en çok olduğunu ifade ederler. Günümüz Türkçesinde bu kategoriyi teşkil eden bir ek yoktur. Bu kategoriyi Türkçede söz dizimi yoluyla büyük → daha büyük ~ en büyük şeklinde yapmaktayız. Masdarın ifade ettiği işin çok yapıldığını, abartıyla yapıldığını veya daima yapıldığını ifade eden kelimelere mübâlağa-i fâ'il denilmektedir. Bunlar fiilde ifade edilen iş ve hareketin çok veya sıklıkla, mübâlağa ile, devamlı olarak yapıldığını ifade etmektedirler. İsm-i mensûb kategorisindeki kelimeler aitlik, mensupluk anlamları veren sıfatlardır. Bir şeye ait, bir şeye dair, bir şey ile ilgili vs. anlamlarındaki kelimeler bu kategoride olur. Bu kelimeler kıyâsî, yani bir kurala bağlı olarak üretilir. Bunların yapılışı Türkçedeki ekleme sistemine benzer: Kelimenin sonuna Arapçada /iyyün/ şeklinde okunan bir ye (ي) getirilir. Yani ye harfi şeddeli ve tenvinlidir. Osmanlı Türkçesinde ise şedde ve tenvinin kaldırılmasıyla bu ek /i/ şeklinde okunur:

Arapçada Sıfat Yapan Vezinleri Sıralamak.

Sıfat-ı müşebbehe kategorisindeki fa'il فاعيل, e'fal; ism-i tafdil kategorisinde e'fal فاعل; mübâlağa-i fâ'il kategorisinde fa'âl فاعال, fa'ûl فاعول gibi vezinler kullanılır. İsm-i mensûb kategorisinde ise vezin kullanılmaz. Vezin yerine kelimelerin sonuna nisbet eki olan ye harfi getirilir: سنت sünnet → سني sünni gibi.

Arapçada Zaman, Mekan, Alet ve Küçültme İsmi Yapan Vezinleri Listelemek.

Arapçada ism-i mekan kategorisinde me'fal مفاعل, me'fil مفاعل, me'falet مفاعلة, me'filet مفاعلة; ism-i zaman kategorisinde me'fal مفاعل ve me'fil مفاعل; ism-i âlet kategorisinde mi'fal مفاعل, mi'fâl مفاعل, Mi'fale مفاعلة; ism-i tasgîr kategorisinde de fu'ayl فاعيل vezni ile kelimeler türetilir.

İ'lâl Konusunu Tanımlamak ve İ'lâle Uğrayan Vezinleri Tanımak.

Aslî harfleri içinde illet harfleri bulunan köklerde kelime türetimi sırasında bazı değişiklik meydana gelebilir. İlet harfleri nedeniyle meydana gelen bu değişikliklere gramerde i'lâl adı verilir. Kelime türetimi sırasında meydana gelen bu değişiklikler ya illet harflerinin kelimedenden çıkarılması (hazf) ya da illet harflerinin başka bir harfe dönüştürülmesi (kalb) şeklinde meydana gelir. İçinde illet harfleri bulunmamasına rağmen mehmu'z ve muzâ'af kelimelerin vezinlerinde de bazı değişiklikler yapılır, bunlar da i'lâl olarak değerlendirilir.

Kendimizi Sınayalım

- Aşağıdakilerin hangisinde sadece sıfat türünde kelimeler türeten yapılar yer almamıştır?
  - ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, ism-i mensûb
  - ism-i tafdîl, ism-i mekân, ism-i mensûb
  - sıfat-ı müşebbehe, ism-i mensûb, ism-i tafdîl
  - ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe
  - ism-i tafdîl, sıfat-ı müşebbehe, mûbâlağa-i fâ'il
- Aşağıdaki ifadelerden hangisi sıfat-ı müşebbeler ile ism-i fâ'iller arasındaki temel farkı açıklamaktadır?
  - İsm-i fâ'il kalıpları isim, sıfat-ı müşebbehe kalıpları ise sıfat türünde kelimeler türetirler.
  - Sıfat-ı müşebbehe kalıpları ism-i fâ'il kalıplarına göre Osmanlı Türkçesi metinlerinde daha sık kullanılmıştır.
  - İsm-i fâ'iller geçici, sıfat-ı müşebbeler ise kalıcı vasıflar bildiren kelimeler türetirler.
  - Sıfat-ı müşebbehe kalıpları ism-i fâ'il kalıplarına göre daha çoktur.
  - Türkçeye geçmiş Arapça sıfatların tamamı sıfat-ı müşebbehe kalıbında türetilmiş kelimelerden oluşur.
- Aşağıdakilerin hangisinde sıfat-ı müşebbehe ve ism-i mekân kelimeleri birlikte ve doğru olarak verilmiştir?
  - جسور cesûr - مشربه maşraba
  - حمال hammâl - محراب mihrâb
  - جنيد cüneyd - محكمة mahkeme
  - حيران hayrân - مطبعة matba'a
  - الزم elzem - منزل menzil
- Aşağıdaki sıfatın hangisinde okunuş ve anlam denkleştirme **yanlıştır**?
  - لطيف = latîf = güzel, hoş
  - كثير = kesîr = çok
  - صغير = sugayr = küçük
  - رحيم = rahîm = rahmetli, acıyan
  - عظيم = azîm = büyük
- Aşağıdakilerin hangisinde sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdîl ve mûbâlağa-i fâ'il sıralamasına uyulmuştur?
  - كريم = kerîm = سیاح
  - افضل = mekkâr = مكار
  - اصغر = asgar = كذاب
  - اندر = ender = موج
  - اعظم = evvâc = رزاق
- Aşağıdakilerin hangisinde kelimelerin okunuş ve anlam denkleştirme **yanlıştır**?
  - فضل = efdal = مكار mekkâr = rahîm = merhametli, en faziletli, çok hilekâr
  - سيح = siyâh = كريم kerîm = اكبر ekber = siyah, cömert, en büyük
  - احمر = ahmer = اصغر asgar = كذاب kezzâb = kızıl, en küçük, çok yalancı
  - ابكم = ebkem = اندر = موج mevvâc = suskun, en az bulunan, çok dalgalı
  - احمق ahmak = اعظم a'zam = رزاق rezzâk = ahmak, en büyük, çok rızık verici
- Aşağıdakilerden hangisi ism-i âlet grubundan bir kelime değildir?
  - مفتاح miftâh
  - منبر minber
  - مسطر mistar
  - مسواك misvâk
  - مولد mevlid
- Aşağıdakilerin hangisinde kelimenin vezni ve ait olduğu grup **yanlış** verilmiştir?
  - كبير kebîr = fa'il = sıfat-ı müşebbehe
  - اصغر asgar = ef'al = ism-i tafdîl
  - مجلس meclis = mef'il = ism-i zaman
  - ميزان mîzân = mif'âl = ism-i âlet
  - عبيد ubeyd = fu'ayl = ism-i tasgîr

9. Aşağıdakilerin hangisinde i'lâle uğramış bir kelime vardır?

- a. مسكن mesken - اندر ender
- b. طلاب tullâb - صياد sayyâd
- c. متفكر mütefekkir - وحدت vahdet
- d. احترام ihtirâm - حرمت hürmet
- e. ازدواج izdivâc - تلافی telâfî

10. Aşağıdaki kelimelerin hangisinin nisbet eki **yoktur**?

- a. سنئ sünñî
- b. والئ vâlî
- c. ملئ millî
- d. علئ Alevî
- e. تجارئ ticârî

Okuma Çalışması - 1

Mu'allim Mecmû'ası: Bu unvân ile ve 15 Temmûz târihiyle İstanbul'da bir mecmû'a neşr edildi. "Mu'allim" tadrîsât mecmû'ası gibi mu'allimlik mesleğine â'id mecmû'adır. Mukaddimesine nazaran, bu mecmû'anın niyeti mu'allimlerin usûl-i terbiye ve tadrîs hakkındaki fikirlerini teşhîre ve bunları mütecânis kılmağa bir vâsita olmak ve bir taraftan da bu zeminlere â'id hâdiseleri toplamaktır. "Mu'allim" in "Terbiye ve Milliyet" adlı ilk makâlesi Ziyâ Gökâlp Bey'indir. Ziyâ Bey, bu makâlesinde milletlerin cem'iyetlerine göre derecesi nasıl değiştiğini gösterdikten sonra, Osmânlı Türklerinde millî harsın ictimâ'î devrelerini ta'dâd ve tavsîf ediyor ve milletimizin beyne'l-milîl terbiyeden millî terbiyeye atlaması için millî harsın ilm-i ictimâ' usûlleriyle keşfini tavsiye ediyor. İsmâ'îl Hakkı Bey, "Asrımızın Terbiye Gâyeleri" adlı makâlesinde yirminci asrın terbiyesinin beyne'l-milîl ve müşterek olan gâyelerinden bahsediyor. Bu gâyeleri: İstihâl, tamâmiyyet, ferdiyyet, hayât ve hakikat ta'mîm-i ma'ârif noktalarında toplanarak mu'âsır terbiyelerin müşterek seciyelerini gösteriyor. Mecmû'a daha bir iki makâle ile ma'ârif hayâtına dâ'ir fıkraları ihtivâ ediyor. Mu'allim Mecmû'ası'nın belli başlı kusuru kabıdır. Ümîd ederiz ki bu risâle başlangıçta va'd ettiği niyetlere sâdik kalarak hey'et-i ta'limiyyemiz için bir müdâvele-i efkâr vâsıtası olmak hizmetini unutmayacaktır. Teşebbüsü takdîr ve bütün ma'ârif adamlarını bu mecmû'ayı almak ve okumak husûsuna teşvik bir vazîfedir.

Okuma Çalışması - 2

Resm-i Küşâd Nutukları

I

Mü'essislerden Doktor Es'ad Paşa tarafından:

Huzzâr-ı kirâm! Cem'iyetimizin küşâd merâsimine vâki' olan icâbetinizden dolayı cem'iyet nâmına arz-ı teşekkür ile maksad-ı te'sîs hakkında mücmelen birkaç söz söylemek isterim. Gâyemizin teferru'âtını refik-i muhteremlerim arz ve îzâh edecekler; bendeniz yalnız hey'et-i umûmiyyesinden bahs edeceğim.

Cem'iyetimizin mühim bir maksad ve gâyesi vardır. Şimdiye kadar her nasılsa bir çok esbâb taht-ı te'sîrinde memleketimizde te'essüs edemeyen millî bir terbiye, millî bir mefkûre, millî bir gâye te'sîs etmek vücûdu, dimâği ve ahlakı sağlam, dindâr, azmkâr, müteşebbis uzuvlar yetiştirmek ve bu gâyeyi teşmîl ederek millette bir "millî vahdet" görmek diğer milletlerde olduğu

gibi Türk milletinin de ilmî, her nereden gelirse gelsin kendine mâl ederek bir kisve-i milliyyeye bürümesini te'mîn etmek: el-hâsıl dindâr bir Türk vicdânı uyandırmak. İşte cem'iyetimizin makâsid-i esâsiyyesinden biri ve en mühimmi.

İkincisi: İzâhına lüzûm görmediğim bir çok avâmil taht-ı te'sîrinde ihtiyâcât-ı milliyyemizi te'mîn edemeyerek ez-her cihet sâha-i terakkîde çok geri kaldık, Avrupalılar ise bi'l-aks ihtiyâcât-ı milliyyelerini zamanında idrâk ettiler, inkılâblarını yaptılar. Sâha-i terakkiyyâda o kadar ileri gittiler ki aramızda hiç bir nisbet ve tevâzün kalmadı. Bu hepimizi pek derin düşündürecek kadar elîmdir. Ma'a-hâzâ ne kadar çok ve uzun olursa olsun bu mesâfeyi kat' etmek onlara yetişmek lâzım ve bu da mümkündür. Bu husûsta ibtidâ nevâkis-ı milliyyeyi idrâk ve onları itmâm için ne gibi bir hatt-ı hareket ta'yîn etmek lâzım olduğunu düşünerek bir program çizeceğiz.

Okuma Parçası

Geçmiş Günler'den

Cenâb Şehâbeddîn Bey

Romancılık bizi "Edebiyyât-ı Cedîde bahsine götürdü. Cenâb'ın memleketimizde hüviyyet-i edebiyesine en azîm bir hürmetle merbût olduğu şâir, Tevfik Fikret Bey'dir. "Hâlid Ziyâ'ya, romanlarını yazdırmak husûsunda teşvikâtta bulunan odur. Sözümlü ciddiyetle telakkî ediniz! Fikret olmasaydı Edebiyyât-ı Cedîde meydâna gelmezdi demeyeyim, fakat her hâlde daha revnaksız, daha nâkis bir şekilde tecelli ederdi. O mektebin rûhu odur! Her memlekette ta'zîz edilebilecek kadar yüksektir!" dedi.

Ben bahsin bu vadiye dökülmesinden cesâret aldım. Kendisinin edebiyâyta nasıl başladığını ve ilk yazısını sordum.

"O da pek garîbdir. Ben tıbbiyede iken Nâcî edebiyâtı zafer günlerini yaşıyordu. O vakit muallim-i merhûm Tercümân-ı Hakikat gazetesinin ser-muharrirliğini, daha başka ta'birle, edebî muharirliğini idâre ederdi. Arkadaşlarımdan bu gazeteye yazı gönderenler bulunuyordu. Bilirsiniz ki mekteplerde bazı kitâbeti düzgünce çocuklar vardır ve rûfekâ arasında şâir, münşî nazarıyla görülürler, ben de o kafiledendim. Israra dayanamayarak bir şey de ben yazıp gönderiverdim. Şimdi ismini bile hatırlayamadım. Ertesi gün Tercümân'ın edebî sütûnunda bizim yazı altında Naci Efendi'nin bir satırlık medhiyyesiyle intişâr etmiş. İşte başlayışım bu sûretledir."

Rûşen Eşref

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Arapça Sıfatlar” kısmını yeniden okuyunuz.
2. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Sıfat-ı Müşebbehe” kısmını yeniden okuyunuz.
3. d Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Sıfat-ı Müşebbehe” ve “İsm-i Mekân” kısımlarını yeniden okuyunuz.
4. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Sıfat-ı Müşebbehe” ve “İsm-i Tasgîr” kısımlarını yeniden okuyunuz.
5. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Sıfat-ı Müşebbehe”, “İsm-i Tafdîl” ve “Mübâlağa-i Fâ’il” kısımlarını yeniden okuyunuz.
6. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “Sıfat-ı Müşebbehe”, “İsm-i Tafdîl” ve “Mübâlağa-i Fâ’il” kısımlarını yeniden okuyunuz.
7. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “İsm-i Âlet” kısmını yeniden okuyunuz.
8. c Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “İsm-i Mekân” ve “İsm-i Zamân” kısımlarını yeniden okuyunuz.
9. e Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “İ’lâl” bölümünü yeniden okuyunuz.
10. b Cevabınız doğru değilse, kitabınızın “İsm-i Mensûb” kısmını yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

A)

حزن	hüzn	حزين	hazîn
عظمت	azamet	عظيم	azîm
بلاغت	belâgat	بلغ	belîg
جمال	cemâl	جميل	cemîl
ادب	edeb	اديب	edîb
الم	elem	اليم	elîm
امارت	emâret	امير	emîr
غربت	gurbet	غريب	garîb
خيانت	habâset	خيبت	habîs
حمد	hamd	حميد	hamîd
سفالت	sefâlet	سفيل	sefîl

B)

فهم	fehm	افهم	efhem
قرب	kurb	اقرب	akreb
مجيد	mecîd	امجد	emced
نفيس	nefis	انفس	enfes
راجح	râcih	ارجح	ercah
سفيل	sefil	اسفل	esfel

Sıra Sizde 2

A)

موج	mevc	مواج	mevvâc
غفران	gufrân	غفار	gaffâr
جبر	cebr	جبار	cebbâr
ستر	setr	ستار	settâr
خلق	halk	خلاق	hallâk
جولان	cevelân	جوال	cevvâl
سيران	seyerân	سيار	seyyâr
عيش	ayş	عياش	ayyâş
ميل	meyl	ميال	meyyâl
سحر	sihr	سحار	sehhâr
جرح	cerh	جراح	cerrâh

B)

حسد	hased	حسود	hasûd
غيوت	gayret	غيور	gayûr
شكر	şükr	شكور	şekûr
كنم	ketm	كتوم	ketûm

Sıra Sizde 3

غنا gınâ → غنى ganî (fa’îl vezninde) → مستغنى müstagnî (müstef’il vezninde).
وجود vücûd → ايجاد îcâd (if’âl vezninde) → موجد mücîd (müf’il vezninde)
ولى velî → استيلا istîlâ (istif’âl vezninde) → مستولى müstevlî (müstef’il vezninde)

Yararlanılan Kaynak

Develi, H. (2008). **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1-2**. İstanbul. Kesit Yayınları.

5

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Arapça tamlama yapısını tanıyabilecek,
- Arapça ön edatları sıralayabilecek,
- Arapça tamlamalardaki farklı okunuşları ayırt edebilecek,
- Arapça lafzî tamlamaları tanımlayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Arapça tamlama
- Harf-i ta'rif
- Hurûfu 'ş-şemsiyye
- Hurûfu'l-kameriyye
- Lafzî izafet

İçerik Haritası

- ARAPÇA YAPILI TAMLAMALAR
- ARAPÇA YAPILI İSİM TAMLAMALARI
- ARAPÇA YAPILI SIFAT TAMLAMALARI
- ARAPÇA ÖN EDATLAR
- ARAPÇA TAMLAMALARDAKİ DEĞİŞİKLİKLER
- ARAPÇA BİRLEŞİK SIFATLAR: LAFZÎ İZAFET

Arapça Kelime Grupları: İsim ve Sıfat Tamlamaları, Edatlar

ARAPÇA YAPILI TAMLAMALAR

Bundan önceki ünitelerde Arapça kelimelerin yapıları hakkında bilgiler öğrendik. Osmanlı Türkçesinde Arapça kelimeler yanında Arapça yapıli tamlamalar da kullanılmıştır. Bu ünite de Arapça yapıli tamlamaların Osmanlı Türkçesinde kullanılan şekillerini öğreneceğiz. Ancak tamlamaların yapılarını anlatmaya geçmeden önce, Arapça tamlamaların doğru okunabilmeleri için oldukça önemli olan iki konuyu öğrenmemiz gerekiyor. Bunlar, *harf-i ta'rîf* ve *hurûfu'ş-şemsiyye ve'l-kameriye* konularıdır:

Harf-i Ta'rîf

Türkçe ve Fasçadan farklı olarak Arapça kelimelerde ayrı bir belirlilik kategorisi vardır. Türkçede belirlilik özel eklerle teşkil edilen bir kategori teşkil etmez. Türkçede iyelik ekleri ve bazı hâl ekleri kelimeleri belirli yapar:

Çocuk cam kırdı. (Hangi cam olduğu bilinmiyor.)

Çocuk camı kırdı. (Hangi cam olduğu biliniyor.)

Bisiklet çok güzel. (Hangi bisiklet olduğu açık değil.)

Bisikletiniz çok güzel. (Hangi bisiklet olduğu belli.)

İngilizcede *a pencil* “herhangi bir kalem” ile *the pencil* “belli bir kalem” arasında da belirlilik belirsizlik farkı vardır. *the* edatı kelimeyi belirli hâle getirmektedir.

Arapçada kelimeyi belirli hâle getiren morfolojik unsur, *harf-i ta'rîf* denilen bir ön ektir. Elif+lâm *أل* şeklinde yazılan bu ön ek, kelime başında olduğunda bazı kelimelerde *el-*, bazı kelimelerde ise kelimenin ilk harfi şeddeli olacak şekilde okunur:

الوطن *el-vatan*

الزمان *ez-zamân*

Güneş harfleri (Hurûfu'ş-şemsiyye)

Harf-i ta'rîf alan bir kelime *el-beyt*, *el-bint*, *el-veled*, *el-kitâb* şeklinde okunur. Ancak bir kısım harfler vardır ki, kelime bu harflerle başladığı zaman harf-i ta'rîfin lâm'ını kendisine benzeştirir. Güneş harfleri (hurûfu'ş-şemsiyye) denilen bu harfler şunlardır. Bunlara *şemsi harfler* de denir:

ت ، ث ، د ، ذ ، ر ، ز ، س ، ش ، ص ، ض ، ط ، ظ ، ل ، ن

Diğer harfler ise ay harfleri (hurûfu'l-kameriyye) adını alır.

Hurûfu'ş- şemsiyye ile başlayan harf-i ta'rîfli kelimelerden örnekler:

الشمس	eş-şems “güneş”	<i>el-şems değil!</i>
الدهر	ed-dehr “dünya”	<i>el-dehr değil!</i>
الزمان	ez-zamân “zaman”	<i>el-zamân değil!</i>
الرمضان	er-Ramazân “Ramazan”	<i>el-Ramazân değil!</i>
النجاة	en-necât “kurtuluş”	<i>el-necât değil!</i>
الظهر	ez-zuhr “öğle vakti”	<i>el-zuhr değil!</i>

Örneklerde görüldüğü gibi, şemsî (güneş) harflerden biri ile başlayan kelimelerde harf-i ta'rîfin lâm'ı kelimenin ilk harfi gibi okunmaktadır. Bu özellik, Arapça tamlamaların doğru okunuşunda önemlidir.

Ay Harfleri (Hurûfü'l-kameriyye)

Yukarıda öğrendiğimiz güneş harfleri dışındaki harfler ise ay harfleridir. Bunlara *kamerî harfler* de denir. Bu harflerden biriyle başlayan kelimelerde harf-i ta'rîfte herhangi bir değişiklik olmaz ve *el-* şeklinde okunur: *el-beyt*, *el-hakk*, *el-yevm* ‘gün’ vs.

بيت	beyt ‘ev’	البيت	el-beyt
كتاب	kitâb	الكتاب	el-kitâb
ولد	veled ‘çocuk’	الولد	el-veled
بنت	bint ‘kız’	البنت	el-bint

SIRA SİZDE

1

“eş-şeyh”, “el-hâc”, “el-hak”, “el-insaf”, “el-veda” kelimelerini Arap harfleri ile yazınız.

ARAPÇA YAPILI İSİM TAMLAMALARI

Şimdi Arapça isim ve sıfat tamlamalarının kuruluşunu görelim:

Arapçada da, Farsçada olduğu gibi tamlamadaki kelime sırası Türkçedekinden farklıdır ve önce tamlanan (muzâf /mevsuf), sonra tamlayan (muzâfun ileyh / sıfat) gelir. Tamlayan kelimenin başında harf-i tarif (ال el-) olur. Tamlanan (muzâf) kelimenin son harfi, bazı istisnalar dışında ötreli okunur. Harf-i ta'rîfin elif'i hiçbir zaman okunmaz:

بابُ الْبَيْتِ   bâbü'l-beyt ‘evin kapısı’
ty   tn

Görüldüğü gibi bu tamlamada unsurların dizilişi Farsça باب بيت *bâb-ı beyt* tamlaması ile aynıdır; tek fark ikinci kelimenin başındaki harf-i ta'rîf dediğimiz ön ek ve bunun okunuşudur.

bâb-ı beyt	bâbü'l-beyt
tn ty	tn ty
<i>Farsça tamlama</i>	<i>Arapça tamlama</i>

Şimdi aşağıdaki Arapça yapıtlı tamlamaların yapıtlarını ve anlamlarını inceleyelim:

دين الاسلام	dînu'l-İslâm	“İslâm dini”
خالق الارض	Hâliku'l-arz	“arzin yaratıcısı”
دار الفنون	dâru'l-fünûn	“fenler evi”
شمس العرفان	şemsü'l-irfân	“irfan güneşi”
حب الوطن	hubbü'l-vatan	“vatan sevgisi”
امير المؤمنين	emîrû'l-müminîn	“mü'minlerin emîri”
كلید البحرين	kilîdü'l-bahreyn	“iki denizin kilidi”
مالك الملك	mâlikü'l-mülk	“mülkün sahibi”

Bu tamlamaları ال el- takısını kaldırarak ve izafet kesresi koyarak kolaylıkla Farsça yapıtlı tamlamalar hâline dönüştürmek mümkündür. Meselâ dînu'l-İslâm → dîn-i İslâm; Hâliku'l-arz → Hâlık-ı arz vs.

Arapça Tamlamaların Okunuşu

Arapça tamlamaların okunuşunda tamlayanı (muzâfun ileyhi) güneş harfleriyle (şemsî harflerle) başlayan kelimelere dikkat etmek gerekir; zira bu durumda harf-i ta'rîfin lâm'ı tamlayanın ilk harfiyle aynı okunur:

فقر الدم	fakrû'd-dem	“kansızlık”
فاطر السماوات	fâtîru's-semâvât	“göklerin yaratıcısı”
دار الدنيا	dâru'd-dünyâ	“dünya evi”
اعصار السالفه	a'sâru's-sâlife	“geçmiş asırlar”
سلسلة الذهب	silsiletü'z-zeheb	“altın zincir”
بقية السيف	bakiyyetü's-seyf	“kılıç artığı (savaşta ölmeyenler)”

Tamlanan (muzâf) kelime ekleme harflerden ة veya ت ile bitiyorsa bu harfler ة ile yazılır. Dilimizde ت ile biten bazı kelimeler tamlayan (muzâfun ileyhi) oldukları zaman bu ت , ة olarak okunur.

حسرت	→	حسرة الملوك	hasretü'l-mülûk 'meliklerin hasreti(ni çektiği yer)
ليله	→	ليلة القدر	leyletü'l-Kadr 'Kadir gecesi'
تذكرة	→	تذكرة الاوليا	tezkiretü'l-evliyâ 'evliyalar tezkiresi'
قيامت	→	يوم القيامة	yevmü'l-kıyâme 'kıyamet günü'
سعدت	→	دار السعادة	dârü's-saâde 'mutluluk evi'
صحت	→	حفظ الصحة	hıfzu's-sıhha 'sağlık koruma'

Arapça yapılı tamlamalar Farsça yapılı olanlara nispetle Osmanlı Türkçesinde daha az kullanılmışlardır. Bunların büyük bir kısmı makam ve mevki isimlerinde, kitap isimlerinde, kimi dinî tabirlerde ve bilhassa bilimsel terminolojide karşımıza çıkar.

Makam ve Mevki İsimleri

باب السعادة emîrû'l-ümerâ "beylerbeyi", اميرالحج emîrû'l-hac "hac emîri", دار الخلافة Dâru'l-hilâfe "Halifelik evi, İstanbul", دار السعادة Dâru's-sa'âde "Saadet evi, İstanbul", دار السلطنة Dâru's-saltana "saltanat evi, İstanbul", رئيس الاطبا re'îsü'l-etibbâ "tabiblerin başı", رئيس الكتاب re'îsü'l-küttâb "Kâtiplerin reisi; dışişleri bakanı", نقيب الاشراف şeyhu'l-islâm "Din işleri reisi", كتابه nakîbü'l-eşrâf "eşrâfin reisi" vs.

Kitap İsimleri

تذكرة الشعراء Tuhfetü'l-haremeyn, تذكرة الاوليا Tezkiretü'l-evliyâ, تحفة الحرمين Tezkiretü's-şuarâ, حديقة الوزرا Hadîkatü'l-vüzera, زبدة التواريخ Zübdetü'tevârîh, مجموعة النظائر Mecmû'atü'n-nezâir, محاسن الآثار وحقائق الاخبار Mehâsinü'l-âsâr ve Hakâ'iku'l-ahbâr, مرآة الممالك Mir'âtu'l-memâlik, نهج الفراديس Nehcü'l-Ferâdîs vs.

Bilimsel Terimler

ذات العظم zâtü'l-azm "kemik dokusu iltihabı", ذات الجنب zâtü'l-cenb "akciğer örtüsü iltihabı", ذات الحركة zâtü'l-hareke "otomatik", محب الكلس muhibbü'l-kils "kireççil", فقر الدم fakrû'd-dem "kansızlık, anemi", داء الافرنج dâ'ü'l-efrenc "Frengi hastalığı", داء الكلب dâ'ü'l-keleb "kuduz", مديد البصر medîdü'l-basar "hipermetrop", قصير البصر kasîrû'l-basar "miyop", حاملة السبور hâmiletü's-spor "spor taşıyan yaprak", ميزان الحرارة "ısı ölçer, termometre", مصل الدم maslü'd-dem "serum" vs.

- Bunların dışında bilhassa الله Allah kelimesiyle yapılan tamlamalar çok kullanılmıştır:

حبيب الله Beytullâh, رسول الله Resûlullâh, بيت الله Abdullâh, عبد الله Habîbullâh, فضل الله Fazlullâh, نصر الله Nasrullâh, لطف الله Lütfullâh vs.

- دين dîn kelimesiyle yapılan Arapça tamlamaların da şahıs ismi olarak sık kullanıldığı görülür. Ancak bu gibi tamlamaların tamlanan unsuru (muzâf) Osmanlı Türkçesinde ötreli değil üstünlü okunur: نجم الدين = Necmü'd-dîn değil Necme'd-dîn:

بدرالدين Nûre'd-dîn, سيف الدين Seyfe'd-dîn, شمس الدين Şemse'd-dîn, نورالدين Bedre'd-dîn, جلال الدين Celâle'd-dîn, غياث الدين Gıyâse'd-dîn vs.

SIRA SİZDE

2

Aşağıdaki Arapça yapılı tamlamaları Türkçeye çeviriniz, anlamlarını sözlüklerden öğreniniz.

رب العالمين	rabbü'l-âlemîn “âlemlerin Rabbi”
بيت المال	.....
حسرة الملوك	.....
دارالضيافة	.....
دارالعجزة	.....
رئيس الكتاب	.....
رسول الثقلين	.....
سلطان الاوليا	.....
سيد المرسلين	.....
شيخ الاسلام	.....
صاحب الخروج	.....
صاحب السيف و القلم	.....
صاحبة البيت	.....
عماد الدين	.....
ماء الحيات	.....
مفخر الموجودات	.....
يوم القيامة	.....

ARAPÇA YAPILI SIFAT TAMLAMASI

Osmanlı Türkçesinde kullanılan *Arapça sıfat tamlaması* yapısı da isim tamlaması yapısıyla aynıdır. İsim ve sıfat tamlamasını yalnızca tamlayan kelimenin niteliğinden ayırt ederiz; tamlayan isimse isim tamlaması, sıfatısa sıfat tamlaması olur:

دول المعظمه	düvelü'l-muazzama	“büyük devletler”
ملك المظفر	melikü'l-muzaffer	“muzaffer hükümdar”
رمضان المبارك	ramazânu'l-mübârek	“mübarek Ramazan”
بدائع الاديبه	bedâyi'ü'l-edebiyye	“edebî bedîialar”

Arapça Sıfat Tamlamalarında Uyum

Arapça yapılı sıfat tamlamasında tamlanan ve tamlayan unsurlar (mevsûf ve sıfat) arasında

- cinsiyet (müennes - müzekker)
- sayı (teklik, tesniye, çokluk)

açısından denklik aranır; sıfat bu özellikler bakımından mevsûf olan birinci kelimeye uygun hâle getirilir. Örnekler: مجالس النفائس “Mecâlîsü'n-nefâ'is”, تذكرة الشعرا “Tezkiretü'ş-şu'arâ”, حرمين الشريفين “Haremeynü'ş-şerîfeyn”, علام حدائق الحقائق “Mecmû'atü'l-kemâl”, الغيوب “allâmü'l-guyûb”, مجموعة الكمال “Mecmû'atü'l-kemâl”, حدائق الحقائق “Hadâ'iku'l-hakâ'ik”, حديقة الوزرا “Hadikatü'l-vüzerâ”...

ARAPÇA ÖN EDATLAR (HARF-İ CERR'LER)

Dil bilgisinde *harf-i cerr* adı verilen Arapça ön edatlar, Farsça ön edatlarda olduğu gibi, kimi Türkçe hâl eklerine ve son çekim edatlarına karşılık gelir.

Bu edatlar bir tamlamanın başına geldiğinde tamlanan kelimenin sonu ötreli değil esreli okunur: عن قريب الزمان *an-karîbü'z-zamân* değil *an-karîbü'z-zamân* gibi.

- ب bi: Türkçede +a/+e, +da/+de, ile ek ve edatlarının anlamını karşılar. Harf-i ta'rifli kelimelerden önce geldiğinde hemzeyle bitişik yazılır ve kendisinden sonra gelen kelimenin niteliğine göre bi'l-, bi'n-, bi'z- vs. şeklinde okunur:
- بسم الله bismillâh “Allahın adıyla”, بامر الله bi-emrillâh “Allahın emriyle”, بإذن الله تعالى bi-iznillâhi te'âlâ “yüce Allahın izniyle”, بالفعل bi'l-fiil “fiil ile, gerçekten”, بالنتيجة bi'n-netîce “neticede, sonuçta”, بالمقابلة bi'l-mukâbele “karşılık olarak”, بالواسطة bi'l-vâsita “aracı ile”, بالضرورة bi'z-zarûre “zorunlu olarak” vs.

- عن an: Türkçede +dan/+den hâl ekleriyle ve kimi edatlarla karşılanabilir. Bu edattan sonraki kelime tamlama hâlinde olmayan tek bir kelime ise kelimenin sonu -ın/-in tenviniyle okunur:

عن قريب an-karîb “çok geçmeden, yakında”, عن قريب الزمان an-karîbü'z-zamân “yakın zamanda”, عن صميم القلب an-samîmi'l-kalb “yüreğin içinden, yürekte”, عن قصد an-kasdin “kasıtlı olarak, bile bile”, عن جهل an-cehlin “bilmeyerek, cahillikten” vs.

في fi : Türkçede +da/+de, içinde anlamlarını verir : في الحقيقة fi'l-hakîka “gerçekte, hakikaten”, في الواقع fi'l-vâki’ “gerçekten, hakikaten”, في سبيل الله fi-sabilillâh “Allah yolunda”, في زماننا fi-zamâninâ “zamanımızda”, في الأصل fi'l-asl “aslında”, في إيمان الله fi-emânillâh “Allahın korumasında; Allah'a emanet olun” vs.

Bu edatın tarih konulurken “...yılında,... tarihinde” anlamlarında kullanıldığını hatırlayalım: في شوال fi-Şevvâl.

ل li- : Türkçede "için, dolayı, yüzünden, tarafından" anlamlarını verir. İsimlerle ve bazı zamirlerle birlikte kullanılmaktadır: لهذا li-hâzâ “bunun için”, لذاته li-zâtihi “kendiliğinden”, لمؤلفه li-mü’ellifihi “müellifi tarafından”, لمترحمه li-mütercimihi “mütercimi tarafından”, لاجل التحصيل li-ecli’t-tahsîl “eğitim için”, لاجل المصلحة li-ecli'l-maslaha “iş için” vs.

من min: Türkçede +dan/+den, dolayı, sebebinden anlamlarını verir: من بعد min-ba’d “bundan sonra”, من القديم mine’l-kadîm “eskiden beri”, من طرف min-tarafî’llâh “Allah tarafından”, من الأزل mine’l-ezel “ezelden” vs.

ك ke-: Türkçede "gibi, sanki" anlamlarını verir. Benzerlik ifade eder: كالاول ke’l-evvel “eskisi gibi”, كذلك ke-zâlik “böylece, bunun gibi”, كأن ke-enne “sanki, gûyâ” vs.

ARAPÇA TAMLAMALARDAKİ DEĞİŞİKLİKLER

Şimdiye kadar Arapça yapılı isim ve sıfat tamlamalarının kuruluşunu öğrenmiş olduk. Buna göre, tamlanan (muzâf) olan kelimenin sonu ötreli okunmaktadır. Kimi durumlarda ise bu hareke değişebilir, yani bu harf üstünlü (fethal) veya esreli (kesreli) okunabilir. Bunları aşağıda göstereceğiz.

Tamlananın Üstünlü Okunması

Tamlanan kelime بعد ba’d “sonra”, قبل kabl “önce”, فوق fevk “üst”, تحت taht “alt”, بين beyn “ara”, حسب hasb “göre, nazaran” عند ‘ind “yan, yanında göre” kelimelerinden biriye bu kelimelerin sonu ötreli değil, üstünlü okunur: بعد الزوال ba’d-e’z-zevâl ‘öğleden sonra’; قبل الطوفان kable’t-tûfân ‘Tufan’dan önce’; بين الملل beyne’l-milel ‘milletler arası’; فوق العادة fevka’l-âde ‘olağan üstü’; تحت tahte’l-arz ‘yer altı’; عند البعض hasbe’l-kader ‘kader gereği’; عند البعض ‘inde’l-ba’z ‘bazılarına göre’.

من min edatı da tamlayanın (muzâfun ileyhin) harf-i ta’rifli olduğu bir tamlamada üstünlü okunur: من القديم mine’l-kadîm "eskiden beri", من الأزل mine’l-ezel "ezelden beri" vs.

Elif-i maksûre (yani ع harfi) ile biten kelimeler tamlanan olduğunda elif-i maksûre okunmaz, bundan önceki harf üstünlü okunur:

على **alâ**: على الخصوص ale'l-husûs 'hususiyile, özelleikle'; على العاده ale'l-âde 'alışıldık şekilde'

الى **ilâ**: الى الابد ile'l-ebed 'ebede kadar'; الى النهاية ile'n-nihâye 'sonuna kadar'
vs.

معنى **aksâ**, معنى **ma'nâ** gibi kelimelerde de aynı özellik söz konusudur: معنى **ma'ne'** 'ş-şî'ir "şîirin manası", اقصى الغايات akse'l-gâyât "gayelerin en uzağı" gibi.

يا **yâ** ünleme edatı bir tamlamanın başına gelirse tamlanan kelimenin sonu üstünlü okunur: رب العالمين rabbü'l-âlemîn → يا رب العالمين yâ Rabbe'l-âlemîn; رسول الله Resûlullâh → يا رسول الله yâ Resûlallah vs.

Tamlananın Esreli Okunması

Yukarıda *harf-i cerr* denilen Arapça ön edatları görmüştük. Verdiğimiz örneklerde de görüleceği gibi bu edatlar bir tamlamanın önüne geldiğinde tamlananı esreli okuturlar:

بإذن الله bi-izni'llâh (*bi-iznillah* değil!) 'Allahın izniyle'; في سبيل الله fi-sebîl'llâh (*fi-sebîlullah* değil) 'Allah yolunda'; على طريق القياس alâ-tarîki'l-kıyâs (*alâ-tarîkü'l-kıyâs* değil!) 'karşılaştırma yoluyla' vs.

من طرف الله min-tarafî'llâh 'Allah tarafından'; الى يوم القيامة ilâ-yevmi'l-kıyâme 'kıyamet gününe kadar'; با امرالله bi-emri'llâh 'Allah'ın emriyle'; عن صميم القلب an-samîmi'l-kalb 'kalbin içinden, samimiyetle'; لاجل التحصيل li-ecli't-tahsîl 'eğitim için' vs.

Bunların dışında باني *bânî*, مفتى *müftî*, قاضى *kâdî* gibi sonu tek ى ile biten kelimeler tamlanan (muzaf) olduğunda sondaki ye harfî okunmaz, bundan önceki harf esreli okunur: قاضى الحاجات kâdî'l-hâcât 'istekleri yerine getiren; Allah', مفتى الانام müftî'l-enâm 'halkın müftüsü; şeyhülislâm', باني الدولة bânî'd-devle 'devletin kurucusu' vs.

Arapça dil bilgisinde zincirleme tamlamalarda ikinci kelimelerin sonu da esreli okunur. Bu yapı Türkçede çok kullanılmamıştır: *Divânu Lugâti't-Türk*, *Kitâbu Evsâfi'l-Mesâcidi's-Şerîfe* gibi.

DİKKAT

Üç kelimededen oluşan Arapça tamlamalarda yalnızca sondaki kelime harf-i ta'rîfî olur. Birinci kelimenin sonu ötreli, ikinci kelimenin sonu ise ötreli değil esreli okunur:

مفتاح باب البيت miftâhu bâbi'l-beyti "evin kapısının anahtarı"

قلم خادم الرجل kalemü hâdimi'r-raculi "adamın hizmetçisinin kalemi"

Ancak, bu gibi yapılar Osmanlı Türkçesinde farklı okunmuşlardır. Şöyle ki:

Bu gibi tamlamalarda ikinci ve üçüncü kelimeler Arapça yapılı bir tamlama gibi değerlendirilir ve her zaman tamlayan (muzâfunileyh) olarak birinci

kelimeyi (muzâf) tamlarlar. Böylece tamlayanı Arapça yapılı bir tamlamadan ibaret olan Farsça yapılı bir tamlama teşekkül etmiş olur. Bu yüzden, bu gibi tamlamaları Farsça yapılı kabul edip birinci kelime (muzâf) ile Arapça bir tamlama yapısında olan diğer iki kelimeyi (muzâfunileyh) birbirine izafet kesresi ile bağlarız:

درونِ باب السلام derûn-ı Bâbü's-selâm "Babüsselâm'ın içi"

حدودِ بيت الحرام hudûd-ı Beytü'l-harâm "Beytülharâm'ın hududu"

حضرتِ رب العالمين hazret-i Rabbü'l-âlemîn "Âlemlerin rabbi hazretleri"

Bu gibi tamlamalarda tamlayan unsur çoğu zaman kalıplaşmış ibareler veya birleşik isimler, yer adları vs. olmaktadır.

DİKKAT

Şu hususa özellikle dikkat etmeliyiz: Bilhassa kitap adlarında Arapça yapılı tamlama kullanımı yaygındır. Buralarda üç kelimedenden oluşan tamlamaları Arapçanın sözdizimi kurallarına göre okumamız gerekir. Buna tanınmış kitap isimlerinden bazı örnekler verelim: ديوانُ لغاتِ الترك Dîvânu Lugâti't-Türk; كتابُ اوصافِ المساجدِ الشريفه Kitâbu Evsâfi'l-Mesâcidi'ş-Şerîfe.

SIRA SİZDE

3

Aşağıdaki tamlamaları okuyunuz, tamlamaların Türkçe karşılıklarını yazınız.

أم الكتاب ümmü'l-kitâb	kitabın anası "Fatıha suresi"
بقية السيوف	.....
بين الدول	.....
تحت البحر	.....
داء الصلہ	.....
دارالشفاء	.....
دارالملک	.....
رب الدار	.....
روح الامین	.....
سدرۃ المنتها	.....
سلسلۃ الذهب	.....
شقائق النعمانيه	.....
شيخ الاکبر	.....
فلک الاعظم	.....
مسبب الاسباب	.....
یتیم الطرفين	.....
یوم الجزا	.....
یوم الدين	.....

ARAPÇA BİRLEŞİK SIFATLAR: LAFZÎ İZÂFET

Arapça birleşik sıfatlar (lafzî izafetler), dış yapı itibarıyla Arapça isim ve sıfat tamlamalarına benzerler; ancak anlam bakımından iki kelime arasında herhangi bir tamlama ilgisi kurulmaz. Onlara lafzî izafet (sözde tamlama) denilmesi bu yüzdendir. Lafzi izafetler, Farsçanın birleşik sıfatlarına karşılık gelen Arapça kelime gruplarıdır.

Şu iki Arapça tamlamayı ele alalım:

a) بقية السيف bakiyyetü's-seyf 'kılıç artığı'

b) قامة القصير kâmetü'l-kasîr 'kısa boy'

Birinci tamlama bir isim tamlamasıdır. İki kelime arasında bir aitlik ilgisi vardır. İkinci tamlama ise bir sıfat tamlamasıdır. İkinci kelime 'kasîr (kısa)' birinci kelimeyi tavsif etmektedir. Şimdi aşağıdaki tamlamayı inceleyelim:

قصير القامة kasîrû'l-kâme 'kısa boylu', 'boyun kısası' değil!

Bu tamlamada ise iki kelime arasında bir aitlik ilgisi olmadığı gibi, sıfat olan birinci kelime kendisinden sonra gelen kelimeyi değil, ikisi birlikte başka bir özneyi nitelendirmektedirler. Bu durumda bu iki kelimenin oluşturduğu kelime grubu bir birleşik sıfat olur. Şekil olarak isim veya sıfat tamlamaları gibi kurulsun da anlam ve fonksiyon itibarıyla bunlardan tamamen farklıdır.

Lafzî izafetlerin teşkilinde şekilce dikkat çeken en önemli unsur, birinci kelimenin sıfat fonksiyonunda olmasıdır. Arapçada sıfat fonksiyonunda olan kelimeleri ilk üniteye görmüştük. Bunlardan bilhassa *ism-i fâ'il*, *ism-i mef'ûl*, *sıfat-ı müşebbehe* ve *ism-i mensûb* kategorilerine ait kelimeler tamlamanın birinci kelimesi olurlarsa, sıfat anlamı taşıdıkları sürece, ortaya çıkan kelime grubu lafzî izafet olur.

Lafzi izafetlerin en önemli özelliği, iki kelime arasında bir aitlik ilgisi kurmamaları, böylece bir isim tamlaması teşkil etmeyip bir birleşik sıfat teşkil etmeleridir. Bundan dolayı daha çok sıfat tamlamalarının sıfatı olarak kullanılırlar. Ancak isim gibi kullanılmaları da mümkündür.

Arapçanın lafzî izafetleri de, Farsça birleşik sıfatlar gibi, Türkçeye isnat grubu, sıfat tamlaması+lı kalıbı veya sıfat-fiil grubu şeklinde aktarılabilir.

Aşağıda lafzî izafetlere bazı örnekler verilmiştir. Birinci kelimelerin cinslerini belirleyerek bu örnekleri inceleyiniz.

سريع الهضم	serî'ü'l-hazm	çabuk hazımlı, hazımı çabuk (olan)
طويل القد	tavîlü'l-kadd	uzun boylu, boyu uzun (olan)
عظيم الشأن	azîmü's-şân	yüce şanlı, şanı yüce (olan)
قبيح الوجه	kabîhü'l-vech	çirkin yüzlü, yüzü çirkin (olan)
قصير القامة	kasîrû'l-kâme	kısa boylu, boyu kısa (olan)
كثير التقصير	kesîrû't-taksîr	çok kusurlu, kusuru çok (olan)
مجروح الفؤاد	mecrûhü'l-fu'âd	yaralı gönüllü, gönlü yaralı (olan)
مستجاب الدعوه	müstecâbü'd-da've	müstecab dualı, duâsı müstecab (olan)
مسلولة السيف	meslûletü's-süyûf	kılıcı çekilmiş, kılıcı kınından çıkmış

موجب الغضب	mûcibü'l-gazab	gazabı mucib (olan)
واجب السير	vâcibü's-seyr	seyri vâcib (olan)
واجب الوجود	vâcibü'l-vücûd	var oluşu vâcib olan, Allah
ظاهر الشرف	zâhirü'ş-şeref	şerefî zâhir (olan)
حميد الخصال	hamîdü'l-hisâl	ahlâkı övülmüş (olan)
مختلفة الشؤون	muhtelifetü'ş-şu'ûn	olayları muhtelif (olan)
قليل البضاعة	kalîlü'l-bizâ'e	sermayesi az (olan), nasibi az (olan)
عديمة الانصاف	adîmetü'l-insâf	insafı yok, insafsız (olan)
عربي العبارة	Arabiyyü'l-ibâre	Arapça ibâreli, Arapça

Dil bilgisinde sıfat kategorisinde yer alan kimi Arapça kelimeler, isim fonksiyonunda kullanılabilirler. Böyle kelimeler lafzî izafet değil, gerçek birer isim veya sıfat tamlaması teşkil etmiş olurlar: **الملك حارس** hârisü'l-mülk ‘mülkün koruyucusu’; **خالق الامم** hâliku'l-ümem ‘ümme’lerin (insanların) yaratıcısı’; **فاتح** fâtihü'l-ebvâb ‘kapıların açıcısı’; **اسير البطن** esîrü'l-batn ‘midenin esiri, açgözlü’. Şimdi de sizler aşağıdaki lafzî izafetlerin anlamlarını sözlüklerden bulunuz ve Arap harfleri ile yazımını öğreniniz: “selîsü'l-ke’lâm”, “kesîrû'n-nevâl”, “amîmü'l-ihsân”, “serî'ü'l-intikâl”, “vâfirü'l-kemâl”, “sâbîku'z-zikr”, “mesrûrû'l-fu'âd”....

Lafzî İzafetlerin Kullanılışı

- Lafzî izafetler, esas olarak birleşik sıfat anlamı taşıdıkları için söz diziminde sıfat fonksiyonunda kullanılırlar. Bu yapılarıyla basit sıfatlardan bir farkları yoktur. Lafzî izafetin *tamlayan* olarak katıldığı bir tamlama sıfat tamlaması olur:

ظلمة عديمة الانصاف zaleme-i adîmetü'l-insâf ‘insafsız zalimler’

ذات حميد الخصال الزنده zât-ı hamîdü'l-hisâllerinde ‘övülmüş huylu zâtlarında’

سلطان عظيم الشان sultân-ı azîmü'ş-şân ‘yüce şanlı sultan’

لسان بليغ البيان lisân-ı belîğü'l-beyân ‘beyanı belîğ (olan) lisan’

كتاب جليل القدر kitâb-ı celîlü'l-kadr ‘değeri yüce (olan) kitap’

دولة قوى الاركان devlet-i kaviyyü'l-erkân ‘temelleri sağlam (olan) devlet’

حقيق كثير التقصير hakîr-i kesîrû't-taksîr ‘kusuru çok (olan) hakir (ben)’

حقيق قليل البضاعة hakîr-i kalîlü'l-bidâ'e ‘sermayesi az (olan) hakir (ben)’

كنيسة نادر المثل kenîse-i nâdirü'l-misl ‘benzeri nâdir (olan) kilise’

مثلث قائم الزاوية müselles-i kâimü'z-zâviye ‘dik açılı üçgen’

پادشاه سالف الذكر pâdişâh-ı sâlifü'z-zikr ‘zikri geçen padişah’

- Lafzî izafet birden fazla kelimeyle kurulmuş bir tamlamada da yer alabilir. Bu gibi yapılarda lafzî izafet tek kelimelik bir unsur değerindedir:

معلوم خداوند کامل الشعور اولدقده ma'lûm-ı Hudâvend-i kâmilü's-şu'ûr
 oldukda 'çok akıllı padişahın malumu olunca'

ملوك ممدوح السلوك مصريه Mülûk-ı memdûhü's-sülûk-ı Mısıryye 'Mısır'ın
 yolları övülmüş padişahları'

طرف ظاهرالشرف حضرت شهرياريدن taraf-ı zâhirü's-şeref-i hazret-i
 şehriyârîden 'Padişah hazretlerinin şerefi zahir (olan) taraflarından'

حضرت وهاب عميم الرحمت hazret-i Vehhâb-ı amîmü'r-rahmet 'rahmeti
 geniş (olan) Allah hazretleri'

جناب وهاب خفي الحكمت cenâb-ı Vehhâb-ı hafîyyü'l-hikmet 'hikmeti gizli
 (olan) Allah cenâbları'

حديث معجز البيان سلطان تختگاه لولاك hadîs-i mu'cizü'l-beyân-ı sultân-ı
 tahtgâh-ı Levlâk 'Levlâk tahtı Sultanının (Hz. Muhammed'in) muciz
 beyanlı hadisi'

- Lafzî izafet yapısındaki kelime söz diziminde -bir tamlamaya dâhil olmadan- herhangi bir isim unsuru fonksiyonuyla da kullanılabilir:

احمد واصف هر نه قدر قليل البضاعه و عديم الاستطاعه ايسه دخي Ahmed Vâsîf
 her ne kadar kalîlû'l-bidâ'e ve adîmü'l-istitâ'a ise dahi...

احوال سرحدات و ثغور متزلزل الاركان اولوب ahvâl-i ser-haddât ve suğûr
 mütezelzilü'l-erkân olup.

ابنای زمانى آسوده حال و مرفه البال ايتمشدر ebnâ-yı zamânı âsûde-hâl ve
 müreffehü'l-bâl itmişdür.

في الجملة معمورة الاطراف اولان اوقاف غامر و ويران اولوب fi'l-cümle ma'mûretü'l-
 etrâf olan evkaf gâmir ü vîrân olup.

- Lafzî izafetler Türkçe sıfat tamlamasında tamlayan (sıfat) olarak da kullanılabilirler:

تخليص اولنمق بابنده قطعي المدلول خط همايون شرفريز صدور اولوب tahlîs olunmak
 bâbında kat'îyyü'l-medlûl hatt-ı hümâyûn şeref-rîz-i sudûr olup.

Aşağıdaki metin, anonim bir hikâye olan *Elfun-nehâr ve nehâr* (Bin Bir Gündüz)'dan alınmıştır. Metni okuyup bilmediğiniz kelimeleri sözlükten öğreniniz. Metinde geçen Arapça tamlamaları ve harf-i cerle oluşturulmuş yapıları tespit ediniz.

زمان قدیمده کشمیر مملکتک حاکمی توران بکک حیرت بخش جهان
فرخ روز اسمنده برارکک وفرخانز نامیله برده قیز اولادی اولوب شهرزاده
جوانبخت انواع فضائل و کمالات انسانیه ایله متصف کنج بر قهرمان
نادران زمان و همشیره سی فرخانز دخی مالکده لطف و جمال و صاحبده
حسن خصال بر آفت دوران ایدی

فی الحقیقه فرخانز حسن عالم بها سندن بشقه نهایت درجه ده جاذبه
صاحبه سی اولدیغندن جمال حوری مثالنه عطف نظر ایدنلر ازدل
وجان کندوسنه حیران و مسخر اوله رق نائل وصال اوللری امر محال
اولغله انجام کار تأثیر درد عشقیله یا مجنون کبی سرسری و یا خود اسیر
فراش اوله رق بالاخره حیاندن بری اولورل ایدی فرخانز سر ایدن
چیقوب عزم شکار ایلد کده تماشای رخسار دلارای ناز کانه سیله
تنویر عیون حسرت ایتک اوزره ره کذارنده صف بسته سلام و انتظام
اولان اهالی مملکت فرخانزی البسه نفیسه کیش و تاج همالانه سی
بر طرفه اکش اولدیغی واسب صبارفتار اوزرنده اطرافنی یوز
ییاض جاریه تیر نظر دن سپرجه سنه احاطه ایلد کلری حالد

مختصرینه مثال آفتاب عرض دیدار ایلینجه اهالی، دریاخروش
 طرفدن یاد اولان آوازه ماشاه واصل کنکره آسمان اولور ایدی.
 جواری مزبور هر تقدیر بر بندن حسندار ایسه ده نجوم ایچنده
 ماه منبرکی بونلرک اورتی سنده فرخنازک حسن و اداسی عالمک نظرینی
 بشقه جه ککندویه جلب ایلدیکندن نه بونلرک اطرافنی قوشتمش
 اولان برجم غفیرونه ده رکابنده کیدن عساکر مسلوله السیوف تماشاده
 اولان خلقک منعه قادر اوله ماملریله زیاده جه یناشان بختسزلی
 جرح وتلف ایتمکه مآذونیسلری اولدیغنی حالده فرخنازهر نه وقت
 شکاره چیغمش اولسه خلق باشلرینه کلان شوقلا کتلردن اصلامننه
 اولیوب بالعکس انک نظرگاه دلبرانه سنده فدای جان وباصدیغنی
 تراب اوزرنده نفسلرینی قربان ایدرک دملرینی سیل مثالی اقمغه
 کمال شوق ومسرتله منتظر و بوتک وقوعیله مقنخر بولندقلرندن و خلق
 شوخالدن منع ایتمک ممکن اوله مدیغندن پدری توران بک کریمه سی
 فرخناز سلطانتک حسن خونریزینک باعث اولدیغنی فلا کتلردن خلقک
 محافظه سیچون ارتق کوزلرندن نهان ایدرک ککریمه سنک سرایدن
 طشره چیغمسینی منع و بساق ایلمش و واقعا اهالی شوبلای حسرت
 دلدارایله دها بترجروح القواد اوله رق ضروری قاتلامش ایسه ده
 فرخنازک آوازه حسن و آتی بتون ممالک شرقیه به عکس ایتدیکندن
 وصفنی ایشیدن حکمداران شرقیه غیاباً تعشق ایدرک بونلردن
 هربری فرخنازی کوکل تخته اجلاس ایتمک افکاریله مستقلاً پرر
 ایلچی چیقارتمش اولدقلری کشمیر حکومتمده کرکی کبی شیوع بولغه
 باشلامش ایدی

Özet

Arapça Tamlama Yapısını Tanımak.

Arapça tamlamaların doğru okunabilmeleri için oldukça önemli olan iki konuyu öğrenmemiz gerekiyor. Bunlar, *harf-i ta'rîf* ve *hurûfî'ş-şemsîyye ve'l-kameriye* konularıdır. Harf-i ta'rîf kelime başına veya Arapça tamlamada ikinci kelimenin başına getirilen elif+lâm **آ** şeklinde yazılan bir ön ektir. Bu "el-" harfi tek kelimenin başına gelirse o kelimeyi belirli bir kelime durumuna getirir. Bu ön ek Arapça tamlamalarda birinci ve ikinci kelimenin arasında da bulunur. Bu nedenle Arapça tamlamanın tanınması daha kolaydır. Harf-i ta'rîf bazı kelimelerde *el-*, bazı kelimelerde ise kelimenin ilk harfi şeddeli olacak şekilde okunur: الوطن el-vatan; الزمان ez-zamân. Bu durumu lâm harfinden sonra gelen kelimenin ilk harfi belirler. Eğer lâmdan sonraki harf güneş harfleri olarak adlandırılan **ث، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص،** harflerinden biriye lâm okunmaz, onun yerine kelimenin ilk harfi şeddeli okunur. Güneş harfleri dışında kalan diğer harflere ise kamerî harfler denir ve kamerî harfle başlayan bir kelimeye harf-i ta'rîf gelirse lâm okunur: الشمس eş-şems, الحق el-hakk. Güneş ve kamerî harflere dikkat etmek Arapça tamlamayı doğru okumamızı sağlar. Arapçada da, Farsçada olduğu gibi tamlamadaki kelime sırası Türkçedekinden farklıdır ve önce tamlanan (muzâf /mevsuf), sonra tamlayan (muzâfun ileyh /sıfat) gelir. Tamlayan kelimenin başında harf-i tarif (ال el-) olur. Tamlanan (muzâf) kelimenin son harfi, bazı istisnalar dışında ötreli okunur. Harf-i ta'rîfin elif'i hiçbir zaman okunmaz: بابُ البَيْتِ bâbü'l-beyt 'evin kapısı'. Arapça tamlamaların okunuşunda tamlayanı (muzâfun ileyhi) güneş harfleriyle (şemsî harflerle) başlayan kelimelere dikkat etmek gerekir; zira bu durumda harf-i ta'rîfin lâm'ı tamlayanın ilk harfiyle aynı okunur: فقر الدم fakrû'd-dem. Tamlanan (muzâf) kelime **ه** veya **ت** ile bitiyorsa bu harfler **ة** ile yazılır. Dilimizde **ت** ile biten bazı kelimeler tamlayan (muzâfun ileyh) oldukları zaman

bu **ه، ت** olarak okunur: حسرة الملوك hasretü'l-mülûk, يوم القيامة yevmü'l-kıyâme. Arapça yapılı tamlamalar Farsça yapılı olanlara nispetle Osmanlı Türkçesinde daha az kullanılmışlardır. Bunların büyük bir kısmı makam ve mevki isimlerinde, kitap isimlerinde, kimi dinî tabirlerde ve bilhassa bilimsel terminolojide karşımıza çıkar. Osmanlı Türkçesinde kullanılan *Arapça sıfat tamlaması* yapısı da isim tamlaması yapısıyla aynıdır. İsim ve sıfat tamlamasını yalnızca tamlayan kelimenin niteliğinden ayırt ederiz; tamlayan isimse isim tamlaması, sıfatısa sıfat tamlaması olur: دول المعظمة düvelü'l-muazzama "büyük devletler". Arapça yapılı sıfat tamlamasında tamlanan ve tamlayan unsurlar (mevsûf ve sıfat) arasında cinsiyet (müennes - müzekker); sayı (teklik, tesniye, çokluk açısından denklik aranır; sıfat, bu özellikler bakımından mevsûf olan birinci kelimeye uygun hâle getirilir.

Arapça Ön Edatları Sıralamak.

Dil bilgisinde harf-i cerr adı verilen Arapça ön edatlar, Farsça ön edatlarda olduğu gibi, kimi Türkçe hâl eklerine ve son çekim edatlarına karşılık gelir. Bu edatlar bir tamlamanın başına geldiğinde tamlanan kelimenin sonu ötreli değil esreli okutur. Bu ön ekler şunlardır: **ب** bi: Türkçede +a/+e, +da/+de, ile ek ve edatlarının anlamını karşılar. Harf-i ta'rîfli kelimelerden önce geldiğinde hemzeyle bitişik yazılır; **عن** an: Türkçede +dan/+den hâl ekleriyle ve kimi edatlarla karşılanabilir. Bu edattan sonraki kelime tamlama halinde olmayan tek bir kelime ise sonu -ın/-in tenviniyle okunur; **في** fi: Türkçede +da/+de, içinde anlamlarını verir; Bu edatın tarih konulurken "...yılında,... tarihinde" anlamlarında da kullanılır; **ل** li: Türkçede "için, dolayı, yüzünden, tarafından" anlamlarını verir, isimlerle ve bazı zamirlerle birlikte kullanılmaktadır; **من** min: Türkçede +dan/+den, dolayı, sebebinden anlamlarını verir; **ك** ke-: Türkçede "gibi, sanki" anlamlarını verir, benzerlik ifade eder.

Arapça Tamlamalardaki Farklı Okunuşları Ayırt Etmek.

Arapça tamlamalar şu durumlarda farklı okunur: Tamlanan kelime بعد ba'd "sonra", قبل kabl "önce", فوق fevk "üst", تحت taht "alt", بين beyn "ara", حسب hasb "göre, nazaran" عند 'ind "yan, yanında göre" kelimelerinden biriye bu kelimelerin sonu ötreli değil, üstünlü okunur: بعدالزوال ba'de'z-zevâl 'öğleden sonra'; من min edatı da tamlayanın (muzâfun ileyhın) harf-i ta'rîfli olduğu bir tamlamada üstünlü okutur: من القديم mine'l-kadîm "eskiden beri"; *Elif-i maksûre* (yani ی harfî) ile biten kelimeler tamlanan olduğunda elif-i maksûre okunmaz, bundan önceki harf üstünlü okunur: Elif-i maksûre ile biten bazı kelimeler şunlardır: اقصى alâ, الى ilâ, معنى aksâ, معنى ma'nâ: معنى الشعر ma'ne's-ş-i'ir; یا yâ ünleme edatı bir tamlamanın başına gelirse tamlanan kelimenin sonu üstünlü okutur: یا رب العالمین yâ Rabbe'l-âlemîn. Tamlamanın başına harf-i cer geldiğinde ise tamlamalar esreli okunur: بادن الله bi-izni'llâh 'Allahın izniyle'; فى سبيل الله فى سبيل'illâh 'Allah yolunda'; على طريق القياس على طريق القياس 'karşılaştırma yoluyla' vs. من طرف الله min-tarafı'llâh 'Allah tarafından'; bunların dışında بان bânî, مفتى müfî, قاضى kâdî gibi sonu tek ی ile biten kelimeler tamlanan (muzaf) olduğunda sondaki ye harfî okunmaz, bundan önceki harf esreli okunur: قاضى الحاجات kâdî'l-hâcât 'istekleri yerine getiren; Arapça dil bilgisinde zincirleme tamlamalarda ikinci kelimelerin sonu da esreli okunur: Bu yapı Türkçede çok kullanılmamıştır: *Divânu Lugâti't-Türk, Kitâbu Evsâfi'l-Mesâcidi's-Şerife* gibi.

Arapça Lafzî Tamlamaları Tanımlamak.

Lafzî izafetler, dış yapı itibarıyla Arapça isim ve sıfat tamlamalarına benzerler; ancak anlam bakımından iki kelime arasında herhangi bir tamlama ilgisi kurulmaz. Onlara lafzî izafet (sözde tamlama) denilmesi bu yüzdendir: قصر القامة kasîrû'l-kâme 'kısa boylu', tamlamasında iki kelime arasında bir aitlik ilgisi olmadığı gibi, sıfat olan birinci kelime kendisinden sonra gelen kelimeyi değil, ikisi birlikte başka bir özneyi nitelemektedirler. Bu durumda bu iki kelimenin oluşturduğu kelime grubu bir birleşik sıfat olur. Şekil olarak isim veya sıfat tamlamaları gibi kurulsun da anlam ve fonksiyon itibarıyla bunlardan tamamen farklıdırlar. Lafzî izafetlerin teşkilinde şekilce dikkat çeken en önemli unsur, birinci kelimenin sıfat fonksiyonunda olmasıdır. Bunlardan bilhassa *ism-i fâ'il*, *ism-i mef'ûl*, *sıfat-ı müşebbehe* ve *ism-i mensûb* kategorilerine ait kelimeler tamlamanın birinci kelimesi olurlarsa, sıfat anlamı taşıdıkları sürece, ortaya çıkan kelime grubu lafzî izafet olur. Lafzî izafetlerin en önemli özelliği, iki kelime arasında bir aitlik ilgisi kurmamasıdır, böylece bir isim tamlaması teşkil etmeyip bir birleşik sıfat teşkil etmeleridir. Bundan dolayı daha çok sıfat tamlamalarının sıfatı olarak kullanılırlar. Ancak isim gibi kullanılmaları da mümkündür. Arapçanın lafzî izafetleri de, Farsça birleşik sıfatlar gibi, Türkçeye isnat grubu, sıfat tamlaması+lı kalıbı veya sıfat-fiil grubu şeklinde aktarılabilir.

Kendimizi Sınayalım

- Aşağıdaki harf gruplarının hangisinde kamerî harf vardır?
  - ظ - ل - ن
  - ص - ض - ط
  - ز - س - ش
  - ت - ث - د
  - ذ - ر - ب
- Arapça yapıtlı tamlamalarla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
  - Tamlayan önce tamlanan sonra gelir.
  - İki kelime arasına "el" harf-i ta'rifi konulur.
  - Tamlanan kelimenin son harfî, bazı istisnalar dışında ötreli okunur.
  - Harf-i ta'rîfin elifi hiçbir zaman okunmaz.
  - Tamlamada ikinci kelime sıfat ise, tamlama sıfat tamlaması ismini alır.
- "Fenler evi" anlamındaki tamlama aşağıdakilerden hangisidir?
  - امير المؤمنین
  - دار الفنون
  - شمس العرفان
  - باب السعادة
  - اميرالامرا
- Aşağıdaki tamlamaların hangisi **yanlıştır** okunmuştur?
  - کلید البحرين "kilîdü'l-bahreyn"
  - حب الوطن "hubbü'l-vatan"
  - فاطر السماوات "fâtîrû'l-semâvât"
  - سلسلة الذهب "silsiletü'z-zeheb"
  - نقيب الاشراف "nakîbü'l-eşrâf"
- Aşağıdakilerden hangisi makam ve mevki ismidir?
  - نهج الفراديس
  - تحفة الحرمين
  - حديقة الوزرا
  - رئيس الكتاب
  - ميزان الحرارة
- Aşağıdaki tamlamalardan hangisi sıfat tamlamasıdır?
  - عماد الدين
  - مفخر الموجودات
  - شيخ الاسلام
  - حسرة الملوك
  - رمضان المبارك
- Aşağıdaki ön edatlardan hangisinin Türkçe karşılığında bir **yanlıştır** yapılmıştır?
  - ب bi: Türkçede +a/+e
  - عن an: Türkçede "ile, dolayısıyla"
  - في fi: Türkçede +da/+de
  - ل li: Türkçede "için, dolayı, yüzünden, tarafından"
  - ك ke-: Türkçede "gibi, sanki"
- Aşağıdaki tamlamalardan hangisinin okunuşu **yanlıştır**?
  - بين الملل beyne'l-milel
  - قبل الطوفان kable't-tûfân
  - تحت العرض tahte'l-arz
  - الى الابد ile'l-ebed
  - يا رسول الله yâ Resûlu'llah
- Lafzî izafetlerin şekilce dikkat çeken **en önemli** unsuru aşağıdakilerden hangisidir?
  - Tamlamada birinci kelimenin isim fonksiyonunda olması
  - Tamlamada birinci kelimenin sıfat fonksiyonunda olması
  - Tamlamanın harf-i cerr alması
  - Tamlamada ikinci kelimenin sıfat olması
  - Tamlamada ikinci kelimenin isim olması
- Aşağıdaki tamlamalardan hangisi lafzî izafet **değildir**?
  - عميم الرحمت
  - خفي الحكمت
  - يوم الجزا
  - سالف الذكر
  - مدوح السلوك

Okuma Çalışması

Zamân-ı kadîmde Keşmîr memleketinin hâkimi Turan Bey'in hayret-bahş-ı cihân Ferruh-rûz isminde bir erkek ve Ferah-nâz nâmıyla bir de kız evlâdı olup şeh-zâde-i civân-baht envâ'-ı fezâ'il ve kemâlât-ı insâniyye ile muttasıf genç bir kahramân-ı nâdirü'z-zamân ve hem-şîresi Ferah-nâz dahi mâlike-i lutf u cemâl ve sâhibe-i hüsn-hisâl bir âfet-i devrân idi.

Fi'l-hakîka Ferah-nâz hüsn-i âlem-behâsından başka nihâyet derecede câzibe sâhibesi olduğundan cemâl-i hûrî-misâline atf-ı nazar edenler ez-dil ü cân kendisine hayrân ve musahhar olarak nâ'il-i visâl olmaları emr-ı muhâl olmağla encâm-ı kâr te'essür-i derd-i aşkıyla ya Mecnûn gibi serserî veyahut esîr-i firâş olarak bi'l-âhire hayâtta berî olurlardı. Ferah-nâz sarâyından çıkıp azm-i şikâr eyledikte temâşâ-yı ruhsâr-ı dil-ârâ-yı nâzükâne-siyle tenvîr-i uyûn-ı hasret etmek üzere reh-güzârında saf-beste-i selâm ve intizâm olan ehâl-i memleket Ferah-nâz'ı elbise-i nefise giymiş ve tâc-ı hemâlânesi bir tarafa eğmiş olduğu ve esb-i sabâ-refîârını yüz beyâz câriye tîr-i nazardan siperlercesine ihâta eyledikleri hâlde mütehassirîne misâl-i âfitâb arz-ı didâr eyleyince ehâl-i deryâ-hurûş tarafından yâd olan âvâze-i mâşallâh vâsıl-ı küngüre-i âsmân olur idi. Cevâr-i mezbur her ne kadar birbirinden hüsn-dâr ise de nücüm içinde mâh-ı münîr gibi bunlar ortasında Ferah-nâz'ın hüsn ü edâsı âlemin nazarını başkaca kendiye celb eylediğinden ne bunların etrâfını kuşatmış olan perçem-i gaffîr ve ne de rikâbında giden asâkir-i meslûletü's-seyf temâşâda olan halkın men'ine kâdir olamamalarıyla ziyâdece yaşanan bahtsızları cerh ve telef etmeğe me'zûniyetleri olduğu hâlde Ferah-nâz her ne vakit şikâra çıkmış olsa halk başlarına gelen şu felâketlerden aslâ mütenebbih olmayıp bi'l-akîs onun nazargâh-ı dilberânesinde fedâ-yı cân ve bastığı türâb üzerinde nefslerini kurbân ederek demlerini seyl misâli akıtmağa kemâl-i şevk ve meserretle muntazır ve bunun vukû'uyla müftehir bulduklarından ve halkı şu hâlden men etmek mümkün olamadığından pederi Turan Bey kerîmesi Ferah-nâz sultânın hüsn-i hun-rîzinin bâ'is olduğu felâketlerden halkın muhâfazası için artık gözlerinden nihân ederek kerîmesinin sarâydan taşra çıkmasını men ve yasak eylemiş ve vâkı'â ehâlî şu belâ-yı hasret-i dil-dâr ile daha beter mecrûhü'l-fu'âd olarak zarûrî katlanmış ise de Ferah-nâz'ın âvâze-i hüsn ü ânî bütün memâlik-i şarkiyyeye aks ettiğinden vafâmı işiden hükm-dârân-ı şarkiyye giyâben ta'aşşuk ederek bunlardan her biri Ferah-nâz'ı gönül tahtına iclâs etmek efkârıyla müstakilen birer elçi çıkartmış oldukları Keşmîr hükûmetinde gereği gibi şüyû bulmağa başlamış idi.

Metinde Geçen Arapça Tamlamalar ve Harf-icri Yapılar: nâdirü'z-zamân, fi'l-hakîka, bi'l-âhire, meslûletü's-seyf, bi'l-akîs, mecrûhü'l-fu'âd.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e Cevabınız doğru değilse, kitabımızın “Ay Harfleri (Hurûfû'l-kameriyye)” kısmını yeniden okuyunuz.
2. a Cevabınız doğru değilse, kitabımızın “Arapça Yapılı İsim Tamlamaları” bölümünü yeniden okuyunuz.
3. b Cevabınız doğru değilse, kitabımızın “Arapça Yapılı İsim Tamlamaları” bölümünü yeniden okuyunuz.
4. c Cevabınız doğru değilse, kitabımızın “Arapça Tamlamaların Okunuşu” kısmını yeniden okuyunuz.
5. d Cevabınız doğru değilse, kitabımızın “Makam ve Mevki İsimleri” kısmını yeniden okuyunuz.
6. e Cevabınız doğru değilse, kitabımızın “Arapça Yapılı Sıfat Tamlaması” bölümünü yeniden okuyunuz.
7. b Cevabınız doğru değilse, kitabımızın “Arapça Ön Edatlar” bölümünü yeniden okuyunuz.
8. e Cevabınız doğru değilse, kitabımızın “Arapça Tamlamalardaki Değişiklikler” bölümünü yeniden okuyunuz.
9. b Cevabınız doğru değilse, kitabımızın “Arapça Birleşik Sıfatlar: Lafzî İzâfet” bölümünü yeniden okuyunuz.
10. c Cevabınız doğru değilse, kitabımızın “Lafzî İzâfetlerin Kullanılışı” kısmını yeniden okuyunuz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

الشيخ الحاج الحق الانصاف الوداع

Sıra Sizde 2

rabbü'l-âlemin “âlemlerin Rabbi”; beytü'l-mâl “mal evi, hazine”; hasretü'l-mülûk “padişahların hasreti”; dârü'z-ziyâfe “ziyafet evi”; dârü'l-aceze “âcizler evi”; re'îsü'l-küttâb “katiplerin reisi, dış işleri bakanı”; resûlü's-sakaleyn “insan ve cinlerin peygamberi, Hz. Muhammed”; sultânü'l-evliyâ “velilerin sultanı”; seyyidü'l-mürselîn

“peygamberlerin efendisi, Hz. Muhammed”; şeyhu'l-İslâm “din işleri reisi, diyanet işleri başkanı”; sâhibü'l-hurûc “isyan eden, asi”; sâhibü's-seyf ve'l-kalem “kalem ve kılıç sahibi”; sâhibetü'l-beyt “ev sahibi”; imâdü'd-dîn “dinin direği”; mâ'û'l-hayât “hayat suyu”; mefharü'l-mevcûdât “varlıkların övücü, Hz. Muhammed”; yevmü'l-kıyâme “kıyamet günü”.

Sıra Sizde 3

bakiyyetü's-süyûf “kılıç artığı”; beyne'd-düvel “devletler arası”; tahte'l-bahr “deniz altı”; dâ'ü's-sıla “vatan özlemi”; dârü's-şifâ “şifa evi, hastane”; dârü'l-mülk “başkent”; rabbü'd-dâr “ev sahibi”; rûhü'l-emîn “Cebrail”; sidretü'l-müntehâ “arşın en üst noktasında var olduğu kabul edilen bir ağaç”; silsiletü'z-zeheb “altın zincir”; şakâ'iku'n-nu'mâniyye “bir çeşit dağ gelinciği”; şeyhü'l-ekber “en büyük şeyh”; felekü'l-a'zam “eski astronomi bilgisine göre dokuzuncu kat gök”; müsebbibü'l-esbâb “Allah”; yetîmü't-arafeyn “iki tarafın yetimi, Hz. Muhammed”; yevmü'l-cezâ “ceza günü”; yevmü'd-dîn “kıyamet günü”.

Yararlanılan Kaynak

Develi, H. (2008). Osmanlı Türkçesi Klavuzu 1-2. İstanbul. Kesit Yayınları

Metinler

Sevgili öğrenciler, Osmanlı Türkçesi Türkiye Türkçesinin 15-20. yüzyıllar arasındaki dönemine verilen bir isimdir. Osmanlı Devleti'nin gelişmesine bağlı olarak Osmanlı Türkçesi de Farsça ve Arapçanın etkisinde kalarak gelişimini sürdürmüş, bu dillerden kelime ve kavramlar ödünç almıştır. Elinizdeki kitap Osmanlı Türkçesindeki Arapça ve Farsça unsurların tanınmasına yönelik hazırlanmıştır.

Bu bölümde başta teorik olarak verilen bilgileri pekiştirmeniz ve uygulamalar yapabilmemiz için konulara uygun metinlere yer verilmiştir. Burada değişik konulardan metinler, sizlerin istifadesine sunulmaya çalışılmıştır. Öğrendiğiniz teorik bilgileri bu metinleri okuyarak kalıcı hâle getirebilirsiniz. Çünkü Osmanlı Türkçesi bilginizin gelişmesi için bol bol metin okumanız gerekmektedir.

Metinlere baktığınızda bunların geçen sene okuduğunuz metinlere göre daha zor olduklarını göreceksiniz. Konular doğrultusunda ve konuları daha iyi kavramanız için bu tür metinler seçildiğini unutmayınız. Metinlere başlamadan önce Osmanlı Türkçesine Giriş kitabınızdaki bilgiler ile kelimelerin, eklerin nasıl yazıldıkları ve okuduklarını hatırlamanız, bunları burada öğrendiğiniz bilgilerle harmanlamanız gerekmektedir.

Ayrıca buradaki metinlere baktığınızda bunların günümüz Türkçesinde kullanılmayan birçok kelime ve Arapça Farsça unsurları içerdiğini göreceksiniz. Bu durum doğal olarak metinlerin anlaşılmasını güçleştirmiştir. Bu güçlüğü yenmek için sözlük kullanmalısınız. Kullandığınız sözlük öncelikle Arap harfli Türkçe sözlük olmalıdır. Kelimeyi okuduktan sonra isterseniz diğer sözlüklerden de faydalanabilirsiniz.

استقلال مارشی

قورقما سوغز بو شفقلمده یوزن آل سانجاق
سوغدن یوردمک اوستنده توتن اک صوک اوجاق
او بنم ملتکم ییلدیزیدر پارلایاجق
او بنمدر، او بنم ملتکمدر آنجاق!

چاتما قربان اولایم چهره کی ای نازلی هلال،
قهرمان عرقمه بر کول، نه بو شدت بو جلال!
سکا اولماز دوکولن قانلرمز صوکره حلال،
حقیدر حقه طاپان ملتکم استقلال!

بن ازلدن بریدر حر یاشادم حر یاشارم،
هانکی چیلغین بکا زنجیر ووراجقمش شاشارم،
کوکره مش سیل کی یم بندیمی چیکنر آشارم،
بیرتارم داغلی، انکینلره صیغمام طاشارم.

غربک آفاقی صارمشسه چلیک زرهلی دیوار،
بنم ایمان دولو کوکسم کی سرحدم وار،
اولوسون، قورقما؛ ناصل بویله بر ایمانی بوغار
مدنیت دیدیکک تک دیشی قالمش جانانوار!

آرقاداش، یوردیمه آلچاقلری اوغراتما صاقین،
سپر ایت کوکده کی، دورسون بو حیاسزجه آقین،
دوغاقدیر سکا وعد ایتدیکی کونلر حقک،
کیم بیلیر بلکه یارین، بلکه یاریندن ده یاقین.

باصديغك ييرلرى طوپراق ديهرك كچمه، طاني ،
 دوشون آلتكده كى بيكلرجه كفنسز ياتاني،
 سن شهيد اوغليسك اينجيمه يازيقدر آتاكى،
 ويرمه دنيا لرى آلسهك ده بو جنت وطنى!
 كيم بو جنت وطنك اوغرينه اولمز كه فدا،
 شهدا فيشقىراجق طوپراغى صيقسهك شهدا ،
 جانى، جانانى، بوتون واريمى آلسين ده خدا ،
 ايتمه سين تك وطنمدن بنى دنيا ده جدا .
 روحك سندن الهى شودر آنجاق املى،
 دكمه سين معبدمك كو كسنه نامحرم الى،
 بو اذانلر كه شهادتلىرى دينك تملى،
 ابدى يوردمك اوستنده بنم ايكله مى !
 او زمان وجد ايله بيك سجده ايدر وارسه طاشم ،
 هر جريحه مدن الهى بوشانوب قانلى ياشم،
 فيشقىرر روح مجرد كى ييردن نعشم
 او زمان يو كسلهرك عرشه ذكر بلكه باشم .
 داغالن سن ده شفقلىر كى اى نازلى هلال،
 اولسون آرتيق دو كولن قانلرمك هپسى حلال،
 ابدى سكا يوق، عرقمه يوق اضمحلال،
 حقيدر حر ياشامش بايراغمك حرىت،
 حقيدر حقه طاپان ملتكم استقلال...

محمد عاكف

کنجلیکە خطابه

§ محترم افندیلر ؛ سزی ، کونلرجه اشغال ابدن ، اوزون و قهرطانی بیاناتم ، اک نهایت ، ماضی اولش بردورک حکایه سیدر . بونده ، ملثم ایچون و مستقبل اولادلرمن ایچون دقت و تیقظی دعوت ایدیه بیله جک ، بعض نقطه لر ، نبارز ابتدیره بیلمش ایسه م ، کندیمی بختیار عدا ایدیه جکم .

افندیلر ؛ بو بیاناتمه ، ملی حیاتی ختام بولش فرض ایدیلن بویوک برملنک ، استقلالنی ناصل قزاندیغنی و علم و فنک اک صوک اساسلرینه مستند ، ملی و عصری بردولنی ، ناصل قوردیغنی افاده به چالیشم . بوکون واصل اولایغمز نتیجه ، عصرلردنبری چکیلن ملی مصیبتلرک انتباهی بوو عزیز وطنک ، هرکوشه سنی صولایان قانلرک بدیدر .

بو نتیجه نی ، تورک کنجلیکته امانت ایدیورم .

ای تورک کنجلیکی ا برنجی وظیفه ک ، تورک استقلالنی ، تورک جمهوریتنی ، الی الابد ، محافظه و مدافعه ایتکدر .

موجودیتک و استقبالک بکانه تملی بودر . بوتمل ، سنک ، اک قیمتلی خزینه کدر . استقباله دخی ، سنی ، بو خزینه دن ، محروم ایتک ایستیه جک ، داخلی و خارجی ، بدخواه لرک اوله جقدر . برکون ، استقلال و جمهوریتی مدافعه مجبوریتنه دوشرسه ک ، وظیفه به آیلیمق ایچون ، ایچنده بولنه جک وضیتک

امکان و شرائطنی دوشونمیه جکسک ا بو امکان و شرائط ، چوق نامساعد بر ماهیتده نظاهر ایدیه بیلیر . استقلال و جمهوریتکه قصد ایدیه جک دشمنلر ، بوتون دنیاده امثالی کورولمه مش برغالیبتک ممثلی اوله بیلیرلر . جبراً و حیه ابه عزیز وطنک ، بوتون قلمه لری ضبط ایدلش ، بوتون ترسانه لرینه کیرلش ، بوتون اردولری داغیتمش و مملکتک هرکوشه سی بالفعل اشغال ایدلش اوله بیلیر . بوتون بو شرائطدن دهه آلم و دهه وخیم اولوق اوزره ، مملکتک داخنده ، اقتداره صاحب اولانلر غفلت و ضلالت و حتی خیانت ایچنده بوتنه بیلیرلر . حتی بو اقتدار صاحب لری شخصی منفعتلرینی ، مسئولیلرک سیاسی امللرله توجید ایدیه بیلیرلر . ملت ، هر و ضرورت ایچنده خراب و بیتاب دوشمش اوله بیلیر .

ای تورک استقبالک اولادی ا ایشته ، بو احوال و شرائط ایچنده دخی ، وظیفه ک ، تورک استقلال و جمهوریتنی فورنارمقدر ا محتاج اولدیغک قدرت ، دامارلرکده کی اسیل قانده ، موجوددر ا

استقلال مارشی

آوروپالیلرک (Hymne national) دیدکاری ملی نغمه لر ، ملتک وجدانندن ، الهاملرندن دوغان واک صمیمی هیجانلری افاده ایدن ترنلردر . خلقک درین تحسسلری ، بوکوزل بسترلر ایچنده کیزله نیر ، انکشاف ایدر . ملتلی طانیق ، روحلرنده کی تأزلری حس ایتک ایچون مختلف چاره لر واردر . بونلردن بری ده ملی مارشلرینی دیکله مک ، اونلرده کی حس وخیال نغمه لرینی دویمقدر . موسیقینک بلاغتی و سسلرک افاده سی بو اثرلرده یوکسک بر قیمت آلیر ، چونکه ملی تحسسلره خلقک تکامل ایدن بئلکنی افاده ایتکده اک برنجی ومشرتک دوینولری طوپولایان مهم پارچه لردر . برملتک مارشی ترنم ایدیلیرکن بوتون افرادی ، روحنک یوکسلدیکنی دویار . بئلکنده تحسسلرندن متولد بر وقار وغرور هیجانلانیر . بویوک بایراملرده بیکلرجه کشینک بر آغیزدن سویله دیکی ملی نشیده اوملتک موجودیتنده کی صلابته وحیاتینه قوتلی بردلیل اولور . بز هنوز یکی تهیجلی افاده قابلیتی حائز ومشرتک وتعم ایتش ملی نغمه دن محرومز . کویلو ، عمله ، مکتبلی ، قادین ، ارکاک ، کنج ، اختیار بوتون ملت افرادی عینی محراق ایچندن انتشار ایدن هیجانلرله کوسمزک قاباردیغی روحلرمزک یوکسلمکه احتیاجنی عینی املرله حس ایتلی بز . بوکون مکتبلر ، مختلف جمعیت مؤسسهلری ، هیجانلی نغمه لرک بر آغیزدن سوولسنی اشتیاقله حس ایدیور . کویکلرمزده ملی دوینولرک تا ایچمزدن کلن بر احتیاجله چارپدیغی دویوبوروز . بوتحسسلرک قدرتلی برموسیقی بسته سیله مطلقا بر مقابلی ، بوجریانه تقابل ایدمچک بر ملی بستی بوللی بز .

مملکتمزده ملی مارش اولارق وجوده کتیرلش بعض پارچه لره تصارف ایدلمکده در . پک چوق کیمسه لر عینی کفته اوزرنده بر چوق بسترلر یایمشلردر . بونلرک اکثریتی بدیی قیمتدن محروم کوروونمکده در . هله بر قسمی بسیط فنی اوصافی بیله حائز دکلدر . ملی مارشلر

Lied دنيان ايکي وياخود اوج تشبیهاتلی ، بونک بعضاً بویوک بعضاًده کوچوک اشکانه نوافق ايدر . ملی مارشده صدالر ترکیباتی ، خلقک مختلف طبقه لرنده یاشایانلر طرفدن حس ایدلمک ، معنا وافاده جه ملی روحک تظاهرینه واصل تحسسلرک سهولته اظهارینه مساعد اولماید . بزده شایع بعض اثرلرک بر چوغی بویله بر شکله توافقدن اوزاقدن وعندی اصوللرله بسته له مش ماهیتده در . بدیی شکلردن محروم اولان بو پارچهلر ، شرق موسیقیسی مقاملرینه ایدیریلارلق تنظیم ایدیلور . شرق موسیقیسی مقاماتیله مارش یایمغه امکان کورمیورز .

خلاصه مملکتک ملی بر مارشه احتیاجی وار . معزز جمهوریت حکومتی بو ایشله اشتغال ایتمک وقت بولاجقدر . کوزل صنعتلر ، حر شرائط حیات ایچنده انکشاف ايدر . بر شاعر یاخود بر بسته کار معین بر زمان طرفنده تهیجلیری محدود چرچیولر ایچنده هان ضبط ایتمک قاتلاناماز . حکومت بالنسبه کنیش بر زمانده حاضر لایمق اوزره ملی مارشلرک شرائط قبولانی اعلان ایتماید . دارالالحانک تعالیم هیئتکی ، مختلف بسته لرده بولونسی ایجاب ایدن فی وبدیی اوصافی تدقیق ایتمکله وظیفه داردر . مؤسسه مزک غرب موسیقیسی شعبه سی بو خدمتی صلاحیت وموفقیتله ایفا ایده بیامک ایچون حاضر لایمشدر . هر علم کندی بنیه سنه موافق اصول ایله انکشاف وتکامل ایده بیلیر . موسیقی بسته لری ده بر مکتبه وعصرک تکنیق وبدیی شرائطنه موافق اولارلق حصول بولان آقاده میک . مؤسسه لره محتاجدر . دارالالحان غرب موسیقیسی شعبه سی تعالیم هیئتکی ، اکثریتی بر اوروپا قونسرواتوراندن دیپلومالی یاخود او درجه ده اکمال تحصیل لیاقتی حازر ذواندن ترکیب ایتمشدر . ملی مارش ایله صلاحیتدارانه مشغول اولابیلیرلر . اصولی دائره سننده وصنعت ذوقنه و الهاملرینه حرمت ایدیلرک وجوده کتیریلرک ملی مارش ، ملتک سوکیلی افرادینه حیات ایچون الک تمیز بر امید وتسللی منبئی اولاجقدر . خلقک تربیه سی کوزل صنعتلرک انکشافدن بکله نیر . بو آقاده موسیقی بسته لری ، ملت حقیقی بر عزم حیات هیجان ویرر . دارالالحان بو مسئله ایله علمی شرائط بدیعییه دائمایمت ویرمک صورتیله اشتغال ایتمکی وظیفه بیله جکدر .

حسب حال

يكنم

« قيرچيل ، جنبر صفاللي ، ستره سني يوقاريدن آشاغي ايليكه مش ؛ آجيق بوروشوق ،
« آلني كوسترن طوبارلاق فسي آرقايه متايل ، اوموزلري دوشوك ، اندامي اوكه ،
« ايكيلمش ، چهره سنك خطوطي استهزايي اينا ايدر درجه ده متحرك بر اختيار ... »
« ياشي اللى ايله اللى بش آراسنده . »

بم بر يكنم وار ... پارسده تحصيلي پتيردى ... پارسده تحصيلي پتيردى نه ديمكدر
بيليرميسكز ؟ نبي يدي ، پتيردى ديمكدر ؛ بن بيتينجه بندن تحصيلات ده پتيردى ؛ تحصيلات
بتر بيتمز پك طبيعي دكليدر ، تحصيل ده پتيردى ... تحصيلاتي بندن چكديكي باره لره ...
لكن تحصيلي نه در ؟ اونى بر دورلو آكلايه مادم ... « عمجه ، سن بر شي آكلاميورسك ،
بن دارالفنونك تكميل فنونيله متفنم ! « ديور ... ديور اما او دارالفنونك تكميل
فنونيله متفنن اولونجه قدر بن ده دارالفنونك تكميل جنونيله متجنن اولدم ! باقك ،
آكلاته تم سزه ؛ يكم اولامعمارلق اوكرنك هوسيله بكا بر چوق سوسلو قاپولر ، يالديزلى
قهر يادى ؛ كيرينتيلي و چيقينتيسز ، پلانلره باره لرمي چكدى ... صوكره بونده تمل

طوتدېرېمانجې ، كېمياى معدنيدن اذابه تحصيلنه يلمتندى ؛ اذابه تحصيلي قېزىشدېجې بزم
 آلتونلرده ارمكك باشلادى ... يكم بوندنده صيقلدى ... « طوپراق طوت آلتون اولسون »
 فيضنه مظهر اولوق آرزوسيله چيقتيجيلىكه باشلادىنى آنده بر چيچكجي قېزىنه يشيلنمك
 اوغورنده اياك تجرېهلى كېسەمك دېنە دارى اكمك ... سوكره اوجاغمه ايچير دېكمك
 اولدى ... نهايت ، بر صباح يكمى قارشيمده كوردم : يافالنى بر مرمس قويو چنبرى كې
 غېرتاغنه صارئش . اوزون ، قيوويق ساچلرى قالمىز قېرمىزى فسك آلتنده ، روزكاره
 طوتولش هندى توپلرى كې ترسنه دونش ؛ يكي طوغان بر چوجوغه شېلته اوله سېلەجك
 قدر قوجەمان بر پلاسترون بويون باغى كوكنه طاقش ... قارشيمده بويون قېردى ؛
 اوپدېرمك آيشقېنلغېله بن المى اوزاتېركن اوده قېمىلدامان دوداقلېنى بكا اوزاتدى ؛
 ايكميزده نه يايچغمزى بردن آكلايهمدق ... بىم الم معلقده قلدى . نهايت بويونمە
 صارپهرق لا ابايانه دوداقلېمدن تكرر اوپدى . اوپولدىن زواللى المندن محجوب
 اولدم . ناچار كرى چكدم ... بو صبراده ديزلرندن آشاعى اين رده نغوتمك آرقا چېندىن
 بر بياض مندېل چيقتارېركن ، پارماقلېرنده آلى ، يشالنى ، مائىلى بر چوق ساخته ، قابا
 يوزكلرك بمله اكلدېر كې صېرتدقارېنه دقت ايتدم ... بىلەم دوداغى اوپدېكى اچونمىدر ،
 نەدر ؟ مندېلېله بر تحف طرزده بوروتى ، دوداقلېنى سېلدى ... بزم حاجى باچىتك
 بونجه سنەك دەوشېرېنە مخالف دەوشېرمە ايجاد ايله مندېلى اورناسىدن بوزدى ، بوكدى ،
 صاردى ...

« تقيدي باراق »

ميندره كندېسنى آتدى ... حاجى ياتماز كې صاللاندى ، صاللاندى ، سوكره
 دېم دېك قالدى ... بزم يكن بزم يكملىكدن چيغمش ده اعجب العجائب بر ماكنه شكلنه
 كېرمش ... ميندرده او طوره مادي ... قانايده راحت ايدەمدى ... نى ، سوكلې عمجەسنى
 بكنمەدى ... سوزلرمى بكنمەدى ... وشمېتمى بكنمەدى ... يورويوشمى بكنمەدى ...
 باقىشمى بكنمەدى ... نەس آيشمى بكنمەدى ... اوف ! بكنمەدى ، بر شىمىزى
 بكنمەدى ... اولك تريبى بوزمغە ، هېسنى دكيشدېرمكە قالمشدى : اوشاقره قهوه
 كتېرېركن بياض الدېون كېمەلرېنى ، آشجى ايشك قماسنه بر بياض كتى تاكيە كېرمەسنى ،
 وكيلىخرج كوسە كھيانك هر صباح تراش اوماسنى ايستەيور ، يېرتينيور ، اصرار

ایدیوردی بر کیجه ، بر آرز نصیحت ویرمک ایچون اوپهسنه کبردیکم زمان کندیمی دهشتلی بر منظره قارشیسنده بولدم : بزم یکنک بورننک آلتندن قولاقلرینک حداسنه قدر بر بزله باغلی چه ره سی صاب صاری پارلایور ... آیاقلرینی قاریوله دمیرینک اوستنه دایامش ... آللرینی پاموقلره صارمش ، کوزلری قاپلی ، کندیسندن کچمش ، یاتیور ... فلاکت ! دیدم ، فلاکت ! ... اوپه دن دیشاری فیرلادم ... هکیم ، آمان هکیم ؟ ... اؤک ایچنده بری بریمزه کبردک ، چیقدق . بز هکیمله اوصول اوصول اوپهیه کبررکن یکنمده شاشقیین شاشقیین قاریوله سندن فالقدی ... صوفه دهکی قادینلرک «کندیسنی اولدیردی !» فریادلری اوی طولدورویور ؛ یکنم بو حالدن اورککش ، قاجق ایسته یور ؛ بز تکرار یاتماسی ایچون یالواریویورز ؛ آللرینه آیاقلرینه صاریلویورز . بر قارغاشالق ، بر کورولتو ، بر باطبریدر کیدیور ...

« بر بارچه توقدن صوکره »

نهایت ایش آکلاشیلدی ؛ یکنم ایرتسی کون کاغذخانهیه کیتیمه یی نیت ایتمش ... یکی پوتیناره آیاقلرینی صیغدیرمق ، قانی آشاغی ویرمک خویاسیله آیاقلرینی هوایه قالدیرمش ... یوموشاسین ، بارلا سین دیسه ، یوزینه ، آللرینه قولد قره م سورمش ... بیققرینی دیک طور دورمق ایچون بر چندره ایله صارمش ... و بو عذاب وادیت ایچنده اویقویه ، خواب راحتنه طالمش ... هم بوندن ساده ، بوندن طبیعی نه اولابیلیرمش ؟ .. بونلر او دیار عرفانده بش سنهک کیجه لی کوندوزلی «کوله رک واکسوره رک» کیجه لی کوندوزلی بر تحصیل متادینک ثمره سی ایتمش ! .. آکلا دیکزیمی ؟ .. بش سنه دن صوکره ، ناپولیون کاری بر وضعیت ... هومبرر کاری بر صاج ، وایه م کاری بر بییق ... ایشته بو قدر ! .. یکی قفا اولق ایچون بو قدری کافی ایتمش ... آح !

(خارستان وکستان)

احمد حکمت

تورک و یوردی

تورک ارمقندرنک ناسر افطاری آیلر مجموعه در

جلد : ۱ - ۲۱

شباط ۱۹۲۸
اون یدنجی سنه

صافی : ۲ - ۱۹۶

مصاحبه

فکر و صنعت آنقره سی

لیسه لر ، دارالفنون لر ، دارالمعلمین لر ، ملی کتبخانه ، دولتک یاردم ایتدیکی هر نوع فکر و صنعت مؤسسه لری ، ایشته یکی کزیده لر صنعتی یتشدیره جک یکی محیطک عمل طاشلری بونلر در .

استقبالی یاپه جق اولانلر اسمر وچتین آنقره قلعه سندن وطنک هر گوشه سنه صباح کونشنک شعاعلری کی داغیلاجدر .

« تورک یوردی » نک آنقره ده ، بوراده قورولاروق ، بوراده یازیلاروق ، بوراده باصیلاروق انشاری بی تکرار بواسکی رؤیانک سرمستیلری ایچنه آندی : حالاهر طرفندن انحطاط وشبهه ، تشوش وامیدسزلک صیران چورومش محیطلره ترک ایتدیگمز ذکالی دوشوندم .

تورک فکر عالمنک بویوک یورغونلنی ، معارف وکیلنک دوشوندیکی مصطفی کمال مؤسسه لری [دارالفنون ، ودیکر عرفان و صنعت مؤسسه لری] آنقره ده قورولونجه یه قدر دوام ایده جک ..

***

آنقره ده فکر آدم لرینک اهمیت ویره جکی شیلردن بری ، غیج آثار عتیقه قتالک شیمیدین اوکنه کچمکدر . صوفیه ده تورکلردن قاله برنا انقاضنک ، صرف شهرک اسکیلک تمفاسی اولاروق ، ناصلاعتنا ایله محافظه اولوندیغنی کورمیش ویا اییتمش سکزددر .. انشا ایتدیگمز یب یکی آنقره شهری ، قلعه و قدیم رومانلر لیه الک تاریخی شهرلرک جاذبه سنی فازانه بیایر . مع التأسف غرب مدنیتی بنسین تورکلر آره سنده ،

آنقره سوقاقلرنده دولاشیرکن هیچ مراق ایدرمیسکز : آناطولینک ، بردکیز کبی بوش ، ایلك یشیل ساحلی درت طرفدن یوزلرجه کیلو مترو اوزاقده بولونان واسع چولاری اورته سنده بوشهرک سجه سی و طاللی نه اولاجقدر ؟

خرابه وانقاض ، وطنک هریری کبی ، خرابه وانقاض ایچنده چیرپنن چتین وشوقلی براراده ، وطنک هر برنده اولدینی کبی ، برشهر باشلانجی ، یکی تورک مملکتک هر برده باشلا ییشی کبی ، آنقره تورک دولتنک یالکیز مرکزی ذکل ، تورک شیده آلیستلرینک بتون تجربه وتشبثلرینک تمثالی در . شونظریه اک ابی آنقره ده تطبیق اولونه بیلیر :

« یکی بر محیط ایچنده یکی بر کزیده لر صنفی .. » بتون وطن ، وطنک هرا ییشی ، آنقره ده تریبه کورن اراده لره محتاجدر . اسکی تریبه بی بتون قصورلردن ، ضعف لردن آنجق آنقره مؤسسه لرنده تصفیه ایده بیلیرز .

خام وصارپ طوبراق ، قورو هوا ، هر تورلو شرائطک متمادی مقاومتی ایله سوره کلمی بر اراده وعزم غوغاسی ، تثبث جسارتی ، نانکور عناصره بوغوشان نیکبین برعزم وشعورلی بر ایمان ، آنقره نک منظره سی ، کندیسسی ، آنقره نک دوغوشی ویا شاییشی شیمدی یه قاندر آنجق پک نادرا نوز جلری کوردیکمز وطن چوجفنک ذی حیات مکتبی در .

آنقره بوشرائط ایچنده متواضع بر مأمورلر شهری ذکل ، فقط جانی و حاکم بر عرفان قایناغی اولملی در .

اسکی یونانیلیکی روملقه ، اسکی رومایی موصولی
ایتالیاسیله قاریشدیرارق ، نادیده مہمد ستونلری
اوتل تملرینه آتازلر وھہانکی بریازیلی روماطاشی
غیب اولدینی وقت ممنونیت حس ایده نلروار

آنقره ده کی اسکی طاشلری قورتارملی یز

یکی شهر شوسه سی آلتنده نیجه ستونلر یاتبور :
اگر بونلردن برینی قازوب چیقارمق ایسترسه کز ،
آثار عتیقه خرسزلرینک جزاسنی کورورسکیز ؛
بوستونلرک اوزرندن ظالم سیلندیرینی کچیره ن شهرامانته
نه دیلی ؟

مزارلقلر آره سنده ، بنا تملری آلتنده ، طوپراق
ییفیناری ایچنده اونوتدینمز بو طاشلردن هربری
برقاعده نك اوزرنده ، قریبه لك آبدہ سسندن قیمتل

برائر اولور

برکون روحی صنعت سوداسیله یانان برنسل ،
ایسترمیسکیز ، میلیونلر صرف ایتدی کمز بانقه بنالری
بیقهرق اسکی طاشلر آراسین ؟

آنقره انشا ایدیلیرکن تمل حفریاتنه بر آثار عتیقه
متخصصی مساعده ویرملی ایدی

بومصاحبه ایله ، بعض غزته لرده صرف عملی نقطه
نظرلردن تدقیق اولونان آنقره تأسسنی ، برباشقه
نقطه نظرلردن ، « تورک یوردی » نده تدقیق ایتدیرمک
چیغیرینی آچمق ایستهدم : فکر و صنعت آنقره سی
آنقره ، یکی تورک دولتنک عرفان مرکزی !

فالح رفقی

قارا كوندك آهيقلى ضاهره رنمه :

چيقدم ؛ آلتمه بر پوسته كي يادىم ؛ صيرتمى
ديواره ويردىم ؛ آياقلىرىمى اوزاتمى ؛ كولى سېر
ايدىيوردم .

بوراسى نچوق كوزهل بر پردى ؛ لاكن
آدمسىز و حواسز قالمش بر جنت كيدى ؛
عشق ، رۇيا ، اميد ، سعادت ييشيل يووالرىنى ،
چيچكىلى داللىرىنى ترك ايتش وقاناتلىرىنى باشقا
كوكلكر آلتنه آچمش قوشلار كېي بوردىن
اوزاقلاشمىشى .

أوت ، بن بورده بونلرك هيچ بر تمثالنى
كورمه مدم ؛ نه ييشيل دالغالرده كونشك دوغان
ضيارينه قارشى محبتك تبسملىرى كېي آچلمش
نيلوفر چيچكلرينك رنك و روحنى طاشيان
قوغولرك كوكلكسىنى ! نده كديكلرك آقار
صولرى ديكه دكلرى كېي كويك قيزلرینه سودا
تور كولىرىنى ديكه تن عاشق چوبانلرك نغمه سنى ! ..
بىم بو كوكك صولرنده كوردوكم : يانان
بلده لرك و يانان معبدلرك كوككلى قابلايان كومه
كومه دو مانلرينك عكسلىدى ؛ بىم بو كوكك
ساحلنده ايشيتديكم : آتش و اولومدن قاچانلرك
قاغىلرينك غيجيرتيليدى .

بن بونلرك آلنى آلتنده ازيليركن ، اوزاقدن بر
قارالتى كوردىم ؛ قارالتى كوله دوشرو كللكه ،
ياقلاشمغه باشلادى . باقدم : صيرتلرنده كي
اوروبالار كېي ائلىرى دو كولمش ، چيكنه دكلرى
طوپراقلىر كېي رنكلرى صارارمش بر قاچ

(اگریدیر) كونك ييشيل قاميشلر يتهن قيسنده ،
(هويوك) ده بر كوچوك قولوبه نك صارى ايشيقلرى
بارلا يوردى ؛ برده كېزفه نه رى فېرطينايه طوتولمش
كېلىرى ناصيل قېرمىزى آله وينه چاغېر رسا ،
بوده ، كندىلر ينه صيغنا جق بر ر آرايان يولجىلرى
اويله جه صارى ايشيغنه دعوت ايدىيوردى .
بو ايشيغنه دوشرو بن ده كېتدم ؛ بو قولوبه نك
او كنده طوران آق صاچلى براختيار بوتون يورغون
سىمالى يولجىلر كېي بى ده قولوبه به آلدى ، بورده
بكاذه رووردى .

مصيبتلرك مضطرب انسانلرى بر برينه
ياقلاشدير مقده بو يوك بر سحر و فسونى واردى .
بو سحر و فسون بورده ده عىنى تاثيرىنى ياپدى :
ألم و ماتملرله آغلامقندن كېرپىكلرى چورويوب
دوكولهن كوزلر بر رلر ينه باقدى ؛ ده رين
يارالره قانا يان دردلى كوككلر بر برىنى طانىدى .
آبرى وجودلرده عىنى آجىلرى طاشيان ، عىنى
فلاكتك يولداشلىرى اولان زلر بورده ، شاهد
اولدوغىز فاجعه لرك يانيق حكايه لرىنى اسكى فلاكت
داستانلرنده كي افسانه لى بر ديل ايله بر برىمزه نقل
و حكايه ايتدك . آغلادق ، كوز ياشلر مىزى
بر برينه قارىشدير دق ؛ كندىمىزى بر برىمىزك
ايچنده اريتدك . لاكن اضطرابك غرورىنى
آلنلر مزدن دوشورمه دك ؛ اميدك آله وينى
قېلر مزده سوندورمه دك . اوزون كېجى بى
بو يله جه كېچىردك .

صباح اولدى ؛ قولوبه دن ديشارى به

یو جلیسری پارالایہ جقلمر؛ ہاندہ ایسہ آنارک
قوجاقلرنده کی چوجوقلمری قابوبیہ جکلر !!»
دیدى .

باشمی چویردم ، عسکرہ باقدم : بوینی ،
قیرلمش بر آغاچ کچی بو کولمشدی . کوزلرینک
پیکارلرنندن یاغمرولی برهواده صواغون پراقلردن
دوشن داملالر کچی یاشر آقیوردی .

کوزمک اوکنہ بو زواللی پی کوینہ
کوتورہ جک اولان طاش ودیکنی یولرکلدی؛
کوزمک اوکنہ بوزاوالینک بو طاش ودیکنی یولر
اوزرنده چیلاق وقانایان آیاقلریلہ یورویوشنک
آجیقلی خیالی کلدی .

بو قانلی لوحہ اوکنده تیرہدم ؛ ذوق
وشہوتلرینی دو یورمق ایچین وطنلری برمالکانہ،
ملتلری برر اسیر یاہمق ایستین و بو عزیز
قارداشلری حق وحریتلرینی قورومق ایچین
یووالرندن، سوکیلیلرندن آیراراق ہجران وأولوم
یولرینہ دوشورہن حرص وغرورک انسانلرینی
تلعین ایتم . عصیان و غضب دولو برسسلہ :
« نہ زمانہ قادر ارضک اوزہ رندہ بو اللہسزلرک
دوری حکم سورہ جک؛ نہ زمانہ قادر بو زواللیلر
بو طاش ودیکنی یوللردہ چیلاق وقانایان
آیاقلریلہ یورویہ جکلر وقانلریلہ وطنلرینک
طوپراقلرینہ آجی مقدراتلرینی یازاجقلمر؟ .. »
ذبیہ حایقیردم .

خستہ عسکر ، بربرلرینک قوللرینہ کیرمشلر،
وجودلرنده قالان صوک قوتلری بربرینہ کلہ بہرک،
یولک آغاچلرندن قوپاردقلمری بوداقلی دہ کنکلرہ
دایاناراق یاواش، تیرہک آدیملرلہ سوروکلہ نیورلرمش
کچی قولوبہ یہ دوغرو کلیورلر .

یانمہ کلدیلمر ؛ اوطوردیلر . ایچلرندن
برینک چاریقلمرینہ چامور دولمشدی ؛ یاواش
یاواش قالقدی ؛ چاریقلمرینی آلدی؛ یقامق ایچین
کولہ کیتدی؛ یقادی ؛ کتیردی؛ قوروسون
ذبیہ برطاشک اوستنہ قویدی کلدی ینہ یانمہ
اوطوردی .

بوصیرادہ آغاچلرک آراسندن ایری برکوپک
چیقدی ، طاشک اوستنہ کی چاریقلمرک برینسی
قابدی ، قاچغہ باشلادی .

بونى کورہن خستہ عسکر تیرہک ألى یرہ
دوغرواوازاندی؛ دہ کنکنی آلدی؛ دوغرولایم،
دیدى ، دوغرولامادی ؛ قالقایم ، دیدى ،
قالقامادی؛ یاری دوغرولمش، یاری قالتیق برحالده
دہ کنکی کوپکک آرقاسندن آدی؛ آتارکن یرہ
دوشدی ؛ آلى طاشہ کلدی ؛ یارالاندی .
بن قولوبہ نک اوکنده دوران اختیسارہ
صوردم : « بو کوپک ہانکی کوپک؟ » دیدم .
اختیار تہجبلہ یوزمہ باقدی ؛ بکا آجی برسسلہ :
« بیلیمورمیسک ، افسدی ! کوپلردہ آدم
قالدیمی کہ ... کوپلردہ آچ قالان ، یوللرہ
دوکولن بو کوپکلر ہاندہ ایسہ کلوب کچن

اسکی مکتوب

خدمه علی چاوش کو یک پوسته خانہ سنده مدیرک ماصہ سنہ بر مکتوب
قویہ رق دیدی کہ :

— قوٹونک کیشہ دن چیقاریلوب سوقاق قپوسنک یانہ آلتاسنی
سویاہ مشدیگز ، دمین سوکرکن ایچندن بومکتوب چیقیدی . آشاغیده
مأمورلر مهرہ باقدیلر ، آکلاشیلان تمام اون سنہ در قوٹودہ قائلش .
چیوی یه می طاقلمش نہ اولمش ؟ ...

مدیر ظرفی آلدی ، مہاینہ ایتدی ؛ مہردہ ۳ حزیران ۱۳۱۵
تاریخی او قودی ، آدرہس اولہرق : « قاکلیجہ قویندہ رأفت بک
یالیسنده شوقیار خانم افندی یه تقدیم » یازیلی ایدی

اون سنہ در قوٹودہ حبس قائلش اولان بو ظرفده درین برحزن
واردی . کاغد صولمش ، صارارمش ، برالم واغبرار رفکی باغلامشدی .
حادثا درین بر شکایت افادہ سی واردی . کیم بیایر ناصل بر آرزونک
یاخود ناصل بر درد واحتیاجک سوقیلہ یازیش ، کیم بیایر ناصل بر قاب
آجیسنہ تسلی بولمق ایچون کوندرلمش ، وبو وظیفہ سنی بر عکسیلک
یوزندن ایفا ایدہ مدیکی ایچون ملول ودردی بر طور ایله سرزنش
ایدیور کی ایدی .

مدیر بر دقیقه دوشوندی : اون سنہ اول ، اون سنہ صوکر
ناصل اولسه مکتوبک یرینہ کوندرلمسی لازمدی . یالکز صاحبی اکر

حالا حیاته اینسه اینی آ کلامالی ، وکندی اختیارلریله ویا قصورلریله
واقع اولیان بو تأخری عفو ایتمه لیدی .

موزعی چاغیرتدی ، مکتوب صاحبه سنک حیاته اولدیغنی اوکرتدی
وکیفیتی لایقیله خانم افندی یه آ کلاتماسنی تنیه ایده رک مکتوبی هان
گوتورمه سنی امر ایتدی .

• •

شوقیار خانم افندی بو اوزون ویاغمورلی قیش کونلرینک یورمیجی ،
رنکسز ساعتلرنی کچیرمک ایچون آلدیردینی یکی بررومانی او قیوردی .

خدمتجیسی ایچری کیره رک بر مکتوب اوزاتدی ، و دیدی که :

--- موزع بو مکتوبک پوسته خانه ده بو صباح پوسته قوطوسنده
چیقادیغنی سویله یور . کویا اون سنه در قوطوده قالمش مش ... مدیر
بک کندیلرنده بر قباحت اولدیغنی سویله رک عفو دیله یورمش ...

خانم افندی آ کلامادن باقیوردی . صوک کله لر اوزرینه آنی برقاب
حرکتیه ظرفی قاپدی و باقدی .

یازی قوجه سنک ایدی ... اون سنه اول ، یعنی قوجه - سندن
آیرلدیغنی سنه ... ده . یکر می سکز یاشنده ، اوج سنه لک بر قاری
قوجه و مسعود بر زوجه ایکن ... و سریع بر انکشاف ایله اون سنه
اولکی حیاتی برسینه ما شریدی کچی کوزلرینک اوکندن کچدی ..

قوجه سی پک عصبی بر آدامد ، بعضاً بردن بره فجیع ، درجه یه
چیقان شوغالی اولوردی . ساکن زمانلرنده پک طاتلی نهایت درجه ده

پر عشق و شوق ایکن ، بعضاً نصل اولدیغنی کندیسنگده آ کلامدیغنی
بر عصیته طوتولور ، ائک اهمیتسز شیره قیریلوب کوپوره درك کاه بش
اون دقیقهلق بر اغبرار ایله کچیردیکی حالده ، آره صره قورقونج
فورطنه لره ، طغیانلره ، قیامتله قدر وارن بر فحاعت کسب ایدردی .

بو ائتالرده دنیایی کوزی کورمیور ، ائک چیرکین حقارتلردن
چکینمه یور ، سایقیریور ، تحقیر ایدیور ، بیک اختلاج آره سنده
اوزون اوزون دیدیندکن صوکرآ ، درین بر کوز یایی بحرانی ایله
مندره یووارلانرق ، اوزون اوزون آشلایور ، ونهایت ، قوزی ، کبی
ساکن ، مونس ونادم ، ائک حرارتلی تذللرله عفو دیله یوردی .

واو ، ارککنی ائک صیجاق بر شفقتنه تعزیز ایتدیکی کبی ، بو حالک
اونک فنا بر خوبی اولمقدن زیاده بر سینیر بحرانی محصولی اولدیغنی
بیله درك غیر مسئول کوردیکندن ، سوه سوه عفو ایدیور ، تسلییه
چالشیور ، وتکرار کوزل کونلر باشلا یوردی .

..

نهایت بر کون ، ینه بویله بر بحران ائناسنده ، ایلك دفعه اوله رق :
« لعنت اولسون ، لعنت اولسون ، دیه حایقیرمش ، وردن بره هجوم
ایدن بر تهور دالغه سی آلتنده : « بوشادم ، بوشسک ... بوشسک ... »
دیله کوپوره درك ، کندینی سوقاغه آتمشدی .

سوقاغه بییقوب هواسی دیکشنجه ، هر زمانکی کبی کندینه کله جکینی ،
وهان عفو دیله مک اوزره دونوب کله جکینی بیله دیکندن ، شو قیار خانم
افندی درین بر هیجانله بکله مش ، فقط ساعتار کچوب حتی آقشام

اولوبده عودت ايمه ديكنى كورونجه ، زرده بولونديغنى بيلمديكى
 ايچون آرقه سندن آدم كوندرمديكى كې ، بر قاچ كون تردد وانتظار
 ايچنده قالمش ، صوكرار كون اونك قرق كلپساده كې چمتلكنه كيتديكى
 خبر آلهرق ، بو سفر تهور واغبرارك چابوق كچمديكى المله كورهرك
 خراب اولمشدى .

قوجه سنك شفقتندن وخبندن چوق امين اولدينى ايچون هر
 آقشام براميد ايله عودت ايدجكنى مامول ايدرك بگله يوردى . كونلر
 كچيور ، بر اثر كورونم يوردى ؛ دها جريجه پاك يكي اولدينى ايچون
 كنديسى طرفندن مكتوبله مراجعتى بر تذللى حركتى بولهرق تردد
 ايديه ردى . ايچى يانه يانه صبر و تحمله قرار ويريوردى . بو ائنده
 قوجه سنك اولديكى خبر آلدى ، وانك درين المله ايچنده ماتم طوتدى .
 شمى ، اون سنه صوكره ، اونك بر مكتوبى كايوردى . عجا
 بونده نهر واردى ؟ ...

“ *
 .

مكتوبى آجدى و او قودى :

« شوقيار جتم ، شو مكتوبى دمىنىكى جنايتدن سوكره واپور
 اسكاه سنده كى قهووده يازيورم ، بن انسانلرك اك آچاغى : اك رذيليم .
 سنك كې ملك و مجسم لطف و شفقت بر روحه قارشى كچمش جنايتلرمدن
 صوكره نهايت بو كونكى مردار شناعتى ده ارتكاب ايتدم ، اك قورقونج
 جزالره لايق بر سفيلم . فقط شوقى ، شوقى ... سن بيليرسك وداثما
 تكرار ايدرسك كه ، بن بونلرى ايسته يهرك دكل ، بر جنت دالغسى

آلتنده كندى غائب ايدرك ياپيورم ، ايسته يالكر بونى بيلديكك وبكا
 آجيدىغك ايچوندركه، بوسوك رذالتى ده عفو ايدىجككى اميد ايدىيورم .
 اكر بو سفر عفو ايتزسهك ، قباحتم او قدار بويوك كه تكرر
 تعجيزه هيچ يوزوم يوق . سنى نصل بر عبادتله تعزير ايتدىكى بيلديكك
 كى بو بحرانلردن مسئول اولدىغى ده كندك قبول و اعتراف ايتدىكك
 ايچون عفوئى بلكه يورم . بومكتوبى پوسته يه وبروب استانبوله همشيره مه
 كيدىيورم . جوابكى اوراده بلكه يه جكم . اكر اوچ كون خبر آلامازسه
 آرتق عفو ايتدىكى ، نى رد ايتدىكى آ كلايهرق ، حياتى كومك
 ايچون قرق كلسايه كيدىجكم ، حياتى اوراده كومكك چاليشه جفم ...
 مقدس ومعزز حياتكى منحوس رفاقمه تخریب و افنا ايتدىكم ايچون
 نى عفو ايت ، صوك امل هيچ اولمازسه بو عفو نائل اولمقدر ياوروم .

..
 *

كوزلرى بر كوشه يه آقش ، مکتوب النده طومش قلمش ،
 شوقيار خانم افندى ، بوتون موجودى اك درين ، اك تسليسز هجرانلرله
 صيرلا يوردى .

ديك قوجهسى او كون اويله بر حدته مغلوب اولهرق كيمه مش ،
 مأمول وطن ايتدىكى كى ، نادم اولهرق همان عفو ديله مك ايچون
 بو مکتوبى يازمش ، يالوارمش ، جواب بلكه مش ، ونهايت جواب
 آلامانجه مأيوس اولهرق ، مقهوراً ، مظلوماً اوزا قلاشمش ، وكيم بيابر
 قرق كلساده نصل تسليسز بر حسرت ، نصل درين بر قهر و ندامت
 ايچنده ، يانمش و خراب اولش كيمشدى .

شو مکتوبی وقتنده آلسهیدی ، البته عنو ایده جکدی، و بو اولومه
احتمال مانع اولمش بولنه جقدی ، بدبخت ارکک عصیتک جزاسنی پک
آجی آجی چکمش ، حیاتی یالکزلق و هجران ایچنده کیم بیایر نصل
آجی خاطرملر و نصل زهرلی ندامتله ایچنده سورکنمش ، و نصل
حرارت و هزیمت ایچنده سونمشدی ...

یالکز قوجه سیمی ؟ ... یا کندی ؟ ...

او زماندنبری طول و بیچاره بر عزالت ایچنده هلاک اولماشمیدی ؟
اڤ تداویسز برقسوت و خسران ایله بوغولمش ، تک و تنها سورونمش ،
خراب و نالان قلامشمیدی ؟ ...

کور بر تصادف ، اڤ ظالم بر ضربه ایله اونلری قربان ایتمیش
اولسهیدی ده بو مکتوب او کون انه کچسهیدی ، قوجه سیمی شمیدی
احتمال بر حیات اولاجق ، و احتمال مرور زمانله او عصیتدن قورتوله جق ،
حتی قورتولماسه بیله آره صره کلوب کچن بحر انلره رغماً نه اولسه
مشفق ر قوجه ایله مسعوداً عمر کچیرمش اوله جق دکلیدی ؟ ...

یالکز و طول کچن حیاتک بتون حرارتی ایله روحنک اڤ درین
کوشه لرندن قوبان صیجاق یا شلر کوزلرنده طوپلانوب صولوقینا قلیرینه
یووارلانیوردی . فقط ، بردن اڤ درین بر غایانله کندیخی اونوتوب
یوواسندن اوزاق ، مقهور و نادم ، یالکز باشنه اولمش اولان قوجه سنه
ایچی صیزلادی :

« آه او حیاتده اولسهیدی ده بی هر کون خراب ایتمسه ، حتی
دوکسهیدی ، اوله مش اولسهیدی .. » دیه صیزلادی .

اداره مرکزی :

آقرهده ، استانبول چابمسنده آقره
ساروقامینکلی باشمسنک داڤره

استانبول بوروسى :

استانبولده ، باهال چابمسنده ۸۷ نورهده
داڤره عرصومه

حیات

مبارزدا امانیار ... دنیایر داهایر حیات قاتالم ...۱

سمرسى هربرده ۱۰ هرورده .

سنلکی پوسه ایله • لیرا .
(اجنبی مملکتلر ایچین • دولار) .

ایرته واهلان ایشلری ایچین استانبول پرورده
مراجبت ایدیلمیر .
یازی ایشلرنک مریبى آقره مرنورده .

صافی : ۵۱

آقرهده ، ۱۷ تشرین ثانی ، ۱۹۲۷

۲ نجی جلد

لسانمزه دایر

شو صوڤك آیلرده مطبوعا تمیزی صیق صیق اشغال ایلمه «آقادهمی» دعواسی، لسان، صرف اصطلاح مبداهلری کی اسکی و چوق قاریشیق مشله لرك یكیدن اورته یه آیلمه سته سیبت وردی . هر طرفدن تورلو تورلو فکریلر ایلری سورولدی . براز او قوبوب یازمه ییلان هرکس بو مشله لرده کندیسنی متخصص عد ایندیکی ایچون ، مختلف پرده لردن یوکه لن بو سولرك نه براد بر آهنگسزلك تولد ایندیکی و میدانده ثبت هیچ بر فکر بولونمادیقنی عزت و تأثرله قید ایله ییلیرز .

لسانمزه حقتده ایلری سورولن مطالعه لر آراسنده چوق غریب شیلره تصادف ایندک : تورکجه نك بوکونکی فکریلری وحساری افاده قابلیتدن محروم و مادتا ابتدائی پردیل اولدیقنی شو ییلر ، علم و فلسفه اصطلاح لاردن تمامیه محروم اولدیقنیز ایلری سورولرک بین المللی اصطلاح لرك قبولنی توصیه ایلمه نلر ، شو صوڤك سنلرده لسانمزه چوق چوق کیرمکه باشلايان فرنکجه گله لری خوش کوره نلر ، ادبی ومدنی رمایمیز اولمادیقنی مادتا غرور و فخر ایله ایلری سورولر اولدی... برکت و برسون که بوتون بوکی ادا لارک طوی طوی برکونلک عمری واردد !

بوتون بو جنس ادخاله رغماً محقق اولان رشی وارسه اوده کوزهل تورکجه نك هرکون داهایر بارز بر شکل آلان مسعود انکشافیدر . تورکجه نك شو صوڤك یکریمی سندن بری کیردیکی رفی صفحه لرنی تدقیق ایلمه نلر ، بر یوزنده هیچ برلسانک بو قدر آرزمان طرفنده بودرجه قوتلی

بر انکشافه مظهر اولمادیقنی اعتراف مجبوریتنده قالیرلر . تورکجه ، یالکز ادبیات لسانی اولاروق ساده لشمک و کوزله لشمکه قالمش ، علم و فلسفه لسانی صفتیه ده یکی بر موجودیت کوسرتمشدر . بوندن یکریمی سنه اول مثلا بر فلسفه کتابی ترجمه اینمک بزم ایچون مادتا امکانسز کیدمی ؟ حالبوکه شیمدی ، بوکونکی تورکجه ایله افاده ایله میه جکمز همان هیچ رشی یوقدر . لسانمزه او قدر زنگین لشمش ، او قدر وسعت قازانمشدر . فرانسیز مستشرق لردن «ژان دونی» ، تورکجه غرامم رنک باش طرفنده بونی آچیقجه اعتراف ایدیور . نینه کیم ربع عصر اول انکلیز مستشرق «کیپ» تورک لسان و ادبیاتنک تنظیم ایدن بری کیردیکی تکاملک سرعته حیران و متنون اولدیقنی صاقلاماشدی ...

تورکجه نك تکاملی حقتده کی بو نقطه نظرک یاکلیش قسیرایدیلمه می ایچون بعض قیدلر داهایر علاوه ایلمه : بوکونکی تورکجه نك ، علم و سنمت لسانی اولاروق ، اعظمی کمال حدینه کلدیکی اصلا ادا ایتمیورز . بوکونکی ادبی لسانمزه چوق مهمل اولدیقنی ، مکتبلر مده حتی مطبوعا تمیزه تمیزه دوغرو تورکجه یازانلرک کیتدیکه آزالدیقنی ، لسانمزه چوق لزومسز بره صوقولق ایتمن «موده رن» انتره سمان «...» کی فرنک گله لرك اسکی عرب و عجم گله لرنه رحمت اوقونمغه باشلا دیقنی ، اصطلاح لرمزک هنوز تمامیه قهر ایتمه می یوزندن علم لسانمزه بر چوق قاریشیق لار اولدیقنی داغما اعتراف ایلمه رز . مع مایه بوتون بو حاده لرك سیلرنی براز اطرافلیجه دوشونه جک و آ کلاهه جق

اولورسوق ، تورکجه نك بو چوق سریع تکامل دوره سننده بو جنس شیلرک ذایت طبیی اولدیقنی تسلیم مجبوریتنده قالیرز . بر لسانک تکامل ، او لسانه صاحب اولان ملنک عمومی تکاملیه صیق صیق به علاقه داردر . تورکجه نك مثلاً شو صوڤك یکریمی سنلک تکامل صفحه لرنی تدقیق ایدیکنز ؛ اونکله ، تورک ملتنک بو مدت ظرفنده مادی ومعنوی نه دهرین اختلا بلر کیردیکنی ، حقوقی ، اقتصادی ، بدیی ، دخی تلقیرینک ناهل محولره معروض قالدیقنی در حال آ کلاهه ییلر سکز . اسلام مدنیتدن بوکونکی اوروپا مدنیتنه ، قرون وسطا منطقندن یکی وعصری ذهنیه کچمک و بونی اعظمی سرعتله یاقم اضطرابارنده قالان تورک ملتی ، هنوز بو یوک عملیه یی کمال ایتمش دکلدر ؛ اجنای حیاتمزه هر شعبه سننده بوکی «انتقال» دورلر نه خاص اولان قصورلر ، ظاهری قاریشیق لار ، دیدنجه ل ، آراشدیر . مهلر کوزه چارپیور ؛ بوتون بونلر ، طبیعیه ، لسانمزه کندی کوسر تیور و کوسرته جکدر . «حرفلرمز بوزوقدر ، املامز مطرد دکلدر ، اصطلاح لرمز تشوشدن قورتولمادی ، طرزنده فریاد ایلمه نلر ، طبیی ، حقلیدرلر ؛ فقط بوتون بو فریادلره رغماً ، مملکتک عمومی تکاملیه مترافق اولاروق ، علم و ادبیات لسانمزه مادی انکشاف اینمکده اولدیقنی ده اونوتما یلم . حیاتک هر شعبه سننده اولدیقنی کی لسانمزه کی بوانقلاب وانکشاف ده او قدر سرعتلیدرکه ، بونی شیمیدین رسی هیئتله تثبیت و توقیفه قالدیقنم امکانسز و مناسزدر ...

کیریمی زاده محمد نؤاد

مسلمان ساعتی

استانبولی یکیشدیرن ویرلیسی شاشرتان استیلارک الک
کیزلیسی واک تأثیرلیسی ییاجی ساعتارک حیائمه کیریشی اولدی.
«ساعت» دن قصدیمز، زمانی اولچن آلت دکل، فقط بالذات
زماندر. اسکیدن کندیمزه کوره یشایشمز، دوشونشمز،
کینشمز و کندیمزه کوره، دیندن، عرقدن و عنعندن حیات
آلان رذوقز اولدینی کبی، بواسلوب حیاته کوره ده «ساعت» لرمز
و «کون» لرمز واردی. مسلمان کوننک باشلانغیچنی شفقک
پارلیلری، ونهاتی آقشامک ضیالری تعیین ایدردی. معدندن
صاعلام قباقر آلتنده محفوط طوتیلان اسکی معصوم ساعتارک
یلقوانلری یورغون بوجک آیاقلری طرزنده، کونشک،
سما اوزرنده کی سیریه آز جوق مناسبتدار بر حسابه تبعاً،
میننک رقلری اوزرنده یورورلر و صاحبیرینی، زماندن تقریبی
بر صحتله، خبردار ایدرلردی. زمان نامتاهی باغچه وساعتلر،
اوراده آجان، کاه صاعه، کاه صوله مائل، کونشدن رنکارنک
چیچکلردی. اجنبی ساعتی ابتلاسدن اول بو اقلیمده، ایکی
اوجی کیجه لرک قرا کلفیله سیم سیاه اولان و صیرتی، مختلف
اوقانک قرمز، صاری و لاجورد آتشلریله یول یول
بویالی، عظیم برجنوار حالنده، بر کیجه یاریسندن دیکر بر کیجه
یاریسنه قادار اوزانان یکریمی درت ساعتک «کون» طانیلمزدی.
ضیاده باشلابوب ضیاده بیتن، اون ایکی ساعتک، قیصه،
حقیف، یاشامه سی قولای بر کونمز واردی. مسلمانک مسعود
اولدینی کونلر، ایشته بو کونلردی؛ شرفلی کونلرک وقایعی
بوساعتلرله اولچیدیلر. کرچه، فلکی حسابانه کوره بو «ساعت»
ابتدائی و خطالی بر ساعتدی، فقط بوساعت، حاطراتک قدسی
ساعتیدی. زوالی ساعتک عادات و معاملاتمزه قبولی
و اذانی ساعتک کری صفة دوشوب جامعلره، تربلره
و موقتخانه لره براقلمش متروک بر «اسکی ساعت» حاله
کلیشی، حیاتی طرز رویتیمز اوزرنده وخیم بر تأثیری حائر

اولماتش دكلدر. كيدن ساعتربا بالريمزك اولديكي، آنه لريمزك اولنديكي، بزم دوغديغمز، كروانلرك حركت ابتدكي واردولرك دشمن شهرلرینه كيرديكي ساعتلردی. بونلر، حیاتی اطرافزده سربست براقان كینش، لاقید دوستلردی. كلن بیانیچیلر ایسه حیاتی یوروب اونی مجهول بر دستورده كوره یكیدن تنظیم ایتدیلر و روحلریمز ایچون اونی طانیلمز بر حاله كتیردیلر. یکی « اولچو » برزله كی، زمان منظره لرینی اطرافزده زیر وزیر ایدهرك، اسکی « كون » ك بتون سدلرینی خراب ایتدی و کیجه یی كوندوزه قانهرق سعادت آق، مشقی چوق، اوزون، بولانیق رنكده بریکی « كون » وجوده كتیردی. بو، مسلمانك اسکی مسعود كونی دكل، بدمستلری، ئوسزلری، خرسزلری و قاتلری چوق ویر آلتنده ممكن اولدینی قدر فضله چالیشدیریله جق كوله لری صاییسز اولان بویوك مدینتلك آجی ونهاییسز كونیدی. اونوتولان اسکی ساعتربا ایچنده ا كسیكلکی اك زیاده حسرتله تحظر ایدیلن ساعت آقشامك اون ایکیسیدر. آرتق « اون ایکی »، صولفون یشیل سما آلتنده، ایلك بیلدیزه قارشى مؤذنك مسلمانلره خطاب ایتدیكي، سواقا دك لاجورد برسیسله قانیدینی، ایشقلرك یادینی، سینیلرك قورلیدینی و یراصه لرك مخزنلردن چیقوب اوچوشدینی او مؤثر و تیترك ساعت دكلدر. آقشام تلقیسندن قوپه رق، كاه اوكله نك حرارتنده وكاه كیجه یاریلرینك قراكلغنده موهوم بر زمانی بیلدیرن بو ساعت، شمعی حیاتیزده رنكمز وشاشقین بر نقطه در. یکی ساعت، مسلمان آقشامك محزون و مشعشع دقیقه سنی داغتدینی كی، یكرمی درت ساعتك بیانیچي « كون » ك كتیردیكي معیشت شكلی ده نری فجر عالمندن مهجور براقدی. بشقه مملكتلرده فجرى یالکز قیردن شهره سبزه ومیوه كتیره نلرك احق كوزلریله مضطربلرك شیشكین قیاقلر ایچندر. باقان قرمزى و پریشان كوزلری طانیر. بو زوالیلر ایچون فجرلك پارلتیلری، یكیدن بویونه كیچیرله جك اولان حیات ایپنك قانلی ایلكنی آیدینلاتان بر ضیادر. حالبوكه فجر ساعتی، مسلمان ایچین رؤیاسز براقونك

نہایتی و بیقاعہ . عبادت ، نشہ و امیدک باشلانغیجیدر . مسلمان
 یوزی ، قوش سسلری و چیچک قوقولری کی فجرک اک کوزل
 تجلیارندندر . قبه و منارہ نری او آلاجه ساعتده کورمه مش اولان
 کوزلر ، طاشه اک الہی معنای ویرن او محیرالعقوا ، معماری پی
 آ کلامش دکلردر . اسمر جامعلر ، فجردن اعتباراً سماوی
 بر آلتون و سماوی بر چینی ابلہ قابلانیر و اسلام اوستہ لرینک
 ناتمام اثرلری او ساعتده تماملانیر . بتون معبدلر ایچنده کونشدن
 ایلك ضیا آلان جامعدر . باقر اوقلی منارہ لر ، کونشی اک اول
 کورمک ایچون هوالردہ یوکسلیر . شمدی ہیہات ، اسکی
 « ساعت » لہ برابر آقشامده فجرده بیتدی . بر چوقلرمز
 ایچون فجر ، آرتق کیجہ در ، و بر چوقلرمزی کونش ، یکی
 و عجائب بر اویقونک آتشرندن ، اللر کلیدلی ، آغز چارپلمش ،
 باجاقلر بوزوق چارشافلرہ دولاشمش ، قیورانیر کن بولیور .
 آرتق کیچ اویانیورز . چونکہ حیامنزہ صوقولان یکی وفنا
 کونک اشیکندہ چوملمش ، کین ، آرزو ، حرص و حسد سورولرینک
 بزى آتس صاچان کوزلرلہ بکلہ دیکنی بیلورز . آرتق فجرى
 بالکیز کومسارمزدہ کی دارغین و مغرور خوروسلرہ براقدق .
 شمدی مسلمان اوندہ کی ساعت ، بشقہ بر طالمک وقتلری
 کوستیر کی ، بزم ایچون کیجہ اولان ساعتلری کوندوزو کوندوز
 اولان ساعتلری کیجہ رنکنندہ کوستیریور . چولده بولنی
 شاشیرانلر کی بز شمدی زمان ایچندہ غائب اولمش کی مسہ لرز .

دکزلردن
اسهن بو اینجه هوا صاچلرکله اکلنسن و
بیلسهک
ملال حسرت و غربسته افق شامه باقان
بو کوزلرکله بو حزنکله سن نه دلبرسک ا
نه سن ،
نه بن
نه ده حسنکده طویلانان بو مسا ،
نه ده آلام فکره بر مرسا
اولان بو مائی دکز
ملالی آکلایان نسله آشنا دکلز .
سکا یالکز بر اینجه تازه قادین
بکا یالکزجه اسکی بر بدلا
دیین بو کونکی بشر
بو سفیل اشتها بو کیرلی نظر ،
بولاماز سنده بنده بر معنا ،
نه بو آقشامده بر غم نرمین
هپسی همشیره در و یاخود یار ؟
دلده تنوم اضطرابی بیلیر
دوداقلرنده کی کربنده بوسه لر ، یاخود ،
او کوزلرنده کی نیل سکوت استهفام .
اونلرک روحی شام مغبردن
متکائف منکشه لردر که
متادی سکون و صمتی آرار ؟
شعله بی ضیای حزن قر
ماتجی صانکه ساده اللرینه .
او قدر ناتوان که ، آه ، اونلر ،
اونلرک حزن لال و مشترکی ،
صوکره دالغین مسا ، او خسته دکز
هپسی بکزر او یرده بر برینه ..

نه ده دورغون دکزده بر مغبر
لرزه استنار و استغنا .
سن و بن
و دکز
و بو آقشام که لرزه سز سسز
طوپلیور بوی روحی کویا ،
اوزاق
و مائی کولکه لی بر بلده دن جدا قاهره
بو نفی و هجره مؤبد بو یرده محکومن .
او بلده ؟
دورور مناطق دوشیزه تخیلده ؟
مائی بر آقشام
ایدر اوستنده دائماً آرام ؟
اتکلرنده دکز
دوکر ارواحه بر سکون منام .
قادینئر اورده کوزل ، اینجه ، صاف ، لیلیدر ،
هپسنگ کوزلرنده حزنک وار
او بلده
هانکی بر قطعه تخیلده ؟
هانکی بر نهر دور ایله محدود ؟
بر یالان یرمیدر و یا موجود
فقط بولنیه جق بر ملان خولیایمی ؟
بیلیم .. یالکز
بیلدیکم سن و بن و مائی دکز
و بو آقشام که ایلیور تهیز
بنده او تار حزن و الهامی ،
اوزاق
و مائی کولکه لی بر بلده دن جدا قاهره
بو نفی و هجره مؤبد بو یرده محکومن .

(32 - 29 , s. 1337 , Ist. کول ساعتاری)

احمد هاشم

سلطانہ جم

«اوغلوں شاہ زادہم ادام اللہ عمرہ حکم یازلق لازم کلسہ
بویلہ یازیلہ: فرزند ارچند اسعد و امجد، وارث ملک سلجانی،
نور حدقہ سلطانی، رؤس السلاطین، صاحب العز و التمکین،
محض لطف اللہ الکرام اوغلوں سلطان جم ادام اللہ بقاہ»
(قانوننامہ سلطان محمد خان)

- ۱ -

استانبولک فتحی تورکلرک بر بوچق عصر دوام ایدن ظفر لرینی
تتویج ایله مشدی . اوروپانک بوتون نظر لری فاتحده ایدی .
روما شرق ایمپراطور لغنک سقوطی پاپا بشنجی نیقولای مایوس
ایتمشدی؛ خریستیانلق عالمی استانبولک سقوطندن دولایی اونی
مسئول طونیور، شرق کلیسائی بلع ایتمک سوداسی بوفلا کتہ
یکانہ سبب تلقی ایدیلیوردی .

سلطان جم

بوتون خريستيانلق توركلرك علمينده ايدى . توركلردن
انتقام آلمق، توركلرى اوروپادن چيقارمق پاپانك يكانه امليدى.
بشنجى نيقولا، بووظيفه يي خلقى اوچنچى قاليستوسه براقدى .
فاتح، خريستيانلق عالمك بوتفاقنه قارشى كلياً لاقيددى .
تورك قوتى يگه جك، تورك سطوتنه قارشى دوراجق هيچ بر
قوت تصور ايتيوردي. فاتحك يكانه املى، موراقوتو حاتى بيتيرمكدى.
عيسى بك ماجارستانده موفقيتلى آقنلر اجرا ايديبور، محمود
پاشاى ولى صربستان فتحنى تاملايوردي.

فاتحك سرايى سلطانلرله دولو ايدى . زوجه سى كلهار
سلطان، چيچك خاتون، خاله سى وقره جه پاشانك زوجه سى
سلهچوق خاتون سرايك اك مهم سپالريدى. فاتحك شهزاده لرى
سلطان مصطفى و سلطان بايزيددى . سلطانلرندن بعضيلرى
استانبول، بعضيلرى ادرنه سراينده او طورورلردى . چيچك
خاتون ادرنه سراينده ايدى . فاتح، سرحدلرده اوغراشان
سردارلرندن كلن ظفر خبرلرى آراسنده ادرنه ده بر شهزاده سنك
دنيايه كلديكنى كوردى (۱۶۶۴). ميني ميني شهزاده يه ناركوشاعرانه
بر آد قويدى: جم. بو اسم، حزنيله، المى و ماتميله تورك نسللرينى
عصر لرجه مشغول ايدم جكدى.

جم، چيچك خاتونك تربيه سينه يتيشدى . مؤدبه دانه لرله
تربيه اولندي . درت ياشنه قدر آناسنك آغوشنده بو يودى .

سلطان جم

درد ياشنی درد آي كچمه دي، جك فكري تربيه سنه چاليشيلدي. دوقوز ياشنه قدر تحصيلنه اعتنا ايدلدي. اوزمانلر، شهزاده لري واليلكه آنادولو ولايتيرينه كوندرك اصولندي . معيتيرينه امكدار وزبرلردن بري لالا صفتيله ويريلير، بوصوله اوقادن سانجاق اداره سنه آيشديريليردي. بوسانجاقلرده، اكثر ياقسطموني مغنيسا، آماسيه، قارامان وبروسه سانجاقليردي . فاتح سلطان محمد، اوغلو سلطان جمي قسطموني سانجاقنه كوندردي، والده سي چيچك خاتون ده برابردي. سلطان جم، قسطمونينده «تحصيل علم وادبه مشغول اولدي». درد سنه قسطمونينده قالدی. اون اوچ ياشنده سنت دوكوني ياپيلدي. فاتح سلطان محمد، ده اول، شهزاده لرندن سلطان مصطفى ايله بايزيدك سنت دوكونلريني غايت پارلاق ومظنن . صورتده اجرا ايتمشدي . سلطان جمكي او درجه پارلاق اولمادي، پادشاه سياسي مشغله لرله اوزوليوردي . اوزون حسن، شرق حدودنده تهلكه لي بر وضعیت آلمشدي. ايرانيار حدودي كچمشلردی. آق قويونلو پادشاهي، عثمانلي توركلرك قوتی قيرمق ايجين، ونديكليلرله ده اتفاق ايتمشدي . بواتفاقه ناپولي قرالی فدران، قبريس قرالی، رودوس شواليه لري وپاپاده داخلدی.

مقصدلري، فاتح سلطان محمد ايرانيار اوزرينه يوروديكی صراده، كنديلري دونانما ايله بوغازي كچه جكلر، استانبوله هجوم

سلطان جم

ایده جکلردی. عین زمانده، موسقووا پرنسی اوچنجی ایوانده برمکتوب کوندرلمشدی. ایوان، قریم خانیه برلشه جک، شمالدن هپ برلکده تورک ایلینه تعرض ایلیه جکلردی.

فاتح سلطان محمد، عزمی و متانتیه، بوتون بو فلا کتلردن صییریلدی. استانبولی تحکیم ایتدی، شهزاده لری سلطان مصطفی و بایزیده برابر شرق حدودینه قوشدی. سلطان جم، حربه کیده میه جک درجه ده کوچوکدی. اوکا یاردیم ایده جک ایکی کیشی واردی: قارا سلیمان بک، نصوح بک.

(رجان اوواسی) فاتحک مظفر عسکر لری، دولوایدی. اوزون حسن دایما مغلوب اولیوردی. فقط استانبول اندیشه ایچنده ایدی. کلن خبرلر، اوزون حسنک جاسوسلری لساندندی. قرق کون فاتحدن هیچ بر خبر آلینماشدی. هر طرفه پادشاهک مغلوبیتندن، بوؤغونلقلرندن بحث ایدیلیوردی. جم، بر مدت روحنده سلطنت حرصنک او یاندیغنی دویدی. اطرا- فنده کیلرک توصیه سی بو آرزوئی برقاتدها قوتلندیردی. استانبول محافظه سنه مأمور اولانلری کندینه بیعت ایتدیره جک درجه به قدر واردی. فقط بر دنبره البم بر انکساره اوغرادی. فاتح مظفردی، غالبدی. اردو (کوراوغلو تپه سی) او کندن، (ماما خاتون) یولندن اوزون حسنی قووالیور، آنادولوده تورک برلکی طبیعی حدودلرینه دوغرو ایلیله یوردی. بر کون، آنی بر ظفر-

سلطان جم

نامه چك امللری بوسوتون قیردی. فاتح سلطان محمد، مسلسل ظفرلندن دولای، بوتون ایمپراطورلغنده شنلکر یاپیلماستی امر ایدیوردی.

سفر بیتدی. فاتح استانبوله، شهزاده بایزید آماسیه، شهزاده مصطفی قارامانهدوندی. فاتح، ظفرلر پیشنده قوشدوغی صراده، استانبوله کچن ماجرای خبر آلدی. چه قیامادی، فقط مشوقلرینی درحال اورتادن قالدیردی. بوسیراده (نیکده) جوارنده سلطان مصطفانک ارتحالی، فاتح ایچین بویوک برضربه اولدی. کنج شهزاده سنک نعشی بروسه به کتیرتدی. ایکنجی سلطان مراد تره سنه، قاردهشی شهزاده علاءالدینک یاسنه کومدیردی. پارلاق برظفر، الیم برکدرله نتیجه لندی.

استانبول ماتم ایچنده ایدی. فاتح، دلخوندی. یتیشمش، کندیسینه برابر غزا میداتلرنده قهرمانلقلر کوسترمش بر شهزاده سنی غائب ایتشدی. فاتحک یوکسک روحی بوماتمه ازیلدی. شاعرلر، حزین مرثیه لرله فاتح دورینک فضیلتلی تورکلرینه کوز یاشلری دو کدیر یوردلردی. بودورک تورکلری مملکتلرینی سورلر، علویت و ظفر ایچنده ناموس ووقارلریه یاشارلردی. اونلرک نظرنده اک محترم و مبجل ایکی شی واردی: حکمدارلری، وطنلری. حکمدارلری: فاتح سلطان محمد خاندی. وطنلری طونه دن ارزنجانک یشیل اووالرینه قدر تورکارله

سلطان جم

مسكون، تورك ظفر لرینك بوككلكيله مشحون وادیلر، صحرا لر،
طاغیر، دره لرله مزین معزز بر اولکه. سلطان مصطفانك
وفاتنه، فاتحه برابر، بوتون استانبول آغلابور، فاتحك اك بنام
شاعری احمد پاشا کوز یاشلری آراسنده:

دولاب چرخ دوکدیکی سیل فنا یمش
باغ زمانه طویطلو خار جفا یمش
اخیر کفن دکلی طوتاین که بزمکک
جام طرازی جامنه عیش و صفا یمش
اول شه قتی که سایه صالم دیردی عالمه
قونمادن اوچدی بیلدک اول خود ها یمش
چشم امیدى طپراغه کیردی بر اهلنک
آه و خروشی کوکلره چیغسه روا یمش

دید کدن سوکرا:

اول برج دولت اختر شه مصطفی قتی
اول تخت و تاج سروری شه مصطفی قتی
تابوته کیردی مطلع صبح و صفا دریغ
تختین دکیشدی تخته به شه مصطفی قتی

دیبه فریاد ایدیوردی.

شهزاده مصطفانك ماتمی هفته لرجه سوردی. بومامدن
سلطان جمده متأردی. فقط «قرنداشی مرحوم سلطان مصطفی
اوزون حسن سفرندن کلد کدن سوکرا وفات ایدیجک» سلطان
جم ایچین باباسنک، فاتحك سرایندن آیریق ایجاب ایدیوردی.

سلطان جم

سلطان جمه ايکي فجيح ومؤيد آيرليق واردی: بری قاردشدن، اوبری استانبولدن . سلطان جمك حساس قلبي ايجين بو ايکي افتراق، درين واومولماز يارالر آچابيليردی.

فاتح، ظفرلره وفلا کتره آليشقين قلیله بو آجي يهده تحمل ايتدی . عائله سنی ، تورک و طنتک هر پارچه سنی مدافعه ايجين آيرمايه ذاتا آليشتمیدی . در حال (قارامان) ی دوشوندی . شهزاده سلطان سليمانك وفاتيله اورالری بوش قالمش کيیدی . فاتح، سلطان جمك ذکاسنه امیندی .

جم سلطانی قارامانه کوندردی (۸۷۹) . او صراده سلطان جم اون بش ياشنده ایدی . بو کيديش، سلطان جمك استانبولدن صوك کيديشیدی . حساس شهزاده بودلنشين بلده يی بر دها کوره ميه جمك ، بوراده سلطنت سورمك شرفه ابدیا نائل اولاميه جقدی .

سلطان جم قارامانه کلدی . آلتی يیلدن زیاده قارامانده قالدی . والده سی، زوجه سی ، قیزی ياننده ایدی . جمك معیتده بولانلر: شاعر شاهدی ، مصاحب سعدي بك، حيدر بك ، قاپوچي باشی سنان بك ، فرنك سليمان بك ، دايسی علی بك ، امامی خطیب زاده نصوحی چلبی ، دفتردار احمد بك ، صوفی حسین بك ، جلال بك ، شیر مرد آغا ، صوفی شادی بك ، چاشنيکیر باشی آياس بکدی . بوذاتلرک کافه سنی ده علمله، شعرله،

سلطان جم

صداقت و فضیلتله تمیز ایتمش سیالردی. شاهی (لیلا ایله مجنون) ی
ترجه ایتمش، کنج شهزاده یه اتحاف ایله مشدی. سلطان جم
قارامانده جوغرافیا و هیئت تحصیلیه مشغول اولدی. بالخاصه
کنجک شعری قارامانک لطیف سہاسی آلتندہ وجودہ
کتیردی. «خوجہ سلمانک کتاب جمشید و خرشیدنی سلطان
محمد آدہ ترجه ایتدی، و اشعاری مہایتندہ دیدی.»

ایلک اثرینی سطلوتلی باباسنک معظم نامہ اتحاف ایتمکن
کری دورمادی. بوش زمانلرینی ده «بنک و اینک و شکار ایتک،
اوق آتق، کرز صالمق تعلیم ایلدی. تا شول حدہ وارنجہ کہ
سلطان علاءالدینک قونیہ ولارندہ اولان کرزلری نہ نیچہ
وقیہ خلقہ لر ضم ایلدی» (۱).

قارامان والیلکی کنج شهزادہ نک مادی و معنوی تربیہ سی
ایچین مکتب یرینہ قائم اولدی. مع مافیہ بعضاً، سراینک کوزل
قادینلریلہ ده مشغول اولوردی.

سلطان جمک قارامانده براوغلو دنیاہ کلدی: اوغوزخان.
دها صوکرا برده قیزی اولدی. سلطان جم اوغلونی باباسنک
سراینہ کوتوردی. اوغوزخان، یوک باباسی فاتحک تربیہ سی
آلتندہ یتیشدی. (۲)

(۱) واقعات سلطان جم، ص ۲

(۲) «اوغوزخان نام برشہزادہ سی اول اواندہ اسکی سرایدہ

اولور ایلدی.» سعدالدین، تاج التوارخ، جلد ۲، ص ۳

معيار سنالك قبري زيارت

«تذكرة البیان» کی اوڦودقڊن صوڪره بوسوتون ايناناجم ڪليورڪه ، قبريڪي رسم
ايدن ده سنك ، اي مهارلر سلطان سنان ا.. زيرا سني سندن باشقه بو قدر وضوحه
نقل ايمك ڪمك حدي ..»

«سليان زمانه ك افقره واقيله صغمايان ماڪي قدر اوچسز بوجاسز دهاڪي دأما :

ايروب عهدي سليان زمانك
آچيلدي بخني مور ناتوانك
آنك دورنده ايتدم نيجه خدمت
لظر قيلدي بكا اعيان دوك .

ڪبي بر تواضع خلعتنه فصل بورودڪه قبركه ده اويلاه ... بر حشمتي تواضع ايچنده
شيرين بر وقار واديله طويلاتمس ... بورمالي فاروغي آتجق باريندرايلن ايڪي باصيق
قهنك مرمر ڪولڪه سنده دهاك ديڪه نيور ...

ڪرچه سليانيه نك بر طاشنه بيله اسمڪي حڪ ايمه مشك ... فقط قبريڪي شاه ائريڪك
اتڪي اوچنه بر امضا ڪبي آتمشك !

عادي بنالرك اوستنده بيله اسمني يوتتمقله فخر ايدن بو اوكونمه عصرينك جوجهرينه
نه قدر يابانچيڪ اي قوجه سنان ا

ڪولك قبه سني ، ديديكك ڪبي «پرڪارسزه قوران الله سڪا ڪندي جلوه سندن بر شي
علاوه ايمش . سن اللهم پيغمبره بر هديه سي وتورڪلره بر التفاتيك : حشمته بو ديا
داركلن سليان ربك حضورنده سجديه وارسين كه ملكه سنك ڪبي بر لطف نصيب
اولدي ا.. زيرا ، سن اولماسهك دنيا حزينه لرينه صاحب ، حيراه مراقلي «آرزوي شاهانه ،
قيرسز و تھليڪاهسز قالبردي . ايچنده فحش و رادان باشقه بر شي قلامش ضلالت
شهرينه اسلام هدايتني ڪتيرن مشعلڪش ڪرچه قاتمدر . فقط بو شهرده ڪي ضلالت
سپاسني لايمون قبلرك زاهد عظمتي آلتده تارومار ايدن سنك ! بونك ايچون هنريڪه
پيغمبر محمدله جنڪاور محمدده حيران قاله ليريدر

بر دانه‌سی بر وطن خلق ایتمکه کافی کلن جهانگیرلر دورنده ای تک باشنه بر مدینت
 عالمی قوران ذیشان ! یکی بلده خلفا دهاکک مطلبی اولدی . فقط مغربدن مشرقه قدر
 تورک اولکاسنه صنعتک ایشیق صالدی . و دهاکک فتح ایتدیکی دیارلر سلیمانک دولتمندن ده
 پایدار ! بو دین ، بوسنه ، صوفیه ، حجاز و بغداد حکمداریکی بوکون سادهجه خاطر لایور .
 فقط سنی از بر ایتمس . زمان اونک سلطنتی طور اغه دوشن وجودی کبی اوفالادی .
 فقط سنک سلطنتک شہسوار آتارینک بر کون کلوب کچه بیایدیکی هر یرده حالا بر یا !
 بونکه برابر محقق ینہ بر حزن ایچنده سکدر ؛ زیرا سن اونلری تورک ملتہ شان و یار
 اولسون دیہہ قوردکدی ؛ منتک و شوقک اوکا ایدی !..

نہ وجدہ کلمس بر عشقک وار : ملک سلیمان صانکه بر سرخلی وزر افشانی
 طوماردی . اوکا سن بر قبلر دیوانی یازدک : جامعلرک برر مناجات کبی خروش ایچنده !..

مدرسه لر کله خانقاهلرک ، بر توحید جاذبه‌سنی حائر... سرایلرک برر قصیدہ یی آکدیر بیور...
 تر به لر کده برر مرثیہ ملالی وار ... صاییلسه ، احتمال باقی کاغده ، سنک ارضہ یازدیقل
 قدر چوق و بو بوک منظوملر یازمامشدر .

سن بر بابا ایدک ؛ دینہ معبدلر ، عرفانہ مدرسه لر ، اوردولرہ کورولر ، شهرلرہ
 صولر ، شہزاده لرہ ، وزیرلرہ سرایلر ، ٹولولرہ تر به لر ، محتاجلرہ عمارتخانہ لر ، خسته لرہ
 حاملر و شفاخانہ لر قوردک ... هپسنہ بردن ناصل یتشدک ! توکلوی تورکلر سسکا :
 « قوجا سنان ! » دیمہ دیلر ! .. بو « قوجا » کلمہ سی سنی دوشونجه ملتک حیرتندن نامکه
 یاپیلیمہ بر قبہ حالی آلیور !

ینہ ده سبحان الله ، قبرکده بیله بر لحظه تواضعدن آیرینامشسک : صنعتنده سلیمانک
 حشمتی آشکار ... فقط روحکده یاووزکاری بر شاهانہ ساده لک جایگیر !..

* * *

سنک استانبولہ و ادرنہ یه نظر ایدیشکده کی معنادہ عجبانه لذت واردی ؛ اونی سنکله
 فاتحلردن باشقه هانکی فانی طاداییلیر ؟

بو شهرک ایکی یوز مناره سنده بش وقت اذان او قونورکن ، بیلسم سن ناصل بر
 حظ دو یاردک ؛ چونکه الله یوللانان بو ندالره قدمہ قوران سنسک !

* * *

آكلاشيلاڻ سليمانيه بيله كوزيكي دويورمامشدي . سليميهي دها كه تاج ياپڊڪ !
 ديورسڪ كه : « خلق جهان دائره امكاندن خارج ديدكلرينك بري آياصوفيه قبهسي كجي
 بويوك قبه دولت اسلاميهده بنا اولونمامشدر . كفره فجره نك معمار كينلري ملسمانره
 غلبه من واردر ، ديو طعن آميز كلمات ايده لردي . زعم فاسد لر نجه اول قبه دوغور مق
 غايت مشكلدر . نظيره ممكن اولسه ايده لردي . « ديدكلري بو حقير قلبنده عظيم عقده
 اولوب قائلش ايدي . مزبور جامع شريف بناسنه همت ايديوب بيمون الله الملك المنان دولت
 سلطان سليمده اظهار قدرت ايديوب بو قبه نك آياصوفيه قبه سندن آلتى زراع قدن و درت
 زراع دورن زياده ايله دم . « اي « سر معماران » همتكه و قدرتكه بيك عشق اولسون ! ..
 سكا بوني سويله تن روح بر وقتلر هر تور كده واردى ! ..

نهايت كندى تكيونتك حضورنده بويك ا كيلدى ، قاووغك باشكه آغير كلدى .
 الكده پر كار نيتره مكه و عصا سنده له مكه باشلادى . كندكده طبقى بر ياز كوئشى كجي
 آغير آغير چكيلدك . فقط زاهد نفسلره دولو عظمتلى كو كسكه قياس اينديكم قبلرك
 حشره قدر بر قرار اولسون ! ..

هر برى بشقه اويالره سوسلى مرمر قفسلر آره سندن تجبلى ايدين مرمر دستارك يوز
 تاجه بدل ! .. سنى حامد فاتحه و سايمه كيتديكي كنتجلك هنكامنده كورمه ليدي !
 داراجق مزار كده ، حاشا ، بر انتها غرابتى يوق ، حالا بر ابتدا مهابتى وار ...
 رنكى اوچوقلاشوب يوصون كجي قالان مصر اعلرندن برنده ساعى :

روحي ايچون فاتحه احسان ايده پير و جوان

دييور ! .. سنك بوكا احتياجكمى وار ، اي الله يولخيسى ! .. سن كه ، ايلمكه
 دويماش كجي حالا ، يانانلره سبيلدن صولر داغيتدير يورسك ! ..
 سليمان سنك كجي بر معباره نائل اولديغنه شكر ايتسين ، سن سليمان كجي بر قدر شناسك
 اوجاغنده يتشديككه حمد ايت ، اى معمارلر سلطانى سنان ! ..

(آيرينقلر)

روشن اشرف

بر کچه

اون دورت عصر اول ، ينه بر بويله کيچه يدي ،
قومدن آيك اون دوردي بر او کوز چقي ويردي !
لکن او نه خسراندي که : حس ايتدي کوزلر ؛
قاچ بيک سنه در حالبوکه بکله شمه دردي ا
زندن کورمچکلر ؟ کوره مزلردی طيبي :
بر کره ، ظهور ايتديکي بر اک صاه يردی ؛
بر کره ده ، معموره دنيا او زمانلر ،
بحرانلر ايچنديدي يو کوندن ده يردی .
صيرتلا ناري کچمشدي بشر بيرنجيلقده ؛
ديشزمي بر السان اوني قاردمشلي يردی ا
فوزا بوتون آقافي صارمشي زمينک ،
صالفندي ، يو کون شرقي ييقان ، فرقه دردي .

•••

ديرکن بويومش ، قيرقه کلشدي که اوکوز
باشلرده کزن قانلي آياقلا صوه ايردي ا
بر فسخده السانلي قورتاردی او معصوم ،
بر حملهده قيصرلي ، کسرالري سردی ا
عجزک که ، ازلمکدي بوتون حق ، ديرلدي ؛
ظلمک که ، زوال عقله کلزدي ، کبردي ؛
عالمه رحمتدي ، اوت ، شرع مينی ،
شهبانلي عدل ايتيک يورده کردی .
دنيا نه صاحبه ، اونک ويرکيبير هب ؛
مديون اوکا جمعي ، مديون اوکا فردی .
مديوندر او معصومه بوتون بر بشریت . . .
بارب ، بزي محشرده يو اقرار ايله حشر ايت .

حلوان ، ۱۱ ربيع الاول ۱۳۴۷ - ۱۹۳۱

محمد حاکف

— یازمش بولندم —

— ۱۷ —

بن سوینیورم . سزده سوینک . کلفتسز یازی یازمق هوسی
تعمم ایدیور . مقامات رسمیه یازیلان کاغدلر بیله ساده لکله
تزیین اولمغه باشلادی .

بزم محله ده کتبه دن براقچ ذات واردر . کچنده بولردن بری
ایکی اوطة دن عبارت اولان خانه سنه راوطة علاوه ایتمک ایستر .
محله نك منسوب اولدینی دائرة بلدییه مراجعت ایدر . لازم کلن
رسمی معاملاتنی کاملاً اجرا ایتریر . ایش یالکتر اوطة یاییله جق
حکک دائرة مهندسی طرفدن معاینه سنه قالیر .

برقاج کون کچر . مهندس کلز . نهیه کلیور ؟ کیم بیلیر ؟
بس بللی ایشی چوق ! . . .

کندیسنه خبرلر کوندریلیر . ینه کلک ایستز . باشلانمش
اولان ایش تعطیل اولتور ، چونکه اوستا « مهندس کلوب کور-
مدیکه برشی باهیم . صکره بندن جزای نقدی آلیرلر . » دیر .
او صاحبک جانی صقیلییر . دائرة مدیریته شو تذکره یی
یازار :

§

« . . . . . محله سنده کائن . . نومرولو اومزه بوکره براو-
طه جق علاوه ایتمک ایستدک . دائرة علیه لرنجه لازم کلن معاملات
کاملاً اجرا ایتریلدی . ایش یالکتر مهندس افندیکنک تنزلاً
تشریفنه قالدی . کندیسنه دفعات ایله « لطف ایذکر ، کلکتر ،
شوق کوربویورکتر . ایستز کری قالدیور . » خبری کوندرلدی .
مبارک حالاً کلدی . بوکیدشله — ظن عاجزانه مه کوره — کله چکی ده
یوق ! بر مهندسک ایفای وظیفه خصوصنده بو قدر استغنا کارانه
طاورائمنی عیجا نه دندر ! »

« ناقل ورقه . . . . . افندی برادرمدر . دائرة یه کیده کله او-
صاندى ، سائر ایشلرندن قالدی . بوکیدیشنده معاونت کریمانلرینه
مظهر بیوریلهرق موفق اوله جغنی قویاً امید ایدرم . . . »

§

تذکره خوش دکلی ؟
صکره مهندسک کلوب کلدیکنی ، اوطة نك یاییلوب یابلدیغنی
صورمازسکر ظن ایدرم ، چونکه . . . . . محض مهندسده ، اوطة ده دکل ،
یازیده .

برایکی سوز

~~~~~

{ آتشیاره } ده آثار عهد شبامدن عداوانه جق
هیچ برشی یوق ایدی . { شراره } اوپله دکلدرد .
آنده اون بش کون اول سویلیدیکم بر غزل
کورپله بیله جکی کبی اون بش سنه اول یازدینم بر
پارچه ده او قونه بیلیر . از جمله :

مقصدك تحصیل اطمینان ایسه
ذکر حقدن اولسون قلبك تہی
تازہ قیل شام و سحر ایمانکی
« قل هو الرحمن آمنابہ »

قطعه سنی یازدینم زمان حفظ قرآنه چالیشیر ،
هر آقشام « سورة ملك » تلاوتنه دوام ایدر بر
چوجق ایدم .

بونی سویلمکدن مقصدم { بن چوجق ایکن ده
 شعر سویله ییلیردم } کبی بر افتخار طفلانده
 بولمق دکلدرد، { شراره } نک بر درجه یه قدر
 قاریشیق اناردن . متشکل اولدینی عرض ایتمکدر.
 ترجمان حقیقت هیئت تحریریه سنی تشکیل
 ایدن اذکیادن ، مشاهیر اسلام ، محردی حمید وهبی
 افندی قرداشمزدن متشکرم ، بوجموعه یه { شراره }
 نامنی ویرن اودر.

واقعا میدانده { اتشپاره } وارا یکن { شراره } بی
 بولمق بیوک بر هنر دکلدرد، لکن اثرمک بویله
 سودکلمدن برینک شرف تسمیه سنه مظهر اولشی
 بنجه بیوک برمدار افتخاردرد. بر کره دوشونکزه؟
 { وهبی } نک شو { شراره } سی کتابم ایچون نه پارلاق
 یادکاردر!

{ شراره } م اسمان ادبده دائر بولنان { اتشپاره }
 مک پیکیدر.

{ اسمان ادب } دیدیکم فحت اباد شمدی
 اولکی کبی برچوق ابر سیاه ایله مستور بولنیور.
 کوندن کونه اچیلیور. عالی نظران ملته یریر لمعان
 عرض ایدیور. ایه ده { اتشپاره } ده کوزه
 کورنغزی؟ او حالده البته یکنه دخی باقائلر بولنور.
 معلم ناجی

اسامی

{نابی} (یوسف) عثمانلی شاعر لرینک الہ مشہور لوندندر۔
 رهاوی، یعنی اورفیلیدر۔ سلطان محمد خان رابع دورندہ
 استانبولہ کلہرک، صاحب شہریاری مصطفی پاشا دائرہ سنہ
 اتساب ایله آنک دیوان کاتبی اولمش ایدی۔ کندیسنه صرفہا
 حج ایتدیرلمسنی امر اولہرق پاشا طرفندن مصر والیسنه
 خطاباً استحضال اولتان خط ہمایون سایہ سنندہ کمال رفاہ ایله
 زیارت حریمہ موفق اولدقدن صکرہ در سعادۃ عودتمندہ
 پاشاہ کدخدا اولمش ایدی۔ بر زمان صکرہ حلب الشہبایہ چکیہرک
 مدت مدیدہ اورادہ اقامت ایلمشدر۔ باطہ جی محمد پاشا
 حلب والیسی بولندینی صیردہ مشارالہہ زیادہ سیلہ متوجہ
 اولدیقدن ایکنجی دفعہ اولہرق صدارتہ مدعو آ استانبولہ
 کایرکن آنی دہ برلکدہ کتیردک باش محاسبہ جیلک ایله تلطف
 ایتمش ایدی۔ حال احتضار دہ ایکن کندی استندن صدوز
 ایتدیکی مروی اولان «نابی بحضور آمد» عبارہ سنک کوستردیکی
 (۱۱۲۴) دہ پیر اولدینی خالدہ ارتحال ایتمشدر۔ اسکادردہ
 قارہ جہ احمد جوارندہ مدفوندر۔

بهار شباب

يڪان نظرمدہ صيف وسرما
اندوہ ايہ اسم بي سما

شوريدہ نشوۂ شبابم

اولمزسده باغ ترهت افزا

فكرم يتيشير بكا طربزا

مستقى نغمۂ ربابم

كوكلده صفا ، دهنده خنده

ممزوج ايكي خنده بر-خنده

يائمه اوكل بدن خرامان

انشيٰره

بر نازه بهار وار كه بنده

يوق بيكده بري آلك چنده

سيهوده نه فخر ايدر.كلستان

واردلده بر آرزوي جاويد
اشواقى ايلهكده تزويد

ماقل آكا ربط قلب ايندر

بيلك نه قدرده طائلي اميد

ياننده فسانه ذوق جشيد

اكال سعادت وطندر

شعرم نعمات دلتاندر

رقص آور نورسيدگاندر

آنلر آره سنده وار رواجى

آگاه مجدد زماندر

فكرمده بنم كبي جواندر

پيران ابلا يوقدر امتزاجى

«تورک تجدد ادبیاتی» دن

رضا توفیق — زنکین برتنوع ایچنده محتشم بر فقر: فیلسوف قدر، خطیبدر، دو قوتوردر
منقدر، پهواندر، مداحدر، سیاسیدر، شاعردر. یهودیجه دن فرانسیزجه، لاتیجه دن
انگلیزجه، عربیجه دن آلمانجه، مجیجه دن ایالیانجه، قدریدی سکر لسان بیایر.
هپسندهم قونوشور، هم یازار، هپسنگ هم شیودسنه، هم ادبیاتنه واقفدر. بویدی
سکر لساندن حاضر لادینی قولاجرله شرق و غرب فلسفه سنک عمانلرینه دالیدی. بوتون
فلسفی مسلکری کنیدی آووچنگ ایچنده کی چیزکیلر کیی صایار، انک اسکیدن انکییه
قدر بونون فیلسوفره کنیدی عائله سی افرادی کیی آشنادر. جیلرینک ایچی رنک رنک
کتابدرله، قافاسنگ اوستی اوزون ویلسوفانه صاچرله، قافاسنگ ایچی دنک دنک، اوبک
اوبک علمرله دولو برخارقه که کنیدنه تورکیه نیک یکانه فیلسوفی نظریه باقدی ویایدینی شی
فلسفه آبارلق وظیفه سنی کورمک اولدی!

حصیدر. طاتی طاتی قونوشور، سامعلری کولدره رک، اکلندیره رک حافظه سنک
کوشه سی بوچانی کورونمین دهلیزلرینه چکر، صاغه صاپارسک، صوله صاپارسک،
طولاشه طولاشه صبرک توکنیدی حالده قونفرانسک توکنمه دیکنی کورور، وزایان مقدمه نیک،
چوغالان استظراد لرک بردرلو بر نتیجه یه وار میاچنی آکلار، تفرقه رومانلری کیی بو قونفرانسک
مابعدی اولدیفنه، اوما بعدده نتیجه یی آکلماق ایچون کلشسه ک او مابعدده مابعدی
اولاچنه شاهد اولورسک!

طیه مکتبندن مأذون اولدی، فقط مأذونیتدن استعفا ایتدی! پهواندر. «صاغلام
دماغ صاغلام بدن» نظریه سنی اثبات ایچون! قالین جلدلی تنقیدی اثرلر یازدی، یازیلائی
دکل یالکز کنیدی کوره رک! سیاسیدر، سیاسته قربان اولاجق و تمثیل ایتدیکی سیاستک
قربان ایدلیکنی کوره چک قدر! شاعرلک یاپدی، خنجره سنده بکتابی درکاهلرینک
فسری، دوداقرنده ساز شاعرلرینک قوشمه لری، آلرنده خرابات قلندرلرینک سازی!
فیلسوف، خطیب، دو قوتور، منقد، پهوان، سیاسی، شاعر... ایشته هند قوماشندن
برپارچه، نه کوزل خارهرلری وار؛ ایشته برانگلیز ایبکلیسی، قاماشدیران برانچلا ایله
بارلیور؛ ایشته صاغلام برشایاق، هیچ اسکیمک بیلیمه چک، ایشته برشام ایشله می،
باشدن باشه بر پریتیدر؛ ایشته بر قیر شهر طوقوماسی، مونس رنکیله نظرلری اوقشایور،
هپی آری آری ای شیر، هپسینی بررینه اکلورسک، حصوله کلن بوغجه: نکا رنکدر،
فقط یامالی بر بوغچه در!

«تورک تجدد ادبیاتی» دن

جناب شهاب الدین

ثروت فنون ادبیاتندہ فکرت یالکز شعرت ، خالدضیا یالکز نثرک استادی ایدیلر ،
«جناب» ایسه او ادبیاتک «ذوالقلین» برآرتیستی اولدی :

فقط بو «شاعر» نثر «شعر ایله نثری ابتدادن اتمیه ، مساوی بر خدا ایله ،
برابر یوروتن دک ، کنیدی شعر و نثر کوره ایکی بویوک قسمه بولندر : ثروت فنونک
اقبال دورنده کی جناب همان یالکز شاعر ، مشروطیت دورینک اک پارلاق اقبالی اولان
جناب ایسه همان یالکز نثردی .

شاعرلکی زماننده نثر، شعرت قولنه طاقلمش ذکی برچوجق ؛ نثرلک دورنده شعر،
نثرینک ائنه وریتمش سوسلی بر اکلنجه کییدی :

شاعره مترنم، نثره متکلم نظریله باقارسه ق تصدیق ایدهرز که او، هم شاقراق ترنملر،
هم دوز کون تکلمر یاپدی . ترنم زماننده تکلمنک آتیده کی قدرتی احساس ایتمش ،
و تکلم دورنده ترنمک ماضیده کی انجلاسنی اونوتدیرمنمغه چالیشمشدی .

بربرینه کرفت اولان شاعر، فکرتله صنعتکار فکرتی ، و بربرینه قاریشان اسلوبچی
خالد ضیا ایله حکایه چی خالد ضیایی تحلیللره وضوح ویرمک ایستهین نظری بر تجرید ایله
کندیمز آیرمشدق . حال بوکه شاعر جناب ایله نثرجناب، کنیدی کنیدی ایکی به بولدی ،
بو بولونوش «انفسی» بر کوروش دک ، «آفتی» بر کورونوشدر :

بو نقطه به متمرکز بر تکائف وریتمش شوندن که اونی تام معناسیله بر «ثروت فنون
سیاسی» دییه تلتی ایدهمهیز : ثروت فنونه مال اولان یالکز شاعر جنابدر ؛ نثر جناب
اصل جانلیغی، او ادبیاتک احتضاره کیردیکی آکلاشیلدقن صوکر ا کوستردی . آرقداشدرینک
اینشی سانکه اونی داها چوق یوکسلتن برفسون اولمشدی !

هیات ، هانکی اقبال دائمی بر اعتلادر : شیسیدی اوده ، چیقیدی یردن اینمک
ایستهمین طبیی بروحیت ایله ، بولونیدی نقطه دن ، دیک بر اینشده قایوب کیدن
و کیتدکجه اوفلان بر خیالک حزین نزولنی سیر ایلور !

قبر سلیم اولی زیارت

بو یرده معتکف اولمش اوچهره حشمت ،
 بو یرده معترب اولمش او نیر شوکت .
 شو کائنات کالاته باقی نه هیئته :
 مزار شکنه کیرمش سایه صد حیرت !
 سریر سلطنتی گور تراب ایله مستور ،
 تراب ایله طوله شایسته دیده عبرت !
 بو یرده منکشف اولمش اوسر یزدانی ،
 بو یرده منحسف اولمش اولمه فطرت .
 اوکنده نامتناهیکی قیلار تنویر ،
 پینده سایه سی فالش بو دولت و ملت !
 عدم جهانیه ایرمش بقا زوالندن ،
 ویرر باشنده کی دستار ، موته بر هیبت .
 عجب نه حاله کیردی طوران حضورنده .
 کلیر زوالنه باقدیجه دلره دهشت !
 نمان چکمه ده پدشنده مشعل تکبیر ،
 حیات قیلمه ده آردنده ناله حسرت .
 صلا اینر سر بالینه جوامعدن ،
 اورر مناره بالا درنده یش نوبت .
 سحر زیارتن ایتمکده زهد ایله تقوی ،
 طواف ایدر گیجه قرینده غفل ایله حکمت .
 بو شهریار دکلیدی خادم الحرامین ،
 مطاع جمله اقوام ایکن او ذی قدرت ؟ ..
 ادب ، سکونت کبراسته طورر دیوان ،
 ذکا ، طوتار جهتیننده شمه تربت .
 کتاب حضرت یزدان سر مزارنده ،
 اولور بو حال ایله پروردکاره همصحبت .
 همیشه ولوله کبریاه ممکس اولور ،
 سکونت ایچنده بو هیچبیرای پر وحدت .
 نظیره پرده غیبه ردای تابوتی ،
 ویا ترابنه ییغمش غزا سپه رایت .
 قلم سزادر اولورسه کرسنه ماتم ،
 قیلیم بچادر اولورسه قبیله فرقت .
 دمنده راکب رخس غنای نه آفت ایمش
 عجب بو صافه سریستر راحت .
 قویاردی رهکنارنده قیامت اعدا ،
 آقاردی یاینه محشر مثال بر مات .
 بو شاهه قیلیم ایچون آنده بیعتن تجدید ،
 ذکر اولور ایسه دوران سفر بر رحلت .
 میسر ایله دی مولا زیارت ایتم بن
 بقایی سیر ایله اولدم فنیای بی منت .

ظلام ایچنده حقیقت تنور ایتشدی ،
یازق که بارقه عمری سوندی بی مدت .

بو قبه ، تربه سلطان سلیم اول در ،
بو تربه قبله عثمانیدر ای امت .

او دکلو ساده که حریتی قیلار تشکیل ،
او رتبه ساده که علویته ویرر زینت !

جهانده پرو ایدک شاه انبیایه هان ،
ملوک سائرده پیشواسک ای حضرت !

چکوب قانجکی یوکسل مزار پاککندن ،
نظاره صال ینه بو صافلینه بر نوبت .

حضور سطوتنه داخل اول ده ای حامد ،
بو پادشاهه ، بو خاک سیاهه قیل بیعت .

سر جلالتنه دوکون فلک ستاره لرنک ،
خروش وجوش ایده یابنده بیک یم رحمت !..

(63 - 59 s. 1334, s. 1st. ، الهام وطن)

عبدالحق حامد

بو سایه ابدیتده خوابه وارمش روح ،
بو نور حق ایله پوشیده فکر علویت ،

دمنده ناعنه سلطان سلیم دیرلردی
فدا زیارتی اوغرنده روضه جنت !

نظردن اولدی ایسه دور ، اولورمی خاطر دن
که ارتحالده در نزد مزده هر ساعت ؟ ..

جهانه ایندیکنه سوی سرمه ییدن ،
دلالت ایتمده هر دم براق دینی شهرت .

ایزدی صدمه صبیله بر جلر خاکه ،
قیلاردی جلوه تیغیله بر قلر رجعت .

برنجی خطوده ماضی پی ایلدوب تعمیر ،
ایکنجی خطوده آتی به ویردی بر قوت .

النده مشعلنه مضمویه توحید ،
ایزدی شرق ایله غربی ضیاسنه دعوت .

ایکنجی همته مطلق دوشردی هند ایله چین ،
یتشدی مصر ایله ایرانی فتحه بر همت .

مرقد فاطمی زیارت

هر گوشه سنده دهرک نام بقا نثارک ،
شایسته در دینسه عالم سنک مزارک .
قالک جهانده بر آن ، هر آنک اولدی بر دور ،
ملک ازلدی گویا تختکده همجوارک ،
سنسک او پادشه که بو امت نجیبه
امصار بخششکدر ، ایجار یادگارک ،
میدان حربی قیلدک سن تختگاه شوکت
لشکردی هب مسلح اتباع بی شهارک .
سن جسم ایدک فایاب ، اول روح جاودانی
دوشدک جدا سن اما ، باقی در اشهارک .
ایتدک موحدینه ملک جهادی مفتوح .
صلح اولدی آنده جاری فرمان فیضارک !

النہام وطن

ماضی ، او برده غیب اکشاده حضورک ،
آنی اوراه مظلم آماده گذارک .
توحید ایدی مرامک اسلام ایله انامی
برلشدی اول اغورده علمکله اقدارک .
بیت خدایه قوتش جاهک مخالف اسلاف
طورمش باشکده بکلر بر قوم تربدارک .
طاقنده منجلی در هب بیانات معنی
اسرارلم بزلدن مصنوع اولان بودارک .
بر مقصده ایدردی سیف و قلم توجه ،
احکامکله اویاردی قانونی روزگارک .
شمشیر قوتنده خامه کدی لرزه بخشا ،
معجزدی مثل خامه شمشیر خدعه کارک .
اوقشاردی زلف یاری تدبیر عادلانه ،
چارپاردی فکر خصمه تقرر دلشکارک .
هر شاهه بویاه طالع ، یارا اولماز ای شهنشه ،
نادر گلیر نظیری بر بویاه شهریارک :